

TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

GÜNEYDOĞU SORUNU VE TURGUT ÖZAL'IN YAKLAŞIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Seydali EKİCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Ankara-2013

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

12/06/2013

Seydali Ekici

ONAY

Seydali EKİCİ tarafından hazırlanan “**Güneydoğu Sorunu ve Turgut Özal’ın Yaklaşımı**” başlıklı bu çalışma, 12 Haziran 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mahmut AKPINAR

Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ

ÖNSÖZ

Güneydoğu sorunu, temeli Osmanlı Devleti dönemine kadar uzanan ve günümüzde ülkemizin ana gündem maddelerinden birini oluşturan bir konudur. Bugüne kadar birçok araştırmalar yapılmış, raporlar hazırlanmış, eserler basılmış ve çeşitli çözüm yöntemleri denenmiştir ancak sorun bir türlü çözülememiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinde önemli bir yere sahip 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da bu konunun çözülmesi için çok gayret sarf etmiştir. Fakat gerek yaşadığı dönemde gerek günümüzde sorun ile ilgili olarak Özal'ın ortaya koyduğu düşünceler ve uygulamak istediği politikalar yanlış anlaşılmış ya da tam olarak anlaşılmamıştır. Bu yüzden Güneydoğu sorunu, çözüm çabaları ve Özal'ın Güneydoğu sorunu ile ilgili olarak yapmaya çalıştıkları irdelenmeye değer bulunmuştur.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında birçok bilgiyi edinmemi sağlayan tüm hocalarıma, çalışmalarım süresince eserlerinden istifade ettiğim gazeteci, araştırmacı, yazar ve akademisyenlere, tez konum ile ilgili olarak röportaj talebimi kabul ederek bilgilerini paylaşan Turgut Özal'ın yakın çalışma arkadaşlarından eski Bakanlarımız Sayın Hüsnu Doğan ve Hasan Celal Güzel ile Emekli Müsteşar Galip Demirel'e, tüm süreç boyunca desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma, aileme ve kıymetli eşim Zerrin Ekici'ye ve tez yazım aşamasında her türlü desteği sağlayarak yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Muhammet Kösecik'e sonsuz teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

EKİCİ, Seydali. Güneydoğu Sorunu ve Turgut Özal'ın Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Turgut Özal Türkiye siyasi tarihinin en önemli devlet adamı ve siyasetçilerinden biri olarak, Türk siyasi tarihinde çok önemli bir döneme damgasını vurmuştur. Bu dönemde ekonomik ve siyasal alanda yaptığı reformların Türkiye'nin bugün sahip olduğu gelişim sürecinde önemli etkileri kabul edilmektedir. Turgut Özal, gerek devlet adamı olarak, gerek siyasetçi kimliği ile Türkiye'nin siyasi, ekonomik vb. sorunlarının çözülmesi için çok özveri ile çalışmıştır. Özal'ın çözüm için uğraştığı önemli bir konu da yıllardır üzerinde çaba harcanan Güneydoğu sorunudur.

Bu bağlamda tezimizde, son 30 yıldır ülkemizin gündeminde yer alan, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yönlerden ülke gündemini etkileyen, ülkemizin gelişmesi ve kalkınması adına çok belirleyici ya da önemli sonuçlar doğuran, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde farklı bir etnik yapıya dayalı olarak ortaya çıkan sorunun irdelenmesi, bu konudaki nedenler, geliştirilen çözümler ve önerilerin Özal'ın perspektifinden incelenmesi konuları yer alacaktır. Dolayısıyla çalışmanın amacını, Güneydoğu sorununu ortaya çıkaran nedenlerin/faktörlerin incelenmesi, sorununun çözümü adına geliştirilen/ortaya konan çözüm önerilerinin incelenerek bu önerilerin temel karakteristiğinin ortaya konması, Turgut Özal'ın Güneydoğu sorununa bakışı ve geliştirdiği çözüm önerilerinin ya da modelinin derinlemesine incelenmesi, günümüzde Güneydoğu sorununun çözümü ile ilgili olarak ortaya konan farklı çalışmaların belirlenmesi, Güneydoğu sorununun çözümü için Özal'ın perspektifinden önerilerin geliştirilmesi şeklinde ifade etmek mümkündür.

Tezimizde, literatürde yer alan çalışmalardan, Özal ile ilgili yazılan biyografi ve araştırma kitaplarından, çeşitli platformlarda yapmış olduğu konuşmalardan, Özal'ın Güneydoğu sorunu ile ilgili hazırlanmış olduğu raporlardan, gazete arşivlerinden, belgesel çalışmalarından ve Özal ile ilgili yapılan mülakatlardan yararlanılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda Güneydoğu sorununu oluşturan temel etkenler ortaya konarak, sorunun çözümü ile ilgili olarak Cumhuriyet döneminden

itibaren yapılan tespitler ve atılan adımlar ortaya konmuştur. Özal'ın sorunu oluşturan temel faktörler ile ilgili olarak yaptığı ya da yapmaya çalıştığı çalışmaların irdelenmesi neticesinde ise Özal'ın konu ile ilgili olarak sahip olduğu bakış açısının herkes tarafından tam olarak anlaşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Turgut Özal
2. Güneydoğu sorunu
3. Turgut Özal'ın Güneydoğu sorununa bakışı

ABSTRACT

EKİCİ, Seydali. The Southeast Problem and Turgut Özal's Approach, Master Thesis, Ankara, 2013.

Turgut Ozal, one of the most important statesmen and politicians, had a great impact on Turkey's political and financial history. It is accepted that his financial and political reforms played vital roles in many achievements for the development of Turkey. Ozal, not only as a statesman but also as a politician, worked diligently to solve Turkey's political, financial etc. problems. One area in which he was vocal was the Southeast problem in Turkey that hasn't been solved for years.

The first topic in the thesis is the analysis of the problem which was emerged in the East and Southeast regions based on different ethnic diversities and has important outcomes for the development of the country and effects on the financial, political, social and cultural agenda of the country. Also the reasons, ideas and suggestions towards the solution will be analyzed through Ozal's perspective.

This study explores the literature associated with biographies, records, Ozal's speeches and reports about Southeast problem, media archive, documentaries and interviews. As a result, in this study the basic factors and the determination of the problem and the steps taken toward the solution are presented. By discussing Ozal's thoughts and policies which have been put into practice or not, it is extrapolated that his philosophy hasn't been thoroughly understood by all people.

Key Words

1. Turgut Ozal
2. Southeast Problem
3. Turgut Ozal's approaches towards the problem

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	iii
TABLolar	i
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
GÜNEYDOĞU SORUNU	3
1.1. Güneydoğu Sorunu Ve Nedenleri	3
1.1.1 Terör ve Terörizm	6
1.1.1.1. Terör Örgütü ve Güneydoğu	8
1.1.2. Ekonomik Nedenler.....	14
1.1.3. Sosyo-Kültürel Nedenler	17
1.1.4. Eğitim Sistemi	21
1.1.5. Psikolojik Nedenler	24
1.2. Güneydoğu Raporları	26
İKİNCİ BÖLÜM	46
TURGUT ÖZAL VE GÜNEYDOĞU POLİTİKALARI	46
2.1. Hayatı	46
2.2. Siyasi Özellikleri.....	47
2.3. Özal Ve Güneydoğu.....	50
2.3.1. Özal Dönemi Güneydoğu Raporları.....	54
2.3.1.1. Kaya Toperi – Aslan Güner Raporu	56
2.3.1.2. Adnan Kahveci Raporu.....	57
2.3.1.3. Kemal Yamak Raporu	60
2.4. Devlet Güneydoğu İlişkileri	61
2.5. Özal’ın Güneydoğu Politikaları	66
2.5.1. Ekonomi Politikaları.....	68
2.5.2. Eğitim Politikaları	71

2.5.3. Siyasi Politikaları	74
2.5.4. Sosyal - Kültürel Politikaları	77
2.5.5. Güvenlik ve PKK Politikaları.....	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	92
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	92
3.1. Son Dönemde Çözüm Adına Yapılan Çalışmalar: Akil İnsanlar Projesi.....	92
3.2. Sorunun Çözümüne Yönelik Özal'ın Perspektifinden Öneriler	98
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANAP	Anavatan Partisi
AYÖD	Ankara Yüksek Öğrenim Derneği
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BİLGESAM	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BUSAM	Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DTP	Demokratik Toplum Partisi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GKK	Geçici Köy Korucusu
HEP	Halkın Emek Partisi
HP	Halkçı Parti
KCK	Koma Civaken Kurdistan - Kürdistan Topluluklar Birliği
KONGRA-GEL	Kongreye Gele Kurdistan - Kürdistan Halk Kongresi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı

MKYK	Merkez Karar Yönetim Kurulu
OHAL	Olağanüstü Hal
PKK	Partiya Karkeren Kurdistan – Kürdistan İşçi Partisi
RCD	Resource Conservation District – Kaynak Koruma Birliği
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

TABLÖLAR**Sayfa No**

Tablo 1: Türkiye'nin Temel Sorunları Soru İstatistikleri	5
Tablo 2: PKK'ya Katılma ve Destek Verme Nedenleri Soru İstatistikleri	11
Tablo 3: Kürt Nüfusun Çalıştıkları Sektörler ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması.....	16
Tablo 4: Kürt Nüfusun Gelir Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması.....	17
Tablo 5: Eğitim Durumları: Kürt Nüfus ve Türkiye Genel Karşılaştırması	23
Tablo 6: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye'de Devletin Vatandaşın Beklentisi ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uygulama Durumuna Yaklaşım (% Dağılımı).....	27
Tablo 7: Güneydoğu İle İlgili Hazırlanan Raporlar	40
Tablo 8: PKK veya Öcalan'ın Kürt Etnik Bilincinin Oluşumuna Etkisi	69
Tablo 9: Farklı Algı ve Eğilimlerin Aile İçinden veya Yakınlardan Birisinin PKK'ya Katılma Durumuna Göre Farklılaşma Tablosu.....	83
Tablo 10: Heyette Yer Alan Kişilerin Cinsiyet, Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	98
Tablo 11: Akil İnsanlar Heyetinin Detaylı Listesi	99

GİRİŞ

Turgut Özal, Türkiye'nin siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarında iz bırakmış bir şahsiyettir. Ülkemizin yakın tarihinde dönüm noktası denilebilecek birçok olayın baş aktörü olmuştur. Fikirleri yaşadığı dönemi etkilemekle kalmamış, günümüzde de birçok kişi tarafından tartışılmaya ve kullanılmaya devam etmiştir. 1993 yılında vefat etmesinden sonra hakkında çok araştırmalar yapılmıştır ancak fikirlerinin ve düşüncelerinin tamamının herkes tarafından tam olarak anlaşıldığı söylenemez. Çünkü Özal, yaşamı boyunca hem sıradan hem de çok farklı birisi olmayı başarmıştır. Belki de yakın tarihe damgasını vurmasının altında yatan en önemli özelliği de farklı olmasıdır. Yaşadığı dönemde ve günümüzde çok sevenleri olduğu gibi kendisini beğenmeyen hatta onu birçok olumsuzluğun sebebi olarak gören insanlar da olmuştur. Dolayısıyla Turgut Özal hakkında farklı hükümler veren kişilerin onun hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ya da yapmak istediklerini tam olarak anlayamadıkları düşünülebilir. Türkiye'nin daha çok iktisadi alanlarda yeniliklere kavuşmasını sağlayan Özal'ın en çok da bu alanda fikirleri tartışılmıştır. Sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda da birçok görüş ve çalışmaları olmasına rağmen, Türkiye'nin o günler için en önemli önceliği ekonomi olmasından dolayı, diğer alanlarda yaptığı konuşmalar çok dikkati çekmemiştir. Sadece basının ilgisini çekecek sansasyonel beyanlar ve olaylar haberleştirilmiş ve kamuoyu tarafından anlık olarak tartışılmıştır. Günümüzde ekonomik alanda Özal dönemine göre çok ilerlemeler kaydedildiğinden o zamanlar konuşulmayan ekonomi dışındaki konular yeniden önem kazanmıştır. Bu başlıklardan en önemlisi çok kişiler tarafından bilinmeyen ya da yanlış bilinen ve tez konumuzu da oluşturan Özal'ın Güneydoğu hakkındaki görüşleridir.

Bu çalışmamız, son 30 yıldır ülkemizin gündeminde yer alan, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yönlerden ülke gündemini etkileyen, ülkemizin gelişmesi ve kalkınması adına çok belirleyici ya da önemli sonuçlar doğuran, Güneydoğu sorunu olarak adlandırılan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde farklı bir etnik yapıya dayalı olarak ortaya çıkan sorunun irdelenmesi, bu konudaki nedenler, geliştirilen çözümler ve önerilerin Özal'ın perspektifinden incelenmesi üzerinedir.

Dolayısıyla çalışmamızın amacı dört madde ile şu şekilde belirtilebilir:

- 1) Güneydoğu sorununu ortaya çıkaran nedenlerin/faktörlerin incelenmesi,
- 2) Güneydoğu sorununun çözümü adına geliştirilen/ortaya konan çözüm önerilerinin incelenerek bu önerilerin temel karakteristiğinin ortaya konması,
- 3) Turgut Özal'ın Güneydoğu sorununa bakışı ve geliştirdiği çözüm önerilerinin ya da modelinin derinlemesine incelenmesi,
- 4) Güneydoğu sorununun çözümü için Özal'ın perspektifinden önerilerin geliştirilmesi.

Çalışmamızın birinci bölümünde Güneydoğu sorununun ortaya çıkmasında etken olan ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimle ilgili ve psikolojik nedenlere yer verilerek, yapılan araştırmalar kullanılarak sorunun tespiti ve çözümü adına yapılması gerekenler ortaya konacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Güneydoğu sorununun çözümü konusunda eğitimle ilgili, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve güvenlik politikaları ortaya konarak, günümüzde çözüm adına atılan adımların Özal'ın perspektifinden ne anlama geldiği tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde ise son dönemde çözüm adına ortaya konan çabalar ve Özal'ın perspektifinden bugün gelinen durum itibariyle alternatif çözüm önerileri geliştirilmektedir.

Çalışmamızda literatürde yer alan çalışmalardan, Özal ile ilgili yazılan biyografi ve araştırma kitaplarından, çeşitli platformlarda yapmış olduğu konuşmalardan, Özal'ın Güneydoğu sorunu ile ilgili hazırlanmış olduğu raporlardan, gazete arşivlerinden, belgesel çalışmalarından ve Özal ile ilgili yapılan mülakatlardan yararlanacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU SORUNU

1.1. Güneydoğu Sorunu Ve Nedenleri

18. yüzyıldan itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımı, içerisinde birçok milleti barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nu da derinden etkilemiştir. İmparatorluğun egemenliği içerisinde yer alan birçok devlet bu akımın etkisiyle başkaldırmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Osmanlı tebaasını oluşturan halk içerisinde etnik kökenleri çok farklı olan insanlar da bulunmakta idi. Bu etnik gruplar da Osmanlı'nın son dönemde iyice zayıf düşmesini fırsat bilerek daha ziyade lider gördükleri kişiler veya aşiretler vasıtasıyla başkaldırıda bulunmuşlardır. Fakat çok küçük çapta ve geçerli bir ideolojiye dayanmayan bu olaylar etkili ve kalıcı olmamıştır.

Güneydoğu sorunu, Türkiye için kökleri Osmanlı dönemine uzanan ve her dönem gündeminin en ön sıralarında yer alan bir sorun olmuştur. Hatta Güneydoğu sorunu ülkenin bir iç gündemi olmaktan çıkarak Suriye, İran ve Irak gibi komşularla ilişkileri de etkileyen bölgesel bir sorun haline dönüşmüştür. Günümüze kadar sorunun çözümü için tespitlerin yapıldığı, çözüm önerilerinin sunulduğu birçok rapor hazırlanmış, ancak tuhaf bir şekilde hiçbir zaman çözüme ulaşılamamıştır.

Sorun ile ilgili olarak bugüne kadar hazırlanan tüm raporlarda sorunun sebepleri belirlenmeye çalışılmış ve çözüm önerileri teklif edilmiştir. Farklı zaman dilimlerinde hazırlanan bu raporlar, yazıldıkları dönemin fotoğrafını yansıtmakla kalmamış, çözüm için önerilen yöntemlerle devrin sahip olunan imkanları ve insanların bakış açısını da göstermiştir. Hazırlanan tüm raporlar bütün olarak değerlendirildiğinde hemen hemen tüm konulara değinilmiş olduğu görülecektir. Yapılan çalışmalar sayesinde sorun hakkında her açıdan tartışmalar yapılmış ve neredeyse tespit ve öneri bakımından söylenecek bir söz kalmamıştır. Uzun yıllardır yapılan bu çalışmalar, konu ile ilgili herkesin yeterli bilgiye sahip olduğunu ancak

sorunun çözümü ile ilgili olarak etkili adımların atıl(a)madığını ortaya koymaktadır. Sorun ile ilgili olarak zaman zaman çözüm adına siyasi, ekonomik ve sosyo kültürel açıdan çabalarda bulunulmuştur ancak bu çabaların hiçbiri çözüme ulaşmada kesin sonuca ulaştırmamıştır. Günümüzde bazı cesur girişimler sonucunda konuşulması bile suç olan konular tartışılmaya başlanmış ve demokratik açılım çerçevesinde bazı kanunlar çıkartılmıştır. Ancak ezber bozan ilk adımlar Türkiye tarihinde iz bırakan bir şahsiyet olan Turgut Özal döneminde atılmıştır. 1990'lı yıllar Türkiye'nin Güneydoğu sorunu ile ilgili bakışların değiştiği dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren sorun sadece bir güvenlik sorunu olarak düşünülmemiş, konu ile ilgili sosyal, kültürel ve siyasi sebepler üzerine odaklanılmıştır. Devlet, soruna sosyolojik açıdan yaklaşmaya başlamış ve örgüt üyelerine yönelik askeri tedbirlerin yanında bölge halkının dertleriyle ilgili stratejiler geliştirilmeye başlanmış ve bu stratejilere yönelik adımlar uygulamaya konmuştur. Ancak ne zaman olumlu gelişmeler sayesinde çözüme biraz daha yaklaşılsa ülke içerisinde şiddet olayları artmış ve insanların konuya duygusal yaklaşımları sağlanarak süreç sekteye uğratılmıştır. Demokratik adımlar hemen yerini güvenlik tedbirlerine bırakmıştır. Son yirmi yılda birçok örneği yaşanan bu durum çabaların yavaşlamasına yol açmış ama yine de çözüme yönelik atılan adımları durduramamıştır. İlerleyen bölümlerde yer verilecek olan raporlardan da anlaşılacağı üzere doğusuyla batısıyla tüm Türkiye vatandaşlarında oluşmaya başlayan bilinç şüphesiz bu durumda etkili olmuştur. Günümüzde devlet her şeye rağmen önceki hatalara düşmemiş ve geliştirilen yeni stratejisinden vazgeçmemiştir.

Çözüm çabalarıyla eş zamanlı olarak patlak veren olayların başında Güneydoğu sorununu bir terör olgusu haline dönüştüren PKK'nın ortaya çıkması gelmektedir. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler beraberinde coğrafi olarak ve iş imkanları açısından dezavantajlı konumda bulunan Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan vatandaşların Batı bölgelerine doğru göç etmelerine yol açmıştır. Zamanla göç edenlerin bir araya gelerek oluşturduğu yerleşim alanlarında ekonomik ve sosyolojik farklılıklar daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle bölge insanları ile ilgili yapılan araştırmalar ülkenin en önemli sorununun işsizlik ve geçim sıkıntısı olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin temel sorunlarının tespit edilmesine yönelik olarak yapılan bir araştırmada da bu durum ortaya konmuştur.

Tablo 1: Türkiye'nin Temel Sorunları Soru İstatistikleri

Türkiye'nin Temel Sorunları	Ort. (%)
İşsizlik, geçim sıkıntısı	74,53
Eğitim	48,10
Terör	39,18
Kürt Sorunu	26,54
Yargıda adaletsizlik	23,57
Sağlık hizmetlerinin yetersizliği	18,78
Yönetim zafiyeti	16,66
Demokratikleşme ve insan hakları	14,04
Etnik ayrımcılık	13,23

Kaynak: (Bilgesam, 2009: 81)

“Sonuçlara bakıldığında öncelik sırasıyla işsizlik geçim sıkıntısı (74,5), eğitim sistemindeki problemler (48,1), terör (39,1) ve Kürt sorunu (26,54) Türkiye'nin en önemli temel sorunları olarak ifade edilmektedir. Etnik ayrımcılık en düşük öncelik verilen sorun olarak ortaya çıkmaktadır” (Bilgesam, 2009: 81-82).

PKK'nın ortaya çıktığı yıllarda dünyada yükselen gençlik hareketleri Türkiye'de de karşılık bulmuş ve bunun sonucunda ülkemizde birçok yasadışı terör örgütü kurulmuştur. Güneydoğu bölgesinden göç eden gençlerin bir araya gelmesiyle de çeşitli oluşumlar ortaya çıkmıştır. PKK terör örgütünün temeli de bu dönem içerisinde atılmıştır. Başlangıçta sol ideoloji temelinde kurulan Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeran Kurdistan, PKK) kısa süre içerisinde kabuk değiştirerek ayrılıkçı bir terör örgütüne dönüşmüştür ve olaya bir terör örgütünün müdahil olmasıyla Güneydoğu sorunun temelinde yer alan sosyo kültürel ve ekonomik sebepler arka plana düşmüştür. Ortaya çıktığı her bölgede şekli ve amacı değişse de terör, ülkelerin birinci gündemini oluşturan ve tüm dünyayı tehdit eden bir konu olmuştur. Dolayısıyla öncelikle Güneydoğu sorununun çözümünü zorlaştıran terörün incelenmesinde daha sonra diğer nedenlerin irdelenmesinde fayda vardır.

1.1.1 Terör ve Terörizm

En kısa tanımı ile terör; örgütlü ve kuralsız şiddet hareketidir. 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1. maddesinde terör şu şekilde tanımlanmaktadır.

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir. (Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 2003: 7215)

Terör, yararlandığı güç ve yöntem olarak farklı bir şiddet hareketidir, kuralsızdır. Terörün amacı şiddet yoluyla halkta panik oluşturmaktır. Terör sadece bir güvenlik sorunu değil, aynı zamanda ekonomik, psiko-sosyal, politik ve özellikle kültürel boyutlara sahip bir sorundur.

Toplumsal istikrarsızlık, sosyal disiplinsizlik, ekonomik kriz, siyasi bunalım önce düzensizliğin sonra terörün ana kaynaklarıdır. Terörün başarısı büyük ölçüde dış desteğe bağlıdır. Dış desteği olmayan terörün başarı şansı yoktur. Terör uluslararası hukukta yerini almıştır ve yaygınlaşmaktadır.

Bütün terör türlerinde şu ortak özellikleri bulmak mümkündür;

- Siyasi bir amacı vardır.
- Devlet otoritesini reddeder.
- Örgütlü harekettir.
- Uluslararası terörizmle ilişki arar ve bağ kurar.
- Terör dış destek olmadan yaşatılamaz.
- Mali destek vazgeçilmez gereksinimidir.
- Tahrip, öldürme, adam kaçırma, işkence, tehdit, şantaj vb. yöntemler kullanılır.

- Soygun, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapar.
- Genellikle başka güç veya güçlerin taşeronudur.
- Bir propaganda aracıdır.

Terör totaliter toplumlarda hayat hakkı bulamaz. Sağlıksız büyüyen şehirler teröre uygun ortam hazırlarlar. Toplum denetimi kuramamış, sosyal disipline ulaşamamış yeni demokrasilerde terör daha kolay gelişir. Demokratik toplumlar terörü önlerken, demokratik hak ve yapıyı korumak gibi ikileme, zorlukla karşı karşıyadır. Bu sebeple de demokratik toplumlarda, toplumun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, toplumun sosyal disipline kavuşturulması büyük önem taşımaktadır.

Terörizm kelimesi ise, siyasi ve ideolojik amaç uğruna yasa dışı faaliyetlerde bulunma olarak tanımlanabilir. Terörizm, siyasi otoriteye karşı mücadele yolu olarak şiddeti tercih etmiştir. Siyasi otoriteyi yıpratmak hatta yıkmak, kendi siyasal düşüncelerini uygulama alanı bulabilmek için terörizm, düzenli olarak yıldırma ve şiddet eylemlerini ilke olarak kabul etmiştir. Terörizmi diğer yasa dışı olaylardan farklı kılan, olayla ilgisi olmayan kişilerin hedef seçilerek eylemlerden etkilenmesini sağlamaktır. Bir yaşam alanında bombanın patlaması ya da kamuoyu tarafından tanınan bir insanın silahla öldürülmesi kaza değil, bilakis teröristin çok inceleyerek seçtiği bir hedefi vurmasıdır. Terörizm, tarihin en eski zamanlarından beri toplumları ve ülkeleri tehdit etmiş ve etmeye de devam etmektedir. Özellikle sıcak savaşların yerini soğuk savaşın almasıyla terörizm en ideal metot olarak kendini göstermiştir. Terörizm, günümüz dünyasında demokratik toplumları en çok tehdit eden olgudur. Özellikle son yıllarda terörizm, sadece belli ülkeleri tehdidi altında bırakmamış tüm dünyaya yayılarak uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Sosyal bir tehdit olarak terörün amacı yüz binlerce kişinin ölmesi değil, yüz binlerce hatta milyonlarca kişinin dikkatini çekmektir. Yapacağı küçük bir eylemle birçok insana sesini duyuran, geniş kitlelere korku ve belirsizlik duygusu salan terör örgütü, amacına büyük ölçüde ulaşmış sayılır. Terörün daima bir siyasi amacı

olmuştur. Benimsediği ideolojinin, inancın, bağlı olduğu etnik grubun veya siyasi birliğin iktidarı hep birinci amaç olarak belirlenmiştir.

Terörizm; insanları sindirmek ve korkutmak için gerçekleştirilen olay ya da girişimlerdir. Ülkemizde senelerce faaliyet gösteren birçok terör örgütü devletin yok olması için önce psikolojik hareket uygulayarak zayıflatmayı amaçlamış, daha sonra ise silahlı eylemlerle devleti yıkmaya çalışmıştır.

Terörizm, nedeni, yer aldığı ülke ve eylemleri gerçekleştiren kişilere göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin sorun bir yerde dini motifli terör örgütleri ile karşımıza çıkarken, başka bir yerde ayrılıkçı terör olarak adlandırılmaktadır. Özelde her birinin gerçekleştirmek istediği bir amacı olan terör örgütlerinin, oluşumunda yer alan bireylerin bu tür organizasyonlar içinde yer almasının sebepleri ise ortaktır. Bu sebepler, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim eksikliği ya da psikolojik bozukluklar şeklinde sıralanabilir. Tezimizin konusu Güneydoğu sorunu olduğu için terörizm ve terör örgütlerini detaylı olarak incelemeyeceğiz. Güneydoğu sorununun en önemli parçası olan ve etnik kökenli ayrılıkçı terör örgütü sınıfına giren PKK terör örgütünü Güneydoğu bağlamında ele alacağız.

1.1.1.1. Terör Örgütü ve Güneydoğu

1974'te Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD) isimli gençlik organizasyonu içerisinde faaliyet gösteren Abdullah Öcalan, Kesire Yıldırım (Öcalan), Haki Karaer, Cemil Bayık ve Kemal Pir isimli şahıslar, Ankara'nın Tuzluçayır semtinde yaptıkları bir toplantıyla PKK'nın temelini atmışlardır. Kendilerine ilk başta Ulusalcılar, Ukocular, Kürdistan Devrimcileri gibi isimler takmışlardır. Dikmen toplantısının ardından grup kendine Kürdistan Devrimcileri adını vererek belirlenen illerde faaliyetlerini artırarak sürdürmüştür. Kürdistan Devrimcileri isimli grubun üst düzey elemanlarından Haki Karaer'in, diğer bir bölücü örgüt olan Sterka Sor (Kızıl Yıldız) veya bir başka deyişle Beş Parçacılar isimli örgüt mensupları tarafından öldürülmesi, farklı bir elin devreye girmesine ve

bölgede topyekun bir çatışma ortamına girilmesine neden olmuştur (Söylemez, 2009).

Örgüt ilk başlarda o yıllarda tüm dünyayı etkisi altına alan Marksist-Leninist ideolojiye sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak daha sonraları ayrılıkçı terör örgütüne dönüşerek etnik bir grup haline gelmiş ve Kürtlerin haklarını savunarak, Türk devletinin Kürtlere karşı yaptığını iddia ettiği ayrımcılığa karşı mücadele ettiğini öne sürmüştür. Hatta sözde Kürdistan denilen bölgenin Kürtlerin toprağı olduğunu iddia etmiştir. Örgüt, amacının da bu topraklarda Bağımsız Birleşik Sosyalist Kürdistan kurmak olduğunu belirlemiş, hedeflerine ulaşmak için Güneydoğu halkının da desteğini almasının gerektiğini düşünmüştür.

15 Ağustos 1984'de Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla terör örgütü PKK, faaliyetlerine başladığını ilan etmiş ve bu tarihten itibaren bölücü terör Türkiye'nin bir numaralı sorunu haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren yaşanan olaylar, çok sayıda can ve mal kaybına dolayısıyla sosyolojik ve ekonomik problemleri de içeren acı verici bir dönemin yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca olayların kısa sürede sona ermemesi, uluslararası kamuoyunun da ilgisini çekmiş ve Türkiye ile hesabı olan ülkelerin doğrudan veya dolaylı destek sağlamaları sonucu sorun daha da karmaşık hale gelmiştir. Bugün ise bu sorun artık Türkiye coğrafyasının dışına taşmış, başka aktörlerin de dahil olduğu farklı boyutlara ulaşmıştır.

Olayın uzun süre sadece bir terör ve güvenlik sorunu olarak algılanması, terörün ve bölge sorunlarının sosyolojik, kültürel, ekonomik ve politik yönleri görmezden gelinerek askeri tedbirlerin yer aldığı büyük ölçüde güç kullanma eksenli çözüm stratejilerinin uygulanması, başlangıçta sınırlı ve marjinal nitelikte olan sorunun, giderek bölgede yaşayan insanlar arasında daha fazla taraftar bulmasına yol açmıştır.

Yukarıda anlatılan tüm sebeplerden dolayı bölgede kendine kolayca yer edinen terör örgütü PKK, konunun güvenlik sorununa dönüşmesine ve bölgenin ve bölge insanının terörle anılmasına yol açmıştır. Devletin izlediği bazı yanlış politikalar da sorunu daha da büyütmüş ve örgütün bazı kesimler tarafından taraf olarak algılanmasına sebep olmuştur.

PKK ilk zamanlar bölge halkı tarafından desteklenmemiştir. Bu yüzden örgüt orada yaşayan insanların desteğini alabilmek için, yaşanan ekonomik sorunları ve bölgeler arası gelişmişlik farkını ön plana çıkararak halkı ikna etmeye yönelik propaganda çalışmaları yapmıştır. Devlet görevlilerinin ve güvenlik güçlerinin bazı haksız tutum ve davranışları ise yöre halkının PKK'ya sempati duymasına katkıda bulunmuştur.

PKK'ya katılma ve destek verme nedenleri ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; öncelik sırasıyla işsizlik (71,3), eğitimsizlik (60,6), zor kullanma/zorla götürülme (39,2) ve devletin yanlış uygulamaları (34,3) PKK'ya katılma ve destek vermenin en önemli nedenleri olarak görülmektedir (Bilgesam, 2009: 85).

Tablo 2: PKK'ya katılma ve Destek Verme Nedenleri Soru İstatistikleri

PKK'ya katılma ve Destek Verme Nedenleri	Ort. (%)
İşsizlik	71,32
Eğitimsizlik	60,63
Zor kullanma/zorla götürme	39,18
Devletin yanlış uygulamaları	34,25
Milliyetçilik duygusu	27,88
Çevre/aile baskısı	24,85
Bölgede PKK lehine yapılan propagandalar	23,22
Bağımsızlık isteği	21,77
Daha önce aileden/akrabalardan katılanlar olması	20,65
PKK'nın Kürtleri temsil etmesi	19,99
PKK ile aynı ideolojiyi benimseme	19,33
ROJ TV yayınları	19,20
PKK'nın Kürtlerin haklarını savunması	16,79
Diğer	5,43

Kaynak: (Bilgesam, 2009: 85)

Aslında bu veriler bölgede yaşayan insanlarda PKK veya Öcalan'ın Kürt etnik bilincinin ortaya çıkmasında çok etkili olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla Güneydoğu sorununun içinden çıkılmaz bir hale dönüştüren PKK'nın kuruluşu, yapısı ve faaliyetleri, konunun iyi bir şekilde analiz edilebilmesi için önemlidir. PKK'nın amacı, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içine

alacak şekilde Suriye, İran ve Irak toprakları üzerinde Kürdistan olarak adlandırdıkları bölgede Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda Bağımsız Birleşik Demokratik bir Kürdistan devleti kurmaktır.

Terör örgütü bu amacı doğrultusunda Güneydoğu Bölgesi başta olmak üzere silahsız ve masum bölge halkına karşı katliamlar yapmaktadır. Ayrıca ekonomiyi zarara uğratmak ve istismar konusu olarak gördükleri geri kalmışlığı ortadan kaldıracak yatırımları engellemek için her türlü saldırıda bulunmaktadır. Dahası turizm sektörünü baltalamak için turistik tesis ve kuruluşlar ile turistlere saldırmakta, ülkeye turist gelmesini engellemek için yurtdışında propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Örgüt, 4. Kongre'den sonra yöre insanının terörle mücadelede Türkiye'nin yanında olduğunu göstermek ve terörist unsurlarla mücadele etmek amacıyla, güvenlik kuvvetlerinin yanında görev yapan GKK(Geçici Köy Korucusu)'ların kazanılması ve onların da aslında Kürt halkından olduğu ve "Kürdün Kürde Kırdırılması " politikasının yenilmesi gerektiğini temel prensip olarak benimsemiştir (KADEK Terör Örgütü, 2007).

PKK terör örgütü, devlet yanlısı şahıslara ve GKK'lara af çıkardığını karşı tavırlarından vazgeçtikleri takdirde kendilerine dokunulmayacağını ilan ederek bu yönde yazışma mektup ve bantlarla korucuları ikna edici propaganda faaliyetlerine girmiştir.

Terör örgütü PKK'nın, 4. Kongresinde geniş halk kitlelerine seslenebilecek legal kitle örgütleri ile basın yayın çalışmalarına ağırlık verilmesi, bu unsurların örgüt stratejisi yönünde kullanılması kararları alınmıştır. HEP (Halkın Emek Partisi) ve SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) il ve ilçe teşkilatlarına sızarak, bu siyasi partilerin örgütün propaganda ve ajitasyon merkezi haline getirilmesi istenmiştir. 1991 seçimlerinde SHP-HEP ittifakı ile terör örgütüne yakın bir takım kişiler parlamentoya girebilmiştir.

1991-92 yıllarından itibaren kitle gösterileri ve olayları ile özellikle güneydoğu bölgesindeki bazı yerleşim merkezlerinde toplumsal kitle olaylarını da yönlendirip

provoke eden örgütün, bu dönemden itibaren siyasi faaliyetlere de ağırlık verdiği görülmüştür.

1991 yılında parlamentoya giren HEP ve daha sonra bu partinin yerini alan DEP (Demokrasi Partisi)'in de PKK'nın kitle olaylarını yönlendirmesine katkısı olmuştur. Bu siyasal partiler bünyesinde örgütlenip kadrolaştırılan kişilerin PKK'nın kırsal kesimdeki silahlı gruplarına katılımlarıyla terör örgütünün silahlı militan sayısında da önemli ölçüde çoğalma görülmüştür (PKK KADEK, 2009).

Otuz yıla yakın bir süreden beri halka yönelik eylemler gerçekleştiren terör örgütünün elebaşı bu süre zarfında Suriye'de bulunmuştur. Siyasi ve askeri makamların kararlı tutumlarıyla ve izlenen baskı politikalarıyla, terörist başı Abdullah Öcalan, 09.10.1998 tarihinde Suriye'yi terk etmek zorunda kalarak 12.11.1998 tarihinde sahte pasaportla Moskova'dan Roma Havaalanına giriş yaptığı anda İtalyan polisince gözaltına alınmıştır. Terörist başının İtalya'da yakalanması üzerine, ülkemizin iade taleplerine ve bu konuda yapılan siyasi girişimlere İtalyan hükümeti olumlu cevap vermemiştir. Uluslararası kamuoyunda İtalya'ya yönelik baskıların oluşması sonucu terörist başı Öcalan İtalya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinden beklediği desteği bulamamış ve bunun üzerine 16.01.1999 günü İtalya'dan da ayrılmak zorunda kalmıştır.

Terörist başı Abdullah Öcalan, 16.02.1999 tarihinde, Kenya'da gerçekleştirilen özel bir operasyonla yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir. Öcalan'ın yakalanması sonrası özellikle örgüt lehinde yayın yapan MED TV'nin de kışkırtmasıyla yurt içinde ve yurt dışında örgüt militanlarınca yoğun olarak molotof kokteyli atma, gösteri yürüyüşü, cezaevlerinde açlık grevi eylemlerinde tırmanma gözlenmiştir (KADEK Terör Örgütü, 2007).

Yargılama süreci sonunda PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'a idam cezası kararı çıkması ile birlikte, örgüt başta metropol iller olmak üzere yurt çapında eylemlerini yoğunlaştırmış, Adana ve Batman illerinde intihar saldırıları, Elazığ'da fedai türü eylemlerle örgüt canlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu tür eylemlerin son dönemlerde hızlandırılan örgütün siyasi faaliyetlerine ve verilen idam kararının onaylanmasına olumsuz etki yapacağını düşünen Öcalan, 07.07.1999 tarihinde üst

düzyer örgüt mensuplarına en kısa zamanda bir "Barış Konferansı" düzenlenerek, PKK terör örgütünün silahlı mücadeleye son vermesini, Türkiye'de bulunan silahlı örgüt mensuplarının ülke dışına çıkartılması kararının alınmasını içeren talimat niteliğinde bir mektup göndermiştir.

Cezaevinde tutuklu bulunan Abdullah Öcalan'ın avukatları aracılığı ile yaptığı çağrı sonrasında, örgütün üst düzey yönetimi tarafından intihar saldırılarına ara verildiği yönünde açıklama yapılmıştır (PKK Faaliyetleri 2, 2012).

Öcalan yakalandıktan sonra cezaevinden değişik zamanlarda avukatları aracılığı ile örgüte ve kamuoyuna gönderdiği mesajlarla PKK'nın faaliyetlerine siyasi boyut kazandırmaya çalışmıştır. Bu bakımdan, PKK terör örgütünün son dönemde, siyasi mücadeleye ağırlık verdiği ve konjonktürden kaynaklanan gelişmeleri de kendi amacı doğrultusunda kullanarak, içinde buldukları süreci siyasi anlamda kazanımlarla geçirerek asıl amaçlarına ulaşmayı hedefledikleri bilinmektedir.

Öcalan, avukatları vasıtasıyla 03.08.1999 tarihinde PKK yönetimine "örgütün silahlı faaliyetlerine son vererek militanları yurtdışına çıkarmasını ve faaliyetlerini siyasi alanda yürütmesini" içerir bir mektup göndermiştir. Örgüt yönetimi 06.08.1999 tarihinde Öcalan'ın yaptığı teklifi tamamen kabul ettiğini açıklamıştır (PKK Faaliyetleri 2, 2012).

Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonrasında gelişen olaylar ve onun cezaevinden avukatları aracılığı ile kamuoyuna ve örgüte gönderdiği mesajlar sonrasında örgütün içine girdiği siyasal faaliyetlerin kongrede tartışılarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu da Öcalan'ın çizdiği perspektif dışında örgütün herhangi bir tasarrufunun olmadığını göstermektedir. Sürecin bu kısmında sözde "Kürdistan'a Barış" amacıyla genel bir kampanya başlatılması kararı alındığı ve bu çerçevede tüm Kürt halkının ve demokratik örgütlerin bu amaç çerçevesinde örgütlenileceği belirtilmeye çalışılmaktadır. Örgütün, 7. Kongreyle resmen başlattığı siyasal faaliyetlerinin farklı amaçlara yönelik olduğu bilinmektedir. Bu amaçlar, Öcalan'ın idamını engellemek, PKK'nın yıllardır sürdürdüğü silahlı faaliyetlerden dolayı kazandığı terörist imajını başta yurtdışı ve iç kamuoyunda silmek, Kürt gruplarını yanına çekerek Ortadoğu'da bir güç odağı oluşturmak ve Türk halkından ayrı

tuttukları Kürt halkına kültürel (dil, eğitim vb.) ve birtakım siyasi haklar sağlama söylemleriyle Kürt halkının tek savunucusu ve sözcüsü kimliğini kazanmak olarak sıralanabilir. PKK terör örgütünün başlatmış olduğu Barış Süreci'ne muhalif grupların tutumlarından ve diğer bölücü ve sol terör örgütlerinin karşı propagandalarının, örgüt kadrolarında moral kaybına sebep olmasından dolayı kongre kararlarında örgütün birlik ve bütünlük mesajlarına ayrıca ağırlık verdiği gözlenmiştir.

Örgüt, Kongrede almış olduğu "Demokratik Ortadoğu Birliği" temelinde tüm bölge devletleri ve halkları arasındaki ilişkilerin barışçıl yaklaşımlarla ele alınması kararı ile Kuzey Irak'ta ısrarla kendisine yasal bir zemin oluşturma gayretini sürdürmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde düşünülmesi gereken PKK terör örgütünün terörü bir araç olarak kullanmaktan vazgeçip geçmediğidir. Demokrasi ve barış evrensel değerlerdir. Bu kavramları kullanmak, teröre hizmet için yapılıyorsa bu apaçık bir istismardır. Evrensel değerlerin bu şekildeki bir strateji doğrultusunda kullanılması bu değerlerin geçerliliğinin kamu nazarında yok olması demektir ki, bu bir terör örgütünün insanlık tarihine yaptığı en büyük zulüm olur. (KADEK Terör Örgütü, 2007)

Terörün ortaya çıkmasının ardında yatan nedenlerin incelenerek tespitinin yapılması, çözüm adına geliştirilecek olan stratejilerin belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu sebepten terörün ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörleri başlıklar halinde ele alacağız.

1.1.2. Ekonomik Nedenler

İnsanlar, ekonomik olarak zor durumda olduklarında yaşanan sıkıntıların en büyük sebebi olarak dengesiz gelir dağılımını düşünmektedirler. Gerek yaşadıkları yerlerde sahip olmadıkları gelir kaynakları gerekse devletlerin yatırımlarının azlığı insanların terör örgütleri tarafından kandırılmaları için yararlandıkları unsurlar olmaktadır.

2009 yılında Güneydoğu'da yaşayan kişilerin ekonomik durumları ile ilgili yapılan bir araştırmada sonuçların yeterli düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre, Kürtlerin iş ve çalışma yaşamı ile ilgili olarak içerisinde

buldukları sorunları, onların eğitim ile ilgili olarak yaşadıkları sorunların bir uzantısı olarak değerlendirmek de mümkündür. Nitekim aşağıdaki tabloda yer alan işsizlik oranı, Kürtler arasında neredeyse Türkiye ortalamasının iki katına yakındır. Kürtlerin arasında emeklilik hakkını kullananların sayısı da (% 3.6) Türkiye ortalamasının (%11.6) çok altında bulunmaktadır. Bölgede tarım sektöründe çalışan nüfus da Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kürtlerin %11.9'u tarımla uğraştıklarını söylemektedirler (Busam, 2009: 59).

Tablo 3: Kürt Nüfusun Çalıştıkları Sektörler ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Çalışma Durumu	Kürt	Türkiye Ortalaması
Çalışıyor	28,4	29,1
Serbest Meslek	1,5	2,2
Çiftçi	11,9	9,1
Emekli	3,6	11,6
Ev Kadını	31,6	31,6
Öğrenci	5,8	6,6
İşsiz	17,2	9,8
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: (Erdem, 2008: 17)

Sadece bir işte çalışma açısından değil, çalışanların elde ettikleri gelirler (hane halkı geliri) açısından da Kürtlerin, Türkiye ortalamasının oldukça altında bir gelir elde ettikleri görülmektedir. Türkiye’de 300 TL ve aşağısı gelire sahip olan haneler, Türkiye nüfusunun % 16.3’ünü oluştururken; Kürtlerin %31.9’u 300 TL ve daha aşağı gelire hayatlarını idame ettirmektedir. Benzer eğilim diğer gelir dilimlerinde de net bir şekilde görülmektedir (Busam, 2009: 67).

Tablo 4: Kürt Nüfusun Gelir Durumu ve Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Hane ortalama gelir (TL)	Kürt (%)	Türkiye Ortalaması (%)
300'den az	31,9	16,3
301-700	38,4	44,1
701-1200	22,2	26,6
1201-3000	7,2	11,1
3000 +	0,4	1,9
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: (Erdem, 2008: 18)

Terör örgütlerine katılanlar bu konunun etkisi hakkında itiraflarda bulunmuşlardır. Örneğin bölücü terör örgütü itirafçısı Abdülkadir Aygan 6. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Askeri Mahkemesi Başkanlığına verdiği ifadede terör örgütüne katılma sebebi olarak şunları söylemiştir.

Ailemin ekonomik durumunun çok zayıf olması dolayısıyla çocukluğumda ve çocukluktan gençliğe geçiş döneminde sahip olmayı arzuladığım birçok şeye sahip olamamıştım. Yaşıtlarım okul tatilinde keyfince eğlenirken, ben her yıl okul kapandıktan sonra ailemle birlikte Çukurova'ya göç ederek yazın kavurucu sıcaklığında pamuk tarlalarında ırgatlık yapıyordum. Hem çalışıp, hem okumak zorundaydım. İçerisinde bulunduğum durum fakirlik edebiyatını durmadan işleyenlerin propagandasından etkilenmeme ve onlara yaklaşmama neden oluyordu. (Adana Emniyet Müdürlüğü, 2012)

İdeolojik inancından dolayı değil de, şartların zorluğu yüzünden PKK terör örgütüne katılan başka bir itirafçı ise şunları ifade etmektedir.

Maddi sıkıntı nedeniyle gurbete çalışmaya gitmiştim. Mesleğim yoktu. Okuma ve tahsil yapma imkanı da bulamamıştım. Bu nedenle inşaatlarda amele olarak çalışmaya başladım. Kazandığım para ile kendime bir yaşam kurabilmem mümkün değildi. Önceleri, aynı şehre yine çalışmak için gelen ablaamlarla birlikte kalıyordum. Ancak sonraları onların tavır ve davranışlarından yük olduğumu hissettim ve yanlarından ayrıldım. Artık inşaatlarda kalıyordum. Bunalımdaydım ve parasal durumum da hiç iyi değildi. İçinde bulunduğum durum beni insanlardan ve yaşamdan nefret ettirmişti. Kendimi toplumdan dışlanmış gibi hissediyordum. İntihar etmek istedim, ancak bunu bir türlü yapamadım. İnsanlardan

uzaklaşmak istiyordum. Sonra bir örgüte girmeyi düşündüm. Hangi örgüt olacağı önemli değildi. Hiçbir örgütün benim nazarımda önemi yoktu. Örgüt benim için sadece içinde bulunduğum durumdan kurtaracak bir araçtı. (Yazıcı, 2012)

PKK terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan'ın örgüte insan kazandırma metotlarını anlatırken kullandığı ifadeler ekonomik nedenlerin önemini ortaya koymaktadır.

Kürdistan'da her ailede başıboş dolaşan çocuklar var. Kızlı erkekli her aileden iki üç tanesini alırsanız yüz binlerce insan eder. O kadar da zor değil, zaten aile reisleri bunları beslemekten acizdir. Çoğu oğlunu ve kızını gönüllü verir, öyle dövünüp sızlanmazlar. Sonra o gençler de sevinerek yanımıza gelirler. Evlerinde çoğu huzursuz, aile içinde eğreti duruyorlar. Gençlik bunalımlarını en yoğun biçimde yaşıyorlar. Kolundan tuttunuz mu kolayca cepheye getirirsiniz. Biraz da ilk geldiklerinde ortamı güzelleştirdiniz mi evlerinden ayrıldıklarına sevineceklerdir. (Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, 2012)

Dolayısıyla ekonomik nedenlerde iyileşme hiçbir zaman terör örgütlerinin işine gelmemiştir. Ülkemizde son yıllarda bölgeye yönelik yapılan yatırımlar, gelir dağılımındaki farklılıkların giderilmesi ve devletin yaptığı yardımların artırılması PKK'ya katılımı ve bölge insanının verdiği desteği önemli ölçüde azaltmıştır.

1.1.3. Sosyo-Kültürel Nedenler

Bir ülkede toplumsal mutabakatın olmaması, eşitsizlik ve adaletsiz tutum ve davranışlar her zaman sorunların büyümesine sebep olmuştur. Elbette bir toplumda herkesin aynı fikir ve yapıda olması beklenemez ancak asgari müştereklerin ön plana çıkarılarak uzlaşma ortamının sağlanması gerekmektedir. Bu, toplumların varoluşlarını sürdürmek için en önemli gerekliliktir. Aksi takdirde bireyler, kendilerini toplumdan soyutlanmış hissederek aidiyet duygusuna sahip olmamaktadır. Terör örgütleri insanların yalnızlaşmasından istifade ederek onun varlığını kabul etmediğini öne sürdüğü düzene karşı başkaldırının geçerli bir sebep olduğunu savunmaktadır. Bu da toplumlarda anarşi ve şiddeti körüklemektedir.

Ülkemizde bunun en bariz örneği büyük şehirlerde yaşanmaktadır. Güneydoğu bölgesinden Batı illerine göç eden vatandaşlar, yerleştikleri yeni yerlerde kendilerini yabancı hissetmektedirler. Bunda yetiştirildikleri çevrenin örf, adet ve yaşam tarzını bu şehirlerde bulamaması ve bunun sonucunda da kendini bir kültür çatışması içerisinde bulması önemli bir etkidir. Yaşanılan bu çatışma nedeniyle insanlar boşluğa düşmekte ve göç ettikleri toplumda yalnızlaşarak arayış içine girmektedirler. Bu durumu fırsat bilen terör örgütleri de onlara kolayca ulaşabilmektedir. Diğer taraftan göç alan yerleşim yerlerinde oluşan çarpık yerleşim alanları varoş denilen bölgelerin oluşmasına yol açmaktadır. Yerel yönetim birimlerinin bu alanlara kısa sürede alt yapı ve hizmet götürememesi bu alanlarda idari bir boşluğun oluşmasına neden olmaktadır. Bu otorite boşluğu örgütlerin oralarda kendilerine taraftar bulmaları için uygun ortamlar bulmalarına yol açmaktadır.

Ülkemiz sınırları içerisinde çok farklı etnik kökene sahip insanlar bir arada yaşamaktadırlar. 2008 yılında yapılan bir araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi, bu etnik grupların en kalabalığı 18 yaş üzeri yetişkin nüfusun %78.10'unu oluşturan Türkler ve %13.40'ını oluşturan Kürtlerdir. Toplam nüfusun yaklaşık % 14'ünü oluşturan bu kitlenin coğrafi dağılımına bakıldığında ise Türkiye'de yaşayan Kürtlerin başta Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yoğunlukla yaşadıkları gözlemlenmektedir. Bir başka ifade ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki nüfusun çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde de durum Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yakındır. Doğu Anadolu'da yaşayan neredeyse her iki kişiden birisi (% 41.96) Kürt'tür. Dolayısıyla bölgede oluşan böyle bir sosyolojik yapı, insanların siyasi eğilimlerinin ve bakış açılarının oluşmasında önemli bir etken olmaktadır (Erdem 2008: 11).

Örneğin 1961 tarihinden bu yana yapılan milletvekili seçimlerinde bölge illerinin TBMM'de temsil edilme durumları bu konuda bir göstergedir. 1961 seçimlerinde 450 kişilik parlamentoda Doğu ve Güneydoğu illerini temsilen 84 milletvekili bulunurken, 1977 tarihinde yapılan genel seçimlere kadar ciddi bir değişim olmamıştır. Bölge illerinin TBMM'de temsiline ilişkin en radikal değişiklik,

12 Eylül darbesinin ardından gelmiştir. Darbe sonrasında yapılan ilk yarı-serbest seçimlerde bölge illerinin toplam milletvekili sayıları, 1961 seçimlerinden bu yana korunan 84-85 çizgisinden 79'a düşmüştür. 1987 yılında yapılan genel seçimlerde ise bölge illerinden seçilen milletvekili adedi 88'e, 1991 Genel Seçimlerinde ise 90 milletvekiline kadar çıkmıştır. 1995 seçimlerinde toplam milletvekili sayısının 100 kişi artırılarak 550'ye çıkartılması, bölge illerinden TBMM'ye gönderilen toplam milletvekili sayısını da etkilemiştir. Bölge illerinden gönderilen toplam milletvekili sayısı 106'ya çıkarken, Bölgenin TBMM içerisindeki ağırlığı çok az düşerek % 19.5'a gerilemiştir. 2002 seçimlerinde bölgeden 109 milletvekili TBMM'ne girmiştir. Bu durum 2007 seçimleri için de geçerliliğini korumaktadır. Ancak bazı belediyelerin kapatılması ve yeni ilçelerin oluşturulması vb. değişiklikler uygulamaya girdiğinde, ilgili illerin milletvekili sayılarında bir değişiklik olması olasılık dahilindedir (Busam, 2009: 72).

Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yaşayan insanların temsil edilme oranlarında artış olması, devletin demokratikleşme adına gerçekleştirdiği uygulamalardandır. Kürt vatandaşların kültürel alanda kendilerini ifade edebilecek imkanların sunulması da bunlardan biridir. Kültürel alanlarda son zamanlarda gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır.

Kürtçenin kamusal alan dışında serbestçe kullanımı, Kürtçenin öğrenimi için özel kurslar açılabilmesi, Kürtçe basın-yayın faaliyetleri, Kürtçe özel televizyon ve radyo yayıncılığı, devlet televizyonundan Kürtçe yayın yapılması (TRT Şeş), Kürtçe tiyatro, şarkı gibi kültür-sanat ürünlerinin sergilenebilmesi, Kürt dil ve edebiyatının araştırılmasına yönelik üniversitede kürsü ve enstitü açılması (Mardin Artuklu Üniversitesi "Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü", Dicle Üniversitesi "Yaşayan Diller Merkezi", Muş Alparslan Üniversitesi "Kürt Dil ve Edebiyatı Bölümü", Bingöl Üniversitesi "Zazaca Enstitüsü"), Kürtçe eğitim veren kreşlerin açılması, çeşitli Kürt derneklerinin kurulması, Nevruz'un kutlanması, Kürtlerin Kürt kimliği ile parlamentoda temsiline göz yumulması (BDP- Barış ve Demokrasi Partisi), çocuklara Kürtçe isimlerin konulabilmesi, Kürtçe yerel adların başvuru halinde verilebilmesi, hatta BDP'li belediyelerin iki dilli reklâm ve sokak isimleri kullanmalarına izin verilmesi ya da göz yumulması. (Kurubaş, 2012: 41)

Ancak demokratikleşme yolunda gerçekleştirilen bu ilerleme ve çabalar Kürt halkının bir kısmı ve özellikle de Kürt siyasetini yürütenler tarafından yeterli

bulunmamaktadır. Bu tatminsizliğin altında yatan sebep devletin geçmişte uygulamış olduğu yanlış politikalar ve Güneydoğu sorunundan nemalanan ve bu sorunun çözülmesini istemeyen odaklar olabilir. Çünkü Güneydoğu sorununun bu aşamaya gelmesinde sosyo-kültürel unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Son dönemde hazırlanan bir raporda bu unsurların konunun çözümünü ne kadar etkileyeceğine şöyle değinilmiştir.

Kültürel hakların Kürt sorununun çözümünde etkili olması isteniyorsa, bu hakların zoraki tanıma politikalarının parçası olmaktan kurtarılıp, samimi ve istekli bir devlet desteğini içerecek biçimde, koruma politikası çerçevesinde, tam ve eksiksiz verilmesi gerekiyor.

Kürt siyasetinin “kültürel hak”tan ziyade “siyasi statü” arayışı içinde olmasına karşılık, Kürtlerin büyük bir kısmının aynı arayış içinde olmadıklarını ve Kürtlerin kimlik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi halinde çözüm yolunda önemli bir ilerleme sağlanabileceğini göstermektedir. Ayrıca Kürtlerdeki kimlik bilincinin yüksek olması kesin olarak kültürel hak taleplerinin de yüksek olduğu anlamına gelir ki, bu da kültürel hakların çözümün olmazsa olmazı olduğuna bir kere daha işaret eder. Bununla birlikte, Kürt milliyetçiliği ile Kürtler arasındaki örtüşme düzeyine ilişkin durum tabii ki değişmez değildir. Özellikle kimlik bilincinin yaygınlığı, halkın belli koşullar altında (özellikle Kürtlerin Ankara’dan “umut”larını yitirmeleri ve onları başka “beklenti”lere yöneltebilecek gelişmelerin olması) milliyetçi ideolojinin idealleriyle birleşebileceğini de gösterir. Bu ise, sorunun kültürel haklar yoluyla çözümlenmesinin belli bir zamana kadar mümkün olabileceğini gösteriyor. Dahası, Kürt milliyetçi hareketinin azımsanmayacak bir tabana sahip olması, kültürel haklar yoluyla sorunun çözümlenmesi konusunda zamanın daralması kadar, sorunun sadece bu yolla çözümündeki sınırlılığa da işaret eder. Zaten bu tip sorunların mutlak bir çözümü de bulunmamaktadır. Nitekim bu tip sorunların yaşandığı İspanya, İngiltere, Kanada gibi ülkelerde bile bu sorunlar mutlak bir çözümü kavuşturulamamış, sadece ülkenin güvenliğini ve genel istikrarını tehdit edecek bir nitelik kazanması önlenmiştir. Bizim de iddiamız o ki, kültürel haklar Kürt sorununda çözümün yolunu açacağı gibi, hem Kürt milliyetçiliğini teskin edecek hem de onu şiddetten arınmaya zorlayacaktır. Böylece Kürt sorununun en azından Türkiye’de ülke güvenliğini ve istikrarını tehdit eden niteliği ortadan kaldırılacaktır. (Kurubaş, 2012, 42)

Yukarıda da belirtildiği gibi Güneydoğu sorununda önemli bir yere sahip olan sosyo-kültürel nedenler bu sorunun devletin en önemli gündeminde yer almasına yol açmaktadır. Dolayısıyla sosyo-kültürel sorunların çözümü, konunun ülkemiz gündeminden çıkmasına büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

1.1.4. Eğitim Sistemi

Eğitim, insanların davranışlarında istendik davranış biçimleri oluşturma sürecidir. Eğitim sayesinde bireyler topluma birer faydalı insanlar haline gelirler. Eğitimin olmadığı yerde insanlar cahil kalmakta bunun sonucunda da çok çabuk kandırılarak yanlış bilgilere maruz bırakılmakta ve istenilen doğrultuda yönlendirilmemektedirler. Devletin eğitim sistemindeki boşlukları zamanında dolduramaması, her bireye yeterli eğitim imkanını sunmaması dahası eğitim eksikliğinin aileler tarafından giderilmeyişi başıboş gençliğin oluşmasına sebep olmaktadır.

Ancak Türkiye’de yaşayan her yedi kişiden biri olan Kürtlerin eğitimleri ile ilgili istatistiklere bakıldığında, vahim bir tablo ile karşılaşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının % 8.5’i -ki özellikle belirtmek gerekmektedir ki bu oranın içerisinde Kürtler de bulunmaktadır- okuma yazma bilmezken, Kürtler söz konusu olduğunda bu oran % 20.4’e çıkmaktadır. İlkokul mezunlarının oranı ise Türkiye genelinin altında kalmıştır. Türkiye’nin % 38.9’u ilkokul mezunu iken Kürtlerin % 33.5’i ilkokul mezunudur. Kürtler ve Türkiye geneli arasındaki eğitim farkı, eğitim kurumlarındaki basamaklar çıkıldıkça daha da belirginleşmektedir. Türkiye’de lise ve meslek lisesinden mezun olanların oranı nüfusun % 23.7’si iken, bu oran Kürt nüfus içerisinde sadece % 17.1’dir (Busam, 2009: 51).

Tablo 5: Eğitim Durumları: Kürt Nüfus ve Türkiye Genel Karşılaştırması

Eğitim	Kürt	Türkiye Ortalaması
Okuryazar değil	20,4	8,5
Diplomasız	9,7	5,1
İlkokul	33,5	38,9
Ortaokul	14,1	15,0
Lise ve meslek lisesi	17,1	23,7
Yüksekokul	5,3	8,9
Toplam	100,0	100,0

Kaynak: (Erdem, 2008: 17)

Eğitim ve öğretim, kişinin eğitimini aldığı konu ile ilgili teknik bilgileri edinmesi süreci yanında, kişinin içerisinde bulunduğu toplumun sosyal kodlarını öğrenme süreçlerini de içerir. Bir başka ifade ile eğitim, kişilerin toplumsal süreçleri tanınması, toplumsal kurum ve süreçlerin birbirleriyle ilişkisini, olayların neden ve sonuçlarını analiz edebilmelerini kolaylaştıran, özetle kişinin içerisinde yaşadığı toplumu anlamasını kolaylaştıran bir süreçtir. Eğitim, bu özellikleri yanında kişinin mutluluk düzeyini artırıcı bir rol de oynar. Eğitimin, kişinin toplum içerisindeki statüsüne ve gelir düzeyine olan uzun dönem pozitif etkisi, eğitim ve mutluluk ilişkisini tesis eden önemli faktörler arasında sayılabilir (Busam, 2009: 56).

Yeterli düzeyde eğitim alamadıklarından dolayı yanlış yollara saptıklarını düşünen PKK terör örgütü üyesi Hıdır Akbalık, bu konuda şunları ifade etmiştir.

Çocukluk dönemini geride bırakıp gençliğe adım attığımız yıllarda, artık toplumsal sorunlara da ilgi duymaya başladık. Ailemizde ve çevremizde öğrendiğimiz şeyler bizi tatmin etmiyordu. Okullarda da aradığımızı bulamıyorduk. Gençliğimizin bu dönemini çok iyi değerlendiren komünistler, gençlerin tecrübesizlikleri ve heyecanlarından istifade ederek gelişmelerin önünde engel olarak gördükleri dini ve milli duyguları zayıflatmak ve giderek yok etmek suretiyle düşünce alanında bir boşluk yarattılar. Milliyetçi düşünceler yerine enternasyonalizmi, milli ahlak yerine proleter ahlak dedikleri komünist ahlakı yerleştirmeye çalıştılar. Bütün bunların yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları istismar edip tek çıkar yolun komünist ideoloji olduğunu kabul ettirdiler.

(Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, 2012)

Aynı şekilde terör örgütü PKK'nın MK üyeliği yapan şahin Dönmez ise tutuklu bulunduğu cezaevinde şunları söylemiştir.

Ben Tunceli lisesini bitirdiğim zaman ailemden aldığım terbiye ile dini inançlarıma ve Türk örf ve adetlerine bağlı biri idim. Ne oldu ise üniversite tahsili için gittiğim Ankara' da oldu. 1973-1974 ders yılı döneminde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Ekonomi bölümüne kaydını yaptırdım; üniversitede milli sorun Kürt sorunu adı altında bazı yeni konuların tartışmaya başlandığını ve bir ulustan söz edildiğini gördüm.

Ben Kürtlerin bir ulus olarak kabul edilip edilemeyeceği konusuna yabancı idim. Türk kültürü ile yetişmiş ailemden böyle bir terbiye almış olduğumdan önce Kürtlerin bir ulus

olarak varlığını kabul edemedim. Ancak daha sonra benimsediğim Marksist düşüncenin etkisi ile Kürtlerin bir ulus olarak kabul edilmesi gerektiği görüşünü kabul ettim. Zaten bir çok arkadaşım benim gibi önce komünizmi benimsedi ve sonra Kürt meselesini kabul etti. Bu strateji PKK'nın en büyük silahıdır. PKK bünyesine alınan insanların beyinlerine Marksizm ışığında tarihi gerçekler saptırılarak Kürtçülük şırınga edilir. (Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, 2012)

PKK terör örgütünün Tunceli sorumlusu Yıldırım MERKİT de şunları ifade etmektedir.

12 Eylül öncesi Türkiye genelinde olduğu gibi Tunceli'de de okullarda verilen eğitim, gençliği geleceğe hazırlamaktan çok uzaktı. Derslerin çoğu ezberciliğe dayanmakta idi. En önemlisi derslerden önce öğrencilere Marksist felsefe öğretilmekte idi. Liseden mezun olan öğrenci harita üzerinde Türkiye'nin bir akarsuyunu bile gösteremiyordu. Kısacası Tunceli Lisesi o zamanlar bir eğitim kurumu değil, Marksist felsefeye hizmet eden, komünist ve bölücü örgütlere militan yetiştiren bir enstitü haline gelmiştir. ... Diğer orta dereceli okullar, hatta ilkokullar bile Tunceli lisesinden farksızdı. ... Öğretmenlerin büyük bir kısmı çocuklara alfabeden önce, bağlı olduğu örgütün sloganlarını öğretmekte idi. Bir toplumun kalkınması için mutlaka kavranması gereken dersler, "burjuva kültürü burjuvaya hizmet eder" gibi gülünç iddialarla öğrencilere verilmekte idi. Bu anlayışa karşı çıkan ve sayısı çok az olan öğretmenler de faşist olarak nitelendirilir ve dövülerek uzaklaştırılırdı. (Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü, 2012)

Örneklerden de anlaşıldığı üzere toplumdan uzaklaşan, yalnız kalan insanlar herhangi bir ideale sahip olamamakta, bunun sonucunda da terör örgütlerinin kendilerine sundukları ideolojiyi sahiplenmektedirler. Kendi düşünceleri olmayan hedefler için mücadele etmeye başlayan bu insanlar, kendini ait hissetmediği topluma karşı her türlü şiddet eylemini gerçekleştirmekte tereddüt duymamaktadır. Ancak yanlışlıkların düzeltilmesi için de hedeflere ulaşabilmek için de eğitim en gerekli önceliktir.

1.1.5. Psikolojik Nedenler

Gerek ekonomik gerek sosyal gerekse eğitim eksikliği sebeplerinden dolayı yalnızlaşan insanlar kendilerini psikolojik olarak toplumun dışına itilmiş olarak hissetmektedir. Bu da kişinin kendisini değersiz hissetmesine yol açmaktadır. Psikolojik sorunları olan bireylerin şiddete meyilli olmaları ise kaçınılmazdır. Sebeplice ya da sebepsiz bir şekilde saldırgan tavırlar gerçekleştiren bu insanlar, yaşadıkları ruhsal bunalımı ve öfkelerini yansıtmaktadırlar. Kendilerini azınlık konumunda hisseden insanlar ise haklarını savunma tezi ile karşılarına çıkan terör örgütlerine kolayca katılmaktadırlar. Terör örgütlerinin elemanlarının çoğunun genç olması da gençlik döneminde yaşanan bu tür psikolojik sıkıntıların önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Geçiş döneminde her türlü şiddete meyilli olan gençler sebebini ve sonucunu sorgulamadan kolayca terör örgütlerinin istediği şiddet eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla devlet, sorunun çözümüne yönelik stratejiler geliştirirken olayın psikolojik boyutunu hiçbir zaman göz ardı etmemelidir.

Yapılan araştırmalar vatandaş nezdinde devletin yeterli politika uygulamadığı kanaatinin var olduğunu göstermiştir. Örneğin, Busam'ın yapmış olduğu bir araştırmada görüşülen kişilere, Türkiye'de devletin, vatandaşların/ülkede yaşayanların beklentilerine ve ihtiyaçlarına yönelik politikalar uygulayıp uygulamadığı sorulmuş, cevap verenlerin yarısından fazlası devletin böylesi bir politika uygulamadığını ifade etmiştir. Devletin beklenti ve ihtiyaca yönelik politika uyguladığını düşünenlerin oranı % 30.7'dir. Kırdaki yaşayanların kentte yaşayanlara nazaran politikalara karşı küçük de olsa olumlu bir yaklaşım farkı bulunmakta olup devletin ihtiyaçlara yönelik politika uyguladığını en yüksek oranda anadili Arapça ve etnik köken olarak Arap olanların ifade ettikleri görülmektedir. Devletin ihtiyaç ve beklentilere uygun politika uygulamadığını en çok anadili Kürtçe olanlar (% 60.6) ile etnik köken olarak Kürt olduklarını ifade edenlerin (% 65.2) belirttiği görülmektedir (Busam, 2009: 132).

Tablo 6: Bazı Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Türkiye’de Devletin Vatandaşın Beklenti ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uygulama Durumuna Yaklaşım (% Dağılımı)

Devletin Vatandaşların Beklenti ve İhtiyaçlarına Yönelik Politika Uyguluyor Olduğuna			
	İnanıyor	İnanmıyor	Bilmiyor Fikri yok
Yaş			
18-29	30,2	54,7	15,1
30-39	32,0	50,8	17,2
40-49	28,1	52,1	19,7
50-65	31,4	54,0	14,6
Cinsiyet			
Erkek	32,3	54,0	13,6
Kadın	28,5	52,4	19
Yerleşim yeri			
Kent	29,6	54,8	15,6
Kır	32,1	50,3	17,6
Öğrenim durumu			
Öğr.yok/İlk.1.kad bitirmemiş	25,8	52,2	22
İlk.1.kademe mezun	30,9	53,1	16
İlk.2.kademe mezun	30,3	56,9	12,8
Lise mezun	36,6	53,4	10
Üniversite ve daha yüksek	38,0	52,8	9,2
Anadil			
Türkçe	38,4	46,3	15,2
Kürtçe	22,5	60,6	16,9
Zazaca	34,3	47,9	17,8
Arapça	48,5	35,9	15,6
Etnik köken			
Türk	39,4	44,9	15,7
Kürt	27,8	65,2	6,9
Zaza	37,4	47,7	14,8
Arap	47,1	34,9	18,0
Diğer	16,6	59,0	24,4
Toplam	30,7	53,3	16,0

Kaynak: (Busam, 2009: 132-133)

Güneydoğu sorununu oluşturan başlıklardan biri olan psikolojik etkenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Devlet, yapılan araştırmaların sonuçlarını göz önünde bulundurarak vatandaşında oluşan algının değişmesini sağlayacak politikalar üretmelidir.

1.2. Güneydoğu Raporları

Bugüne kadar Güneydoğu sorunu ile ilgili devlet kurumları, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmış yetmişin üzerinde rapor bulunmaktadır. Raporların tümünde o devre ait sorunların tespiti yapılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Her ne kadar raporlar bilimsel araştırma üzerine bina edilmeye çalışılmış olsa da farklı bakış açılarına sahip kurumlar tarafından hazırlanmasından dolayı bazı sübjektif değerlendirmeleri içermektedir. Raporların bazıları özellikle ilk devrede yazılanlar Kürt varlığını kabul etmeme, yok etme, zorunlu ikamet ve asimilasyonu çözüm olarak görürken; 90'lı yıllardan sonra yazılanlar ise demokratikleşme, Kürt kökenli vatandaşlara bazı yeni hakların sağlanmasını önermektedir.

İlk zamanlarda hazırlanan rapordaki Güneydoğu sorunu güvenlik problemi olarak ele alındığından, çözüm olarak Kürt kökenli kişilerin asimilasyonu da dahil baskı ve güç içeren asayiş tedbirleri önerilmektedir. Örneğin, 1932 yılında dönemin İçişleri bakanı Şükrü Kaya tarafından hazırlanan raporda yer alan; silahların toplanması ve aşiret ağalarının uzaklaştırılması için askeri operasyon yapılması, 1935 yılında dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından hazırlanan rapordaki Türkler ile Kürtler aynı okulda okumalı bu, Kürtleri Türkleştirmek için etkili olacaktır, 1936 yılında Umum Müfettiş Abidin Özmen'in hazırladığı raporda önerilen her yıl birkaç bin kişi Batı bölgelerine alınarak 15-20 yıllık bir programla bu halk ortadan kaldırılmalı ve Türkçe bilmeyen köylüyü memur anlamaya çalışmamalı, bu şekilde herkes Türkçe konuşmaya zorlanmalı ifadeleri ilk dönem raporların bakış açısını yansıtmaktadır.

İlk dönemde sık sık dile getirilen bu çözüm önerileri sonuç getirmediği gibi sorunu daha da karmaşık hale getirmiş ve olaylara PKK'nın da dahil olmasıyla sorun bir terör konusuna dönüşmüştür. Şiddetin çözüm getirmeyeceği görüşü 90'lı yıllardan itibaren anlaşılmiş ve insan hakları ve demokrasi alanında uluslararası alanda yaşanan ilerlemelerin katkısıyla bu dönemden sonra hazırlanan raporların hemen hemen hepsinde daha insancıl, demokratik ve gerçekçi çözüm önerileri yer almıştır. 1991 - 1999 yılları arasında CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (SHP) tarafından hazırlanan raporlarda yer alan anadil yasağı kaldırılmalı, Kürtler kendilerini hayatın her alanında özgürce ifade edebilmeli ve Kürt sorunu etnik duyarlılıklara demokratik yaklaşımla çözülür, 1993 yılında ANAP'ın (Anavatan Partisi) kamuoyuna sunduğu raporda geçen Kürtlerin kendilerini ifade edebilecekleri düzenlemelere gidilmeli, 1995 yılında Doğu Ergil tarafından hazırlanan rapordaki Kürt realitesi hukuken tescil edilmeli ve 1997 yılında TÜSİAD'ın (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği) hazırlattığı raporda yer alan Anayasa'daki dil yasakları ve mevzuattaki öteki sınırlamalar kaldırılmalı önerileri bunlardan bazılarıdır.

İlk raporlarda yazılanlar günümüze kadar uygulanmış ve şiddete karşılık güvenlik tedbirleri ön planda tutulmuştur fakat 90'lı yıllardan itibaren yazılan raporlarda yer alan sorunun demokratik yollarla çözümüne yönelik adımlar tam olarak atılamamıştır. Bunun nedeni ülkemizde hala sorunun çözümüne yönelik gösterilen çaba ve gayretlerle ilgili olarak üniter yapıya zarar gelebilir endişesini taşıyan kesimlerin bulunmasıdır. Dolayısıyla raporlarda yazılan çözüm önerilerini herkesin aynı anda kabul etmesi mümkün olmadığından, yasama ve yürütmenin çözüm konusunda izlenecek politikalara bakış açısı çok önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bilinen ilk resmi raporu 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said isyanından sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün Kürtlerin yaşadığı illerin kontrol altında tutulması ve olası isyanların önüne geçilmesine yönelik önlemlerin belirlenmesi için hazırlanmasını istediği Şark Islahat Planı adlı rapordur. Bu rapor dönemin İçişleri Bakanı M. Cemil (Uybadin) ile Mehmet Esat (Bozkurt), Kâzım (Orbay), Mustafa Halik (Renda) tarafından hazırlanmıştır. Kürtçe konuşmanın yasaklanması ve Güneydoğu illerine giriş çıkışın kontrol altına alınması

gibi 27 maddelik çok sert tedbirleri içeren rapor sorunun çözümüne katkı sağlamadığı gibi yeni isyanların çıkmasına neden olmuştur. Raporda geçen bazı maddelerin sadeleştirilmiş hali şöyledir.

- 1) Türkiye beş genel müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. Beşinci genel müfettişlik bölgesi şu illerden oluşmaktadır: Hakkari, Van, Siirt, Bitlis, Malatya, Muş, Elazığ, Dersim, Genç, Ergani, Bayazit vilayeti ile Pülümür, Hınıs, Kiğı, kazaları programın uygulamasına kadar geçici olarak beşinci müfettişlik emrinde bulunacaktır.
- 2) Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları, yandaşları ve aşiret reislerinden, hükümetin Doğu'da kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da hükümetin göstereceği yerlere gönderilecekler.
- 3) Söz konusu vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda Türkçe'den başka dil kullananlar hükümet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanacak ve cezalandırılacaklardır.
- 4) Bölgeye yabancı bir kişi ya da kuruluşun, hükümet izni olmaksızın girmesine izin verilmeyecektir.
- 5) Olağan mahkemelerde ve sıkıyönetim mahkemelerinde asker ve sivil yerli hakim bulunmayacaktır.
- 6) İsyandan arta kalmış olup cezalandırılmayanlar da cezalandırılacaktır.
- 7) Van şehri ile Midyat arasındaki hattın batısına Ermenilerden kalan araziye Türk göçmenler yerleştirileceklerdir. Bunun için sıkıyönetim bölgesindeki illerde bulunan Ermeni malları satılmayacak ve hatta Kürtlere kiraya bile verilmeyecektir.
- 8) Kürtler yerleştirildikleri Ermeni topraklarından çıkartılarak eski yerlerine gönderilecek veya Batı'da iskan edileceklerdir.
- 9) Şarka, mefkureli ve muktedir Türk görevliler gönderilecek, ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacak. (Akçura, 2008: 49)

Şark Islahat Planı'nın ardından aynı yıl içerisinde Meclis Başkanı Abdülhalik Renda tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda da çok sert tedbirler önerilmiştir. Türkçeyi hakim dil haline getirmek, Fırat'ın batısındaki vilayetlerin bir kısmında dağınık vaziyette yerleşmiş olan Kürtleri Türk yapmak, on sene müddetle bölgede sıkıyönetim ilan etmek bunlardan bazılarıdır.

Cumhuriyetin ilanından itibaren bölgede meydana gelen isyanların bir türlü önüne geçilememiştir dolayısıyla bu yıllarda bölge ile ilgili birçok rapor hazırlanmaya başlamıştır. Olayların en çok meydana geldiği yer olan Dersim

(Tunceli) ile ilgili raporlarda da bölge üzerine odaklanılmıştır. Zamanın Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey bölgede yaptığı incelemeler sonucunda 1926 yılında Dersim Raporu isimli bir rapor hazırlayarak izlenimlerini ve önerilerini hükümete aktarmıştır. Hamdi Bey raporunda bölgeyi çıbanbaşı olarak isimlendirmiş ve orada yaşayanları da zeki, kurnaz ve hileci insanlar olarak tanımlamıştır. Bu rapordan sonra bazı aşiretlerin ortadan kaldırılması için bölgeye yeniden askerler gönderilmiş ve olayların daha da büyümesine neden olunmuştur. Hamdi Bey raporunda şu ifadelere yer vermiştir.

Dersim'de yaptığım inceleme sonucu bende hasıl olan kanaat; burada gün geçtikçe tehlike büyümektedir. Dersim sorunu, idarecilerin müsamaha mirasından başka bir şey değildir. Yani hükümetin bazen adil, bazen zayıf davranışları, bazen de sebepsiz ve neticesiz şiddet göstermesi gibi dengesiz ve faydasız politikası Dersim'i daima bir kargaşa yuvası haline getirmiştir.

Sivil ve askeri makamların birbirlerine zıt fikir ve düşünceleri şüpheli ve tehdit etme iktidarında olamayan eski idare merkezlerini devamlı surette işgal etmişlerdir. Türk olduklarını inkar ederek dıştan gelen bir Kürtlük cereyanı içinde etrafı rahatsız etmektedirler.

Dersim, Cumhuriyet idaresi için bir çıbandır. Bu sebeple doğacak elim ihtimalleri önlemek memleketin selameti bakımından mutlaka lazımdır. Aşiretlerin durumları ve silahları hakkında Çarsanck Sünni halkı tarafından verilen bilgiler, son derece ilginç ve dehşet vericidir. Zeki, kurnaz ve hileci olan Dersim halkı, hükümetin zayıf ve kuvvetliliğine göre mütecaviz veya itaatkar olurlar. Okul açmak veya yol yapmak, refah sebepleri yaratmak, fabrika kurmak, kendilerini meşgul etmeyen çeşitli sanayi işlerini sağlamak, özel olarak yurt sahibi ederek ıslahına çalışmak, hayalden başka bir şey değildir. Geçim darlığının, iç ve dış aldatmaların Kürtlük eğilimlerinin son irtica hareketini teyit eden ve doğan intikam hislerinin dini ve ictimai devrimler vesilesiyle, Kara Kuvvetleri'nin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisinin altında bulunan Reis, Ağa ve Seyit'in esiri ve oyuncağıdır. Şekavet bunların kıskırtmasıyla yapılmaktadır. İdareyi maslahat politikası bir süre daha devam ederse, gelecekte daha büyük karışıklıklar ve kaynaşmaları beklemek lazımdır. Geçen sene karşılaşılan ıslahat programı, bazı siyasi nedenlerle elverişli ve uygun bir zamana ertelenmişti. Bu siyasi düşüncelerin esası mesuliyet meselesi idi. O da kesin bir sonuca bağlanmamış olduğuna göre daha fazla geciktirilmeye tahammülü yoktur. Dersim meselesinin bir an önce halli uygun olacağı kanaatimde olduğumu arz ederim. (Akçura, 2012, 54-55)

Bu raporun hemen ardından, Elazığ'a Vali olarak atanan Ali Cemal Bardakçı bir rapor hazırlamıştır. Vali, tüm bölgeyi gezerek yerinde incelemeler yaptıktan ve bölgenin ileri gelenleri ile görüştüğünden sonra Hamdi Bey'in raporunda bölge ile alakalı belirtilen tespitlerin çoğunun mevcut durumu yansıtmadığını bildirmiştir. Hatta halkın bilerek bir mahrumiyet içerisinde bırakıldığını, bazı aşiretlerin eylemler gerçekleştirerek Dersimlilerin yaptığı şeklinde idareye şikayette bulunduğunu belirtmiştir. Ali Cemal Bardakçı 1927 yılında aşağıdaki raporu hazırlamıştır.

Kürt ve Arap aşiretleri ile Türkmen aşiretleri arasında bir benzerlik yoktur. Türkmen aşireti teşkilatı, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra bozulmaya başlamıştır. Dersim'de Türkmen aşiretleriyle meskun bazı havalide ara sıra meydana gelen isyankar durumların sebep ve saikleri Kürt ve Arap aşiretlerinin sebep ve saikleri değildir. Yavuz zamanından beri çetin baskılara maruz kalmış, binlerce insan öldürülmüştür.

Dersimli kargaşalıkları, büyük küçük, memur ve mutaassıp hocaların tahrik ve teşvikiyle ve cahil Sünni halk tarafından haklarında reva görülen muamelelerden doğmaktadır. Bu layık olmayan muamele Alevi Türkmenler arasında kuvvetli birlik ve sosyal sorumluluklar meydana getirmiştir. Bu durumu pek çok memurlar Kürt Aşiret teşkilatının aynını sanarak yanlış karar ve şiddetli hareketlere lüzum görülmezse ve şuurlu hareket edilirse Dersim, Cumhuriyet Hükümeti'nin çok sadık ve vefakar dostları olacaktır.

Dersim seyahatimde Türkçe bilmeyene rastlamadım. Dersim'deki Sünniler Alevilere Kürt diyorlar. Kendilerini Türk olarak kabul ederler. Kürtlerle komşu olan Dersim Alevilerinde Kürtlük yoktur. Seydanlı, Hesenanlı isimler altında köy ve kabilelerde muaşeret ahengi bozulmuştur. Aşiretler arasındaki karışıklık, fakr-u zaruretten ileri gelmektedir. Dersimli son derece fakirlik çekmiştir. Hükümete karşı kötü bir niyeti olmadığını arz ederim. (Akçura, 2012, 56-57)

Ali Cemal Bardakçı'nın Dersim halkının masum olduğunu vurguladığı bu raporu dönemin Umum Müfettişi İbrahim Tali'yi çok kızdırmıştır. Bunun üzerine İbrahim Tali hükümette çeşitli girişimlerde bulunarak bölge halkına olumlu yaklaşım sergileyen bunun sonucunda da halk tarafından çok sevilen Vali'yi Konya'ya tayin ettirmiştir. Nitekim Ali Cemal Bardakçı'dan sonra bölge ile ilgili yaklaşımlar yine eski halini almıştır. Hazırlanmaya devam edilen raporlarda yine şiddet ve baskı içeren önlemler yer almıştır. 1931 yılında dönemin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından hazırlanan raporda da Dersim cahildir, zorunlu iskan

uygulanmalıdır, yüksek memurlara koloni yönetimlerindeki yetkiler verilmeli, Türklük telkini yapılmalı, Kürt kökenli yerli memurlar tümüyle bölgeden çıkarılmalı önerileri yer almıştır. Raporu nasıl davranılması gerektiği ise Dersimli okşanmakla kazanılmaz, silahlı kuvvetlerin müdahalesi, Dersimliye daha çok tesir yapar ve iyileştirmenin esasını oluşturur, Türk toplumu içinde Kürtlük eritilmelidir şeklinde vurgulanmıştır. 1932 yılında İçişleri bakanı Şükrü Kaya tarafından hazırlanan raporda da kuzey Dersim halkı batıya göç ettirilmelidir, askeri hareket başlamadan önce tüm silahlar toplanmalıdır, yerli memurlar casustur, Dersimlilere kendilerinin aslen Türk olduklarını öğretmek lazımdır, uçakların talim uçuşları Dersim üzerinden yapılmalıdır gibi benzer ifadeler yer almıştır.

1935 yılında Reisi Cumhur Atatürk, Başbakan İsmet İnönü'den devletin Kürt politikasının belirlenmesi için bölgeye giderek detaylı bir inceleme yapmasını ve bunu rapor etmesini istemiştir. Başbakan tarafından hazırlanan rapor o tarihlerde devlet için hazırlanan en kapsamlı rapor niteliğini taşımaktadır. Hatta uzun yıllar devlet arşivinde saklı tutulan raporu 1990'lı yıllarda ortaya çıkaran gazeteci yazar Saygı Öztürk, raporla ilgili olarak "İnönü'nün raporu bugün Güneydoğu politikasının belirlenmesinde etkili oldu ve devlet bugüne kadar İsmet İnönü'nün 1935'te çizdiği Kürt politikasını uyguladı" ifadelerini kullanmıştır (Akçura, 2012, 58). İnönü'nün hazırlamış olduğu raporda yapılması gerekenlerle ilgili tespit ve önerilerden bazıları şunlardır.

Ağrı'da Kürtlerin medenileşip, sükunet bulmaları bile kârdır. Karaköse, hükümete bağlı bir Kürt şehridir. Erzincan Kürt merkezi olursa Kürdistan'ın kurulmasından korkarım.

Iğdır'da Kürtlerin yerinden oynatılmasına ne lüzum, ne imkan vardır.

Türklüğe hevesli bir Arap şehri olan Siirt'in doğuya naklini tercih ederim.

Van ve Erzincan'da acele olarak, Muş Ovası'nda tedricen ve Elazığ Ovası'nda kuvvetli Türk kitleleri vücuda getirmek zorundayız.

Türklerle Kürtler aynı okulda okumalıdır. Bu Kürtleri Türkleştirmek için etkili olacaktır.

Diyarbakır, kuvvetli Türklük merkezi olmak için tedbirlerimizi kolaylıkla işletebileceğimiz bir olgunluktur.

Düşman unsurlar içinde saldırgan olan teşkilat Kürt reisleri ve adamlarıdır. Fransız istihbarat zabıtları her istedikleri anda Kürt reislerini çeteler halinde memleketimize saldırtmağa muktedirlerdir.

Mardin vilayetinden çıkarılacak Hıristiyan ve Arapların yerlerini Kürtler derhal dolduracaklardır. Bu hal bizim için pek zararlıdır.

Siirt Türklüğe hevesli bir Arap şehridir. Hükümete yakın itaatkar halkı vardır. Havası gayet iyi olan Siirt susuz, pis bir trahom merkezidir. Siirt vilayetinde başlıca kuvvetimiz; idare merkezlerimiz, memurlarımız ve zabıtlarımızdır. İdare merkezlerimiz çok kuvvetli olmalı. İcabında konulup kaldırılmak üzere özel adliye rejimi kurulmalıdır.

Bitlis, Hizan ve Mutki arasında suni olarak daima devlet kuvveti ile vücuda getirilmiş bir Türk merkezidir. Bitlis olmasaydı bizim onu yaratmamız gerekecekti.

Muş Ovası uzun süre boş kalmayacak, herhalde Kürtler yavaş yavaş dolduracaklardır.

Van halkı derlemedir. Bütün halkın ümidi devletin göstereceği ilgidedir. Sağlam bünyeli şarkta Cumhuriyetin çok önemli bir temeli olacaktır. Böyle bir temel Türk hakimiyeti için her bakımdan lazımdır.

Malazgirt kadar bitkin ve fena bir yer güçlkle tasavvur edilebilir. Halbuki buranın, yeni temiz bir Türk şehri Türk merkezi olarak kurulması bizim için pek kıymetli olacaktır.

Kürtleri verimli topraklardan nereye göndereceğiz? Hudut üzerinde bulunan yerleri derhal Kürtlerle dolacak. Ağrı'dan geçici olarak gelen Kürtleri de bir yere gönderemeyiz. Sükunet bulmuş olmaları bile kafi bir kardır.

Bundan 10 sene sonra Sarıkamış'ın ordugahına askeri olarak ihtiyacımız olacağını zannediyorum.

Kars'ı ve Artvin'i bir an evvel soyup tahrif etmek fikrinde değil, bütün kuvvetimizle son ana kadar muhafaza etmek kararında olduğumuza içeriği ve dışarıyı kesin olarak inandırmak mecburiyetindeyiz.

Erzurum'un kalkınmasını az senelerde temin edebilirsek, şimalde hududa karşı ve içeride Kürtlüğe karşı sağlam bir Türk merkezini yeniden kurmuş oluruz."

Az zamanda Erzincan'ın Kürt merkezi olmasıyla asıl korkunç Kürdistan'ın meydana gelmesinden kaygılanmak yerindedir.

Bütün seyahatimizde en iyi şey olarak, belki bütün Türkiye'de bu bakımdan birincidir; Samsun hususi idare bütçesini gördüm.

Türkler ve Kürtleri ayrı ayrı okutmakta yarar yoktur. İlk tahsili birlikte yapmalılar. Bu, Kürtleri Türkleştirmek için etkili olacaktır.

Dersim Vilayeti'nin teşkili ile askeri bir idare kurulması ve Dersim ıslahının bir programa bağlanması lazımdır.

Memur yetiştirecek büyük müesseseler güneyde yoktur. Orta mektebe girecekler içerisinde Kürtlerden de müracaat olursa, onları da reddetmemeliyiz. (Hürriyet, 2007)

Nitekim 1990'lı yıllara kadar hazırlanan tüm raporlar aynı tür tespit ve önerileri barındırmıştır. 90'lı yıllardan itibaren hazırlanan raporlarda ise soruna daha insancıl bir açıdan bakılarak yapılan tespitler ve önerilen çözümler demokratik bakış açıları ile değerlendirilmiştir. Hatta daha önce uygulanan yöntem ve izlenen politikalar şiddetle eleştirilmiş ve güvenlik güçlerinin kusurunun çok olduğu belirtilmiştir. Örneğin 1991 yılında Refah Partisi'nin MKYK (Merkez Karar Yürütme Kurulu) üyesi ve il başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi danışmanı Mehmet Metiner'e hazırlattığı raporda askerin uygulama ve yöntemleri eleştirilerek 1980 darbesinden sonra bölge insanının varlığının inkar edildiği ve asimile yoluna gidildiği belirtilmiştir. Çözüm önerilerinin başında bölgenin dini yönden desteklenerek ümmet bilinci ile insanların yeniden kazanılması gerektiği gelmektedir. R. Tayyip Erdoğan'ın partisine sunduğu rapordan bazı bölümler şu şekildedir.

Bugün "Doğu" veya "Güneydoğu Sorunu" olarak adlandırılan sorun, aslında bir "Kürt Sorunu" dur. Sorun gerçekte ulusal bir sorundur, yani bir Kürt sorunudur...Bugün Doğu ve Güneydoğu olarak adlandırılan bölgeler, tarihin en eski devirlerinde "Kürdistan" olarak adlandırılan coğrafyanın içinde yer alan bölgelerdir... Kürtlerin konuştuğu dil olan Kürtçe, Türkçe'yle ilgisi olmayan müstakil bir dildir.

Türkiye'nin Güneydoğusu bugün hâlâ geri kalmışlık sorunuyla yüz yüzedir. Bölgede "Kürt Sorunu" dolayısıyla olağanüstü yasalar uygulanmakta ve bölge geniş yetkilere sahip olan

genel bir vali tarafından idare edilmektedir. 1985'ten itibaren başlayan "PKK saldırıları dolayısıyla bölge bir yanda devlet terörü, öbür yanda da PKK terörü arasında sıkışıp kalmaktadır." Bölge halkı PKK'ya bir biçimde arka çıktığı gerekçesiyle sürekli baskı ve işkence altında tutulmaktadır.

Özellikle kırsal kesimde PKK'nın belirleyiciliği giderek artmaktadır. PKK'nın güç ve nüfuz kazanması, haliyle Doğu ve Güneydoğu'daki feodal ilişkilerin kırılmasına yol açmaktadır. Şehirlerde de PKK'nın etkisi giderek artmaktadır. Diyarbakır, Batman, Muş vb. illerde Kürt sorunu konusunda oldukça duyarlı aydın ve entelektüel bir kesim oluşmuştur. Bu kesim, Güneydoğu halkının her türlü problemleriyle yakından ilgilenmeyi zorunlu bir eylem olarak kabul etmektedir. Kürt sorununa sahip çıkan ve Kürt halkına yönelik her türlü şiddet, baskı ve zulme karşı çıkan HEP'in kazandığı güç, bu açıdan değerlendirilmelidir. HEP hem PKK'nın desteğini almakta, hem de bölgede bulunan aydın/entelektüel Kürtlerin ilgi odağı haline gelmektedir. HEP'in bölge halkının acil ve somut problemleriyle yakından ilgilenmesi ona hayli puan toplamaktadır.

Bugün Güneydoğu'da PKK eliyle sürdürülen Kürt silahlı mücadelesi şehre inmiştir. Devlet, kontrgerillasıyla, özel timiyle, harcadığı trilyonlarca lirasıyla, köy korucularıyla vs. bu sorunun üstesinden gelinemeyeceğini artık anlamış bulunmaktadır. Kemalist Devletin geleneksel zora ve silaha başvurma yöntemi artık iflas etmiştir.

Kürtler ne mi istemektedirler? Çoklarının zannettiği gibi Kürtler, Türkiye'den kopmak istememektedirler. En azından Kürtlerin büyük çoğunluğu Türklerle birlikte eşit ve gönüllü bir birliktelik oluşturmak istiyorlar. TC Devleti'nden kopup bir Kürt devletini kurma düşüncesini marjinal Kürt unsurlar savunmaktadırlar. Gerçi bunlar da yakın vadede değil ancak uzun vadede bunun mümkün olabileceğini söylemektedirler. Kürt halkının büyük bir çoğunluğu Kürt ulusal kimliğinin tanınmasını ve Kürt kültürünün geliştirilmesini istemektedirler. Dahası ve en önemlisi, kaç zamandan beridir kendilerine yönelik baskıların son bulmasını dilemektedirler. Yaşadıkları bölgenin iktisadi ve sınai açıdan kalkındırılmasını beklemektedirler. İnsan hakları temelinde özgürlükler istemektedirler.

Dış dünyada meydana gelen değişmelerin içerde yol açtığı zorunlu zihinsel değişimler ve en önemlisi de PKK ile sürdürülen geleneksel zora dayalı yöntemin başarısızlığa mahkûm olduğunun anlaşılması, Kürt sorununa "tam demokrasi" ve "kültürel çoğulculuk" temelinde yaklaşmayı beraberinde getirmiştir. Cumhurbaşkanı Özal'ın ilk defa Kürt varlığını tanıdıklarını ilan etmesi ve sonraki günlerde "Federasyon da dahil her konu tartışılmalıdır" türünden demeçler vermesi, Körfez Krizi esnasında Celal Talabani ve Mesut Barzani'nin

temsilcisiyle en üst düzeyde görüşmeler yapması, Kürt sorununun yeni bir bakış açısı temelinde konuşulmasına rahat bir imkân sağlamıştır.

Bizim görüşümüz ve tavrımız ne olmalıdır?

- 1- Yeni dönemde RP olarak gelişmelerin gerisinde kalmak istemiyorsak artık Kürt sözcüğünü rahatlıkla telaffuz edebilmeli, Türkiye'de Kürt halkının çektiği onca acıya ve sıkıntıya tercüman olabilmeliyiz.
- 2- Türkiye'de 75 yıldan beridir resmi ideolojinin Kürt meselesinde inkârcı, asimilasyoncu, baskıcı davrandığını açık seçik söylemeli ve resmi ideolojiyi yüksek sesle sorgulayabilmeliyiz.
- 3- Türkiye'de Kürt kimliğinin tanınması ve Kürt kültürünün geliştirilmesi için engelleyici tüm yasaların kaldırılması gerektiğini, Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Kürtçenin öğrenilmesi ve öğretilmesi için yasal imkânların hazırlanması gerektiğini, bütün bu hakların Türkiye'de yaşayan diğer halklara da -Laz, Çerkez, Gürcü, Arap vs.- tanınması gerektiğini, bu çerçevede Türkiye'nin kültürel bir çoğulculuğa sahip olması gerektiğini savunmak.
- 4- Türkiye'de dileyen herkesin kendi anadilinde eğitim-öğretim yapabilmesini savunmak, kitle iletişim araçlarından yararlanmasını savunmak.
- 5- İnsan hakları konusunda herkesten çok duyarlı politikalar geliştirmek. Bu politikaları somut bir biçimde davranışlara dönüştürmek. Ne yazık ki partimiz bu konuda henüz istenen bir seviyede değildir. Konumuz Güneydoğu olduğu için örnekligi oradan vereyim: Güneydoğu'da kan gövdeyi götürse bile, orada yaşayan halk türlü baskılarla yüz yüze kalsa bile partimizin bu konuda somut adımlar atmadığını görüyoruz. Kınama düzeyinde bile partimiz diğer partilerden geri kalmaktadır. Oysa Güneydoğu'da yaşanan her türlü haksızlıkların karşısına dikilen parti RP olmalıdır. Önerim şu: Bundan sonra bölgede ortaya çıkacak her türlü gelişmeyi yerinde ve zamanında en üst düzeyde heyetler göndererek değerlendirmek, insan hakları ihlalleri karşısında herkesten önce ve herkesten çok tepki göstermek. Bu tavrı bütün bir Türkiye'de göstermek gerekir ayrıca.
- 6- Türkiye'de resmi ideolojisi ırkçı, asimilasyoncu ve baskıcı olmayan, Türkiye'de yaşayan herkesin eşit siyasal, sosyal ve kültürel haklar temelinde gönüllü bir birlikteliğini esas alan yeni bir hukuk devleti anlayışını ön plana çıkartmak. Ülke bütünlüğünü bu gönüllü kardeşlik temelinde savunmak.

- 7- PKK terörünü kınadığımız kadar devlet terörünü de kınamak. Devlet-PKK çatışmasında devletçi bir safta gözükmemek, devletin eleştirisi üslubunu benimsememek; "Bölücü", "Terörist", "Ayrılıkçı" vs.
- 8- Her türlü ırkçılığa karşı çıktığımızı, Türk ırkçılığına da Kürt ırkçılığına da karşı çıktığımızı ilan etmek ve bunu davranışlarımızla göstermek.
- 9- Güneydoğu'da RP'nin diğer partilerden şanslı bir yanı var. O da inanç partisi olmasıdır. Müslüman Kürt halkının problemleriyle yukarıda belirttiğimiz yaklaşımlar çerçevesinde ilgilenildiğinde RP büyük bir başarı kazanacaktır.
- 10- Güneydoğu'da İttifak dolayısıyla RP'ye küsen veya küstürülen insanlarımızın geri kazanılmasını sağlamak. İttifak'ın getirip götürdüklerinin parti içinde bir özeleştirmeden geçirilmesi ve bunun münasip bir dille kamuoyuna anlatılması gerekmektedir. RP, Türk ırkçısı MÇP ile işbirliği yapan milliyetçi-muhafazakâr-sağcı bir parti şeklindeki eleştirilerden yakasını ancak böylelikle kurtarabilir. Bu özeleştiri veya değerlendirme süreci, İttifak'tan dolayı RP'den kopan arkadaşları tekrar kazanmaya, hem de bölgeye dönük yeni taktik ve stratejilerin daha akli başında bir biçimde belirlenmesine imkân sağlayacaktır.
- 11- Artık RP'nin de bir Kürt politikası olmalıdır. Bu konuda düzenlenecek parti içi tartışmalarla, yazarlarımız ve araştırmacılarımızla yapacağımız müzakerelerle ve düzenleyeceğimiz ilmi sempozyumlarla RP'nin Kürt sorununa nasıl baktığı ve sorunun çözümü için neler önerdiği açıklıkla ortaya konulmalıdır. Bu çerçevede bir programa sahip olmalıyız diyorum.
- 12- Güneydoğu'daki teşkilatlarımız düzenli örgütlere dönüştürülmeli. RP'nin yeni dönemde bölgede yeniden güç kazanması için ittifak dolayısıyla ayrılan arkadaşlarımızın bölgede önemli görevlere getirilmesi gerekir. Bölgedeki görevlilerin bölge sorunlarını iyi bilmeleri, kültürlü insanlar olmaları ve teşkilatçılığı da modern biçimde götürebilecek evsafa olmaları gerekir. (Kındıra, 2008)

Tayyip Erdoğan hazırlamış olduğu bu raporda, günümüzde KCK iddianamesinde suç delili olarak gösterilen "yerel parlamentoların oluşturulması ve anadilde eğitim" gibi talepleri savunmuş, "Kemalist devletin geleneksel zora ve silaha başvurma yöntemi artık iflas etmiştir" gibi tespitlere yer vermiştir. Erdoğan'ın şu an Başbakan

olarak raporda yazan tespitlere göre sunmuş olduğu önerileri uygulamaya çalıştığı gör÷lmektedir.

Her Şeye rağmen hazırlanan raporların tüm÷ sorunun ç÷z÷m÷ için katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. AŞağıda Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar hazırlanmış raporların kimler tarafından hangi tarihte ve anılan isimlerinin yer aldığı bir liste sunulmuştur. Listedeki de anlaşılacağı üzere, raporların çoğu konu ile ilgili ezber bozan yaklaŐımlara sahip Turgut Özal'ın dönemi ve sonrasında hazırlanmıştır. Dolayısıyla bu anlamda da Özal'ın sorunların bilimsel olarak tespit edilmesine ve ç÷z÷m yollarının bulunmasına katkısı büyük olmuştur. Özal zamanında hazırlanan raporlara ikinci bölümde yer verilecektir.

Tablo 7: Güneydoğu İle İlgili Hazırlanan Raporlar

	Raporu Hazırlayan	Raporun Adı	Tarihi
1	İçişleri Bakanı Cemil Uybadın	Cemil Uybadın Raporu	1925
2	Meclis Başkanı Abdülhalik Renda	Abdülhalik Renda Raporu	1925
3	Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey	Hamdi Bey Dersim Raporu	1926
4	Vali Ali Cemal Bardakçı	Ali Cemal Bey Dersim Raporu	1926
5	Umum Müfettiş İbrahim Tali Öngören	I. Umum Müfettişlik Raporu	1931
6	Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak	Fevzi Çakmak Dersim Raporu	1931
7	Korgeneral Ömer Halis Bıyıktay	Halis Bıyıktay Dersim Raporu	1931
8	İçişleri Bakanı Şükrü Kaya	Şükrü Kaya Raporu	1932
9	Başbakan İsmet İnönü	Kürt Raporu	1935
10	Korgeneral Abdullah Alpdoğan	Abdullah Alpdoğan Dersim Raporu	1936
11	Umum Müfettiş Abidin Özmen	Abidin Özmen Raporu	1936
12	Başbakan Celal Bayar	Şark Raporu	1936

13	Yazarı Bilinmiyor	CHP Azınlıklar Raporu	1940
14	Umum Mufettiş Avni Doğan	Avni Doğan Raporu	1943
15	Maliye Mufettişi Burhan Ulutan	Cenup-Şark Anadolu Hakkında Bazı Notlar	1947
16	Devlet Planlama Teşkilatı	27 Mayıs Kürt Raporu	1961
17	Bülent Ecevit	DSP Güneydoğu Raporu	1987
18	Deniz Baykal Fuat Atalay, Hikmet Çetin, Cumhur Keskin, Eşref Erdem	SHP Güneydoğu Sorunlar Raporu	1991
19	Mehmet Metiner	RP Güneydoğu Raporu	1991
20	MÇP Raporu	MÇP Güneydoğu Raporu	1991
21	Ziya Halis, Ercan Karakaş, Mustafa Yılmaz, Mustafa Gazalcı Mahmut Alınak, Orhan Doğan, Selim Sadak	SHP Newroz Raporu	1992
22	Adnan Kahveci	Kürt Meselesi Nasıl Çözülmez?	1992
23	Kemal Yamak	Kemal Yamak Raporu	1992
24	Kaya Toperi-Aslan Güner	Kürt Sorunu-Güneydoğu Anadolu'daki Durum ve Çözüme Yardımcı Olabilecek Öneriler	1992

25	Komisyon	Mazlum Der Kürt Raporu	1992
26	Yazarı belirtilmemiştir	SHP Öncelikli Hedefler Bildirgesi	1993
27	Komisyon	ANAP Güneydoğu Raporu	1993
28	Hikmet Özdemir	Güneydoğu İçin Bir Model Önerisi	1993
29	Münir Ceylan, Sabri Özdeş, Murat Aytemiz, Nuri Çelebi,	Türk İş, Doğu ve Güneydoğu İncelemeleri Raporu	1993
30	İKV Raporu, yazarı belirtilmemiş	İKV Kürtler ve Türkiye Raporu	1994
31	RP Raporu, yazarı belirtilmemiştir	RP Kürt Raporu	1995
32	Sakıp Sabancı	Doğu Anadolu Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Politikaları	1995
33	Doğu Ergil	TOBB Doğu Sorunu, Teşhisler ve Tespitler Raporu	1995
34	Ümit Özdağ-Kemal Görmez- Erol Göka	Türk Metal Sendikası: Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu Raporu	1995
35	CEDİT Grubu Komisyon	Güney-Doğu Meselesi: Toplumsal Çözüm'e Doğru "Birlik, Barış ve Hakkaniyet İlkeleri İçinde Gerçekçi Bir Çözüm İçin"	1995

36	RP Raporu, yazarı belirtilmemiştir	RP Kürt Raporu	1996
37	Orhan Veli Yıldırım, Algan Hacaloğlu, Ercan Karakaş ve Mustafa Yıldız	CHP Tunceli Raporu	1996
38	Abdülkadir Çevik-Birsen Ceyhun	Politik Psikoloji Merkezi: Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm Raporu	1996
39	Yazarı belirtilmemiş	Hak İş Güneydoğu Raporu	1996
40	Yazarı belirtilmemiş	Türk Tabipler Birliği Raporu	1996
41	Bülent Tanör-Zafer Üskül- Süheyl Batum-Seyfettin Gürsel	TÜSİAD, Demokratikleşme Perspektifleri Raporları	1997
42	Yazarı belirtilmemiş	GÜNSİAD Raporu	1997
43	Haşim Haşimi başkanlığındaki Meclis Komisyonu	TBMM Göç Raporu	1997
44	Yazarı belirtilmemiş	Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Demokrasi Kurultayı Raporu	1998
45	Komisyon	CHP Doğu ve Güneydoğu Raporu	1999
46	Algan Hacaloğlu Başkanlığında Komisyon	CHP Demokratikleşme ve İnsan Hakları Raporu	1999

47	ANAP Raporu, yazarı belirtilmemiştir	ANAP'ın Demokratikleşme Bildirisi	1999
48	Yazarı belirtilmemiş	Sivil Toplum Kuruluşlarının Kürt Raporu	1999
49	Yazarı belirtilmemiş	Türkiye Barolar Birliği Güneydoğu Raporu	1999
50	Komisyon	Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı(TOSAV)- Ortak Anlayış Belgesi Raporu	1999
51	Algan Hacaloğlu	Demokratikleşme ve Doğu- Güneydoğu Anadolu Kalkınması Temel Politikaları Raporu	2000
52	DTP Kongre Raporu, yazarı belirtilmemiştir	DTP Siyasi Tutum Belgesi	2006
53	D. Kurban, D. Yüksek, A. B. Çelik, T. Ünal, A. T. Aker	TESEV: Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası	2006
54	Yazarı belirtilmemiş	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı Raporu	2007
55	Mustafa Sönmez	TÜGİK: Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Gelişimi için Çözüm Önerileri Raporu	2008

56	Yazarı belirtilmemiş	Diyarbakır Sivil Toplum Örgütleri, Güneydoğu Raporu	2008
57	Yazarı belirtilmemiş	USAK: PKK Terörü İle Etkin Mücadelede Analiz, Risk, Fırsat ve Önerileri	2008
58	Komisyon	ABANT PLATFORMU: Kürt Sorunu: Barışı Ve Geleceği Birlikte Aramak” Raporu	2008
59	Yazarı belirtilmemiş	MÜSİAD: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Yönelik Sosyo- Ekonomik Kalkınma Önerileri	2008
60	Komisyon	İHH: Kendi Dilinden Doğu ve Güneydoğu Anadolu Yoksulluk ve Sosyal Durum Raporu	2008
61	Yılmaz Ensaroğlu-Dilek Kurban	TESEV: Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler	2008
62	M. Sönmez, B. Baylan, C. Çiçek	GABB: Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Sosyo Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri	2008
63	Taha Özhan-Hatem Ete	SETA: Kürt Meselesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri	2008

64	Komisyon	ABANT Platformu, Erbil	2009
65	Nuri Gürgür	TÜRK OCAĞI: Etno-Milliyetçi Bölücü Terör ve Çözüm İhtiyacı	2009
66	Komisyon	SETA & POLLMARK: Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı Raporu	2009
67	Özdem Sanberk	BİLGESAM: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı	2009
68	Ercan Çitlioğlu	BÜSAM:Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması	2009
69	Komisyon	TESEV Kürt Sorunu'nun Çözümüne Doğru: Anayasal ve Yasal Öneriler	2010
70	Komisyon	DİSA Raporu	2010

Kaynak: (Yayman, 2011: 55)

Sonuç olarak Güneydoğu sorunu ile ilgili gerek devlet adamları gerek çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından birçok rapor hazırlanmıştır. Raporlarda sorunun sebepleri belirlenmeye çalışılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Raporlarda da sorunun temelinde, devletin Kürt kimliğini yok sayarak Kürtçenin yasaklanması da

dahil kültürel hakları tanımaması belirtilmektedir. Sorunun bu yönünü göz ardı eden devletin çözüm olarak şiddete başvurmasının olayı daha da içinden çıkılmaz bir hale dönüştürdüğü vurgulanmaktadır. Bölgede zaten var olan ekonomik geri kalmışlığa yönelik adımların atılmayışı, şiddet nedeniyle insanların yaşadığı yerleri terk etmeleri sonucunda ortaya çıkan göç ve işsizlik, sorunun büyümesine ayrıca katkı yapmıştır. Göç eden insanlar yeni yaşam alanlarında bile devletin kültürel ve sosyoekonomik açıdan ayrımcılık yaptığını düşünmektedirler. Vatandaş olarak kendini eşit hissetmeme bu insanlarda milliyetçilik duygusunun keskinleşmesine ve devlete karşı düşmanlık hissi geliştirmesine yol açmıştır.

Sorunun halledilmesi için öncelikle belirlenen tüm nedenlerin bertaraf edilmesi ve raporlarda belirtilen demokratik çözüm önerilerine uygulamalarda yer verilmesi gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşayan herkes kökleri çok eski zamanlara dayanan tarihi bir birlikteliğe sahip insanlardır. Kürtler de bu ülkenin kültürel mozağının bir parçasıdır. Bugüne kadar sosyal yaşamda hiçbir zaman halklar arasında ayırıcı bir çizgi olmamış, karşılıklı akrabalık ilişkileri geliştirilmiş ve bir arada yaşanmıştır. Dolayısıyla herkesin üzerine düşen görev, Kürtlerin de bu ülkenin sahipleri olduklarını hissetmelerine yardımcı olmaktır. Yaşanan olayların sonucunda ortaya çıkan maddi manevi kayıplar ve acılar tüm Türkiye'yi etkilemektedir. Bu yüzden devlet başta olmak üzere herkes elini taşın altına koymalı ve sorunları dile yetirmek yerine çözümün bir parçası olmalıdır. Bu da ancak birbirimizi anlamaya çalışmak, çözüme odaklanmak ve siyasetçilere bu yönde tavır koymakla mümkün olacaktır. Böylelikle, sorunun çözülmesini istemeyen ve yıllardır kendilerini geri planda saklayan çeşitli odaklar emellerine ulaşamayacaklardır. Ancak o zaman hak etmiş olduğumuz muasır medeniyetler seviyesine ulaşacak ve devletler muvazenesinde önemli bir aktör haline dönüşeceğiz. Son zamanlarda ülkemizin çoğunluğu tarafından gösterilen çözüm çabaları çözüme ulaşmada sona doğru gelindiğinin göstergesidir. Bu çabalar sonucunda sorunun çözümü ile birlikte ortaya çıkacak olan güçlü Türkiye için her geçen gün ilerleme sağlanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TURGUT ÖZAL VE GÜNEYDOĞU POLİTİKALARI

2.1. Hayatı

Turgut Özal, 1927 yılında Malatya'da doğmuştur. 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği bölümünü bitirdikten sonra Elektrik İşleri Etüd İdaresinde görevlendirilmiştir. 1952 yılında mühendislik ekonomisi alanında uzmanlık eğitimi için ABD'ye gönderilmiş ve Türkiye'ye döndükten sonra Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdür Yardımcılığı'na atanmıştır.

1961–1962 yıllarında askerlik hizmetini Millî Savunma Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu üyesi olarak yapmış ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasına katkıda bulunmuştur. Bu sırada, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde ders vermiştir.

Bir süre Başbakanlık Teknik Uzmanlar Kurulu Üyesi olarak çalışmış ve 1967–1971 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini yürütmüştür. Ayrıca Ekonomik Koordinasyon Kurulu, Para ve Kredi Kurulu, RCD Koordinasyon Kurulu ve AET Koordinasyon Kurulu başkanlıklarında bulunmuştur.

1971–1973 yıllarında Dünya Bankası'nda danışman olarak görev yapmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli sınaî kuruluşlarında çalışmış ve 1979 yılı sonlarına doğru Başbakanlık Müsteşarı olarak atanmıştır. Aynı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini de vekâleten yürütmüştür. Türkiye ekonomisini liberalleştirmeyi hedefleyen ve 24 Ocak Kararları olarak bilinen geniş çaplı programın hazırlanmasında önemli rol oynamıştır.

12 Eylül 1980 askerî müdahalesinden sonra kurulan hükûmete ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştır ancak 1982 yılında bu görevinden istifa etmiştir. 1983 yılında Anavatan Partisi'ni kurmuş ve aynı yıl yapılan genel seçimlerde partisinin birinci gelmesi üzerine hükümeti kurmakla

görevlendirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 19. Başbakanı olmuştur. 1987 seçimleri sonrasında tekrar hükümet kurmuş ve başbakan olarak görev yapmıştır.

31 Ekim 1989'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci cumhurbaşkanı olarak seçilen Özal 9 Kasım 1989 günü bu göreve başlamıştır. 17 Nisan 1993 günü geçirdiği bir rahatsızlık sonucu görevi sırasında vefat eden Turgut Özal'ın üç çocuğu bulunmaktadır. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2013)

2.2. Siyasi Özellikleri

Turgut Özal memurluktan, şefliğe, müdürlükten müsteşarlığa uzanan devlet görevlerinden sonra bürokrasiden siyasete adım atmıştır. Özal için bambaşka bir hayat demek olan politika serüveni ise milletvekilliğinden başlamış ve cumhurbaşkanlığına kadar devam etmiştir. Bu ise o güne kadar kimsenin başaramadığı bir olay olmuştur. Aslında devletin tüm kademelerinde çalışmış olması karar merciinde olduğu zamanlarda nasıl karar vermesi gerektiği konusunda kendisine çok yardımcı olmuştur. Konulara vakıf olması gerek sorunların tespitinde gerekse çözüm yolları bulunmasında kendisini çok avantajlı bir duruma getirmiştir.

Turgut Özal aktif olarak ilk politika deneyimini 1977 yılı seçimlerinde Necmettin Erbakan'ın genel başkanı olduğu Milli Selamet Partisi'nin İzmir adayı olmakla yaşamış ancak bu ilk deneme seçilememesi ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından, 1979 yılında hem Başbakanlık Müsteşarı olarak atanmış, hem de Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini vekaleten yürütmüştür. Özal politikacı olarak ilk defa 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında Milli Güvenlik Konseyi tarafından kurulan Bülent Ulusu'nun Başbakan olduğu hükümette yer almıştır. Seçimle gelmeyen bir hükümetin üyesi olarak 1980-1982 yılları arasında Ekonomik İşlerden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı görevini yürütmüştür. 1982 yılının Temmuz ayında Maliye Bakanı Kaya Erdem'in kamuoyunda büyük tepkiye yol açan "Banker Kastelli" skandalı nedeniyle istifa etmesiyle birlikte o da istifa etmiştir. Aslında 12 Eylül

döneminde hiçbir zaman tam yetkili olamadığı için rahat olmamasından dolayı Erdem'in istifası görevini bırakması için bir bahane olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Özal hatıralarında şunları söylemiştir.

Kastelli olayı olmasaydı da, 12 Eylül rejimi ile beraberliğimiz herhalde çok sürmeyecekti. Önce şunu söyleyeyim. O devrede Kenan Paşa ile ciddi bir problemimiz olmadı. Ama genel olarak, askerlerin yetiştikleri ortamda, ekonomiyi tam öğrenmeleri hatta anlamaları mümkün değil. Zor bir iş. Bir kere Meclis yok. Siz de Meclis'te değilsiniz. Meclis'in yerini beş tane orgeneral almış. Ondan sonra onların altında adamlar var. Onlar parlamentoyu temsil ediyorlar sözde. Aynı zamanda icrayı da temsil ediyorlar. Tabii bu modelde, her istediğiniz tarafa gitmeniz mümkün değildir. Bizim kafamızda daha ileri gitmemize dönük programlar vardı. Ama sadece, 24 Ocak sonrasındaki icraatın bozulmamasını temin ettik. Mevcut da. o 22 aylık dönemde zarar gelmemesini sağladık. (Barlas, 2001: 27)

12 Eylül askeri yönetiminin kendisini Başbakan Yardımcısı olarak görevlendirmesi seçimle olmadığından Turgut Özal'ın politik hayatının asıl başlangıcı olarak partisinin kuruluş dilekçesini verdiği 20 Mayıs 1983 Cuma günü kabul edilebilir.

Turgut Özal siyasi hayata esas anlamda adım attığı 37 arkadaşı ile birlikte kurduğu partisi hakkında Mehmet Barlas'a verdiği röportajda* “Amblemi arı olarak seçtik. Çizilişini ben yaptım. Arı gibi çalışacağız dedik. Türkiye haritası, bir petek ve üzerinde bir arı. Sonra, Anavatanı bulduk. Biz Ana Parti diye kullandık ama bu sonunda ANAP oldu” demiştir (Barlas, 2001, 45).

Milli Güvenlik Kurulu'nun 1 Kasım 1980 tarihinde yayınladığı bildiriye dayanarak açıkladığı takvime göre, 1983 yılında genel seçim yapılacağı belirtilmiş ve 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak olan genel seçimlere Konsey tarafından sadece üç partinin katılmasına izin verilmiştir. Bunlar, Turgut Sunalp'ın sağ devletçi Milliyetçi Demokrasi Partisi, Necdet Calp'ın sol devletçi Halkçı Parti ve yeni bir oluşum olarak sunulan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'dir. Konseyin, yeni kurulan diğer partilere veto uygularken ANAP'ın seçimlere katılmasına izin vermesinde Özal'ın Ulusu

---

* Turgut Özal'ın 1991 yılından ölümüne kadar Mehmet Barlas'a verdiği röportajlar “Turgut Özal'ın Anıları” isimli eserde toplanmış ve ölümünden sonra yayınlanmıştır. Eser, Özal'la birebir görüşmeler sonucunda hazırlanmış en kapsamlı anı kitabıdır.

hükümetinde görev yapması ve askerler tarafından tanınması düşünülmektedir. “Özal hem 24 Ocak Kararları’nın mimarı olması sıfatıyla darbenin ekonomik uygulamalarını yöneten, hem de tam bu nedenle ABD tarafından açıkça desteklenen bir kişi olması nedeniyle, ön plana çıkmıştır” (Özkazanç, 1998: 217).

Yapılan seçimler sonucunda Anavatan Partisi umulmadık bir şekilde sandıktan birinci parti olarak çıkmış ve Özal’ın Başbakanlığında tek başına iktidara gelmiş ve Turgut Özal, Türkiye’nin 19. Başbakanı olarak göreve başlamıştır. Süleyman Demirel’e yakın çizgisiyle bürokrasi sürecini yaşayan Özal, merkez sağa yakınlığı kadar muhafazakâr eğilimleriyle de bilinen bir siyasal aktördü (Köker, 1996: 1254). Dolayısıyla Özal milliyetçi muhafazakar görüşe sahip idi. Bu görüşü ile birlikte iktisadi alandaki birikimi onun politikalarını belirlemede önemli rol oynamış ve muhafazakar düşüncelerin liberal bir ekonomi anlayışıyla birleştirilmesi sonucu Türkiye’de yeni bir sağ akımının ortaya çıkmasında öncü olmuştur. Hatta dünyada Reaganizm ve Thatcherizm diye başkan isimleri ile anılan, reel yeni liberalizmin politikaları ve uygulamalarını anlatan görüşlerin Türkiye’deki ifadesi Özalizm olmuştur. Türkiye için bu terim, yeni liberal ve yeni muhafazakâr unsurları birleştiren yeni sağ politikaların ülkemizdeki uygulamasını ifade etmektedir (Uzun, 2008: 65). Özal, 20 Mayıs 1983 tarihinde 37 arkadaşı ile birlikte Anavatan Partisi’ni kurmuş ve partinin özelliğini halka bizzat kendisi açıklamıştır.

Anavatan Partisi; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, insan hakları beyannamesi, siyasi partiler kanunu ve diğer kanunların esas sınırları içerisinde faaliyet gösteren bir siyasi teşekküldür. Partinin sembolü bal petekleriyle donatılmış Türkiye haritası ve bal arısıdır. Arı, çalışkanlığı; petek, aziz vatanımızın en ücra köşesine kadar mamur hale getirilmesini ifade etmektedir. Milliyetçi, muhafazakâr, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir partiyiz. Bundan önceki eğilimleri ne olursa olsun programımıza inananları birliğe, beraberliğe davet ediyoruz. (Taşar, 1994)

1983 yılı genel seçimleri sonrası başlayan 17. TBMM döneminde öne çıkan konular genelde Cumhurbaşkanı Evren ile Başbakan ve Bakanlar Kurulu’nun ilişkileri ile ilgilidir. Bu dönemde darbe yönetiminin beyni olan Milli Güvenlik Kurulu ile yürütülen ilişkiler önemlidir. Bu açıdan Anavatan Partisi darbe konseyi kurulu ile problem yaşamamak için iyi geçinmeye çalışmıştır. Bu dönemde yasa

değişiklikleri ile 24 Ocak Kararları'nın uygulanması sağlanmıştır. 1984 yerel seçimlerinden sonra askeri yönetimin yönlendirmesi ile kurulan HP (1984) ve MDP (1986) kendilerini feshetmişlerdir. ANAP 29 Kasım 1987 seçimlerinde yine birinci parti olmuş ve Turgut Özal 2. kez Başbakan olmuştur. Ancak 1989 yerel seçimlerinde ANAP, SHP'nin birinci parti olması karşısında, büyük kan kaybetmiş ve oy oranı olarak üçüncü parti konumuna düşmüştür. Aynı yıl gerçekleşen önemli bir gelişme Turgut Özal'ın siyasi hayatında dönüm noktası olan cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. 6 Kasım 1989 tarihinde Kenan Evren'in görev süresinin sona ermesi üzerine, Turgut Özal adaylığını açıklamış ve 9 Kasım 1989'da Türkiye Cumhuriyetinin 8. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşküne çıkmıştır. Özal, 3,5 yıllık cumhurbaşkanlığı döneminde de Türk siyaset tarihini derinden etkileyen kalıcı izler bırakmıştır (Uğur, 2011: 17).

Cumhurbaşkanlığı döneminde birçok yurt içi ve yurt dışı geziler yapan Özal, 17 Nisan 1993 yılında yine bir yurt dışı gezisi olan Orta Asya Türk Devletleri ziyaretinden sonra vefat etmiştir. Turgut Özal'ın 1983 yılında ANAP'ı kurmasıyla başlayan siyasi hayatı yaklaşık olarak on yıl sürmüştür.

2.3. Özal ve Güneydoğu

Turgut Özal, Güneydoğu sorununun kökten çözülmesini çok arzulamıştır. Çözüm adına düşündüğü tüm adımlarda Özal'ın olaylara farklı bir bakış açısına sahip olmasının yanında çok iyi bir durum analizi yapması ön plana çıkmıştır. Özal bu özelliğini kurmuş olduğu Bakanlar Kurulu'nun güven oylaması sonrasında Aralık 1983'te Meclis'te yaptığı konuşmada göstermiştir. Özal, Başbakan olarak yaptığı konuşmada “Huzur içinde kalkınan bir Türkiye esas hedefimiz olacaktır. Meselelerin üzerine geçici uygulamalarla değil, kalıcı ve köklü tedbirlerle yürüyeceğiz. Bu memlekete en ufak bir hizmeti geçene sevgimiz ve saygımız sonsuzdur” demiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Cilt 1, Yasama Yılı 1. 12nci Birleşim).

Nitekim Turgut Özal sonrası dönemde yaşanan olumsuzluklar onun bakış açısını ve olaylara yaklaşımını kıyaslamamız için yeterlidir. Özal'ın kabinesinde

Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev alan çalışma arkadaşı Işın Çelebi Özal sonrası dönemde yaşananlarla ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Çelebi, “1993 sonrası süreçte yaşanan faili meçhul cinayetler büyük acılara yol açtı. Bu tarihten sonra Güneydoğu bir kalkınma ve gelişme bölgesi yerine terör bölgesine dönüştü. Köyler yakıldı, insanlar göçe zorlandı” demiştir (Çelebi, 2012: 278). Ancak Özal’ın Güneydoğu sorununu çözme konusundaki istek ve çabası herkes tarafından kabul görmemiş ya da tam olarak anlaşılammıştır. Örneğin, Devlet eski Bakanlarından Abdulhaluk Çay, Kürt sorununu ele aldığı eserinde Özal’la ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

1990’lı yıllarda Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı sıfatıyla gündeme getirdiği bir takım politik amaçlı demeçleri Kürt politikasını içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Türk mediasında Özal’ın görüşleri doğrultusunda sergilenen fikir dalkavukluğu Türkiye Cumhuriyeti’nin üniter yapısına, devletin asli unsuru olan Türk milleti gerçeğine, Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli olan laik cumhuriyet kavramına, devletin kurucusu olan Atatürk’e, cumhuriyetin ve demokrasinin yegane koruyucusu olan Türk ordusuna, ülkenin bütünlüğüne tehdit oluşturabilecek boyutlara ulaşmıştır. Bu konuda uluorta ileri sürülen:

- Kürtçe’ye eğitim ve medya imkanlarının sağlanması,
- Kürt gerçeğinin kabul edilmesi,
- Devletin adının Türkiye Cumhuriyeti değil de başka bir adla daha muhtevalı olması,
- Türkiye’de değişik etnik grupların olduğu (bazılarına göre 50’nin üzerinde),
- Türkiye’nin bir etnik ve kültür mozaiği olduğu,
- Türkiye’nin bir federasyona gitmesi gerektiği,
- Atatürk dönemi başta olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin devlet politikasının milliyetçilik esasına dayandığı, bu sebeple azınlık ya da etnik ayrılığa sebebiyet verecek mikro-milliyetçiliğin geliştiği,
- Hakkari’de ve diğer Doğu illerimizde dağa taş “Ne mutlu Türküm diyene” sözünü yazmakla Kürtçülüğe zemin hazırlandığı,
- “Anayasal vatandaşlık, Türkiye vatandaşlığı” gibi tarihi ve sosyolojik gerçeklere uymayan kavramların ortaya atılması. (Çay, 2008: 552-553)

Turgut Özal'ın terör koordinasyonu için görevlendirdiği eski Bakanlarımızdan Hasan Celal Güzel, yapılan mülakatta* Özal'ın Güneydoğu bölgesi ve halkı hakkında ne tür düşüncelere sahip olduğunu şu şekilde belirtmiştir.

Özal, meseleye hiçbir zaman Kürt sorunu dememiştir. Annesi, babası Türkmen olan bir aileye mensup idi. Kürtlerle empati kurmaya çalışmıştır örneğin benim teyzem de Kürtçe konuşuyor demiştir. Ancak kendisi Kürtçe bilmezdi.

Türkiye'de yaşayan herkesin kardeş olması gerektiğini düşünürdü. Birçok ekonomik proje ile Güneydoğu'ya yatırım götürmüştür. Bunu severek yapardı. Özal, en fazla Güneydoğu'ya gitmiştir. Bu PKK'yı çileden çıkarıyordu. Özal'ın iyi niyetini hem Kürt hem de Türk vatandaşlar anladı ama diğer kurumlara anlatamadı. Askeri seven, onlarla iyi diyalog kuran biriydi ancak askere dediğini her zaman yaptıramadı.

Turgut Özal'ın çözüm önerilerinin tam olarak anlaşılabilmesi için Güneydoğu sorununun devam etmesine neden olan yaklaşımların incelenmesinde fayda vardır. Özellikle, Güneydoğu sorununun oluşumu ve bugüne kadar yaşanan gelişmelere yol açan iki yaklaşım üzerinde durmak gerekir.

Soruna güvenlik konusu olarak bakmak sorunun devam etmesine yol açan yaklaşımlardan biridir. Terör örgütü PKK'nın şiddet eylemleri ile ortaya çıkmasıyla bölgede var olan sorunlar farklı bir boyut kazanmış ve devletin bakış açısı terörizmle mücadele eksenine kaymıştır. Dolayısıyla bölgenin asıl sorununu oluşturan faktörler gözden kaçırılarak, sorunun çözümü terör örgütünün yok edilip edilmemesi ile ilişkili hale gelmiştir. Bu nedenle örgütü yok etmeye yönelik planlar yapılarak tüm tedbirler güvenlik açısından değerlendirilmiştir. Bu da bölge insanı ile terörü destekleyenler arasında net bir ayırım yapılamamasına dolayısıyla tüm bölgenin zarar görmesine yol açmıştır. OHAL gibi bölgede oluşturulan askeri oluşumlar, ortamın gerilmesine ve bunun neticesinde de insan odaklı çözüm önerilerinin sunulmamasına yol açmıştır. Çünkü örgüt tarafından gerçekleştirilen her şiddet eylemi halkın sert tepki vermesine bunun sonucu olarak askeri tedbirleri desteklemesine yol açmıştır. Bu olağanüstü koşullarda 15 yıl boyunca Kürt sorununun tanımı ve çözümünde bütün inisiyatif

---

* Özal'ın yakın çalışma arkadaşlarından ve eski bakanlardan olan Hasan Celal Güzel ile yapılan röportaj, Mayıs 2013, Çankaya, Ankara

güvenlik güçlerine ve güvenlik perspektifine havale edilmiştir (Özhan, Ete, 2008: 10).

Güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği operasyonlarla ilgili olarak insan haklarının ihlal edildiğine yönelik bölge halkı tarafından birçok iddia ortaya atılmış ve maalesef iddiaların bazılarının doğru olduğu gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerekse Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından ortaya çıkarılmıştır. Maksadını aşan veya hukukun dışına çıkılan tutum ve davranışlar ise halkın güvenlik güçlerine dolayısıyla da devlete olan güvenini zedeleyerek, terör örgütüne ister istemez yanaşmasına yol açmıştır. Bu yüzden terör örgütü ile mücadele ederken her türlü iddiaların netliğe kavuşturulması gerekmektedir. Nitekim son zamanlarda bunun sonucunda bölge halkının terör örgütüne desteği önemli ölçüde azalmıştır. Halk bilinçli hale gelmiş, tarlasına giderken gördüğü şüpheli bir durumu veya bomba düzeneğini güvenlik güçlerine haber verir olmuştur.

Sorunun devam etmesine yol açan diğer bir sebep ise etnik ve kültürel farklılıkların çeşitlilik unsuru olmaktan çıkarılarak farklılık ve ayrışma sebebi olarak düşünülmesidir. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedeni Cumhuriyetin ilanından sonra milliyetçiğin artmasına rağmen yüzyıllardır birlik ve kardeşlik bağını oluşturan dini bağın zayıflamasıdır. Başlangıçta Güneydoğu sorununda görüş bildiren kesimler olayları dünyayı etkisi altına alan sol ideolojilere göre yorumlamışlardır. Ancak PKK terör örgütünün sözde bölge halkının hakkını savunması söyleminden ve terörist eylemlerde bulunmasından sonra sorun bölücü terör sorununa dönüşmüştür. Bu da bölge sorunlarının güvenlik perspektifinden değerlendirilmesine ve sorunun daima gündemde kalmasına yol açmıştır.

Sorunun çözümü için öncelikle bu bakış açılarının değiştirilerek terör sorunu ile Güneydoğu sorununun net bir ayrımının yapılması gerekmektedir. Sorunun devamının sebebi olarak terör örgütünün varlığı düşünülerek, örgüt mensuplarının güvenlik tedbirleri ile etkisizleştirilmesi sonucunda sorunun hallolacağı savından vazgeçilmelidir. Aslında terör örgütünü etkisiz hale getirmek için gösterilen çabaların daha fazlası örgüte katılımın nedenlerini ortadan kaldırmak için gösterilmelidir. Demokratikleşme için atılacak adımlar gündemdeki şiddet

eylemlerine göre durdurulup devam ettirilmemelidir. Devlet sorunun çözümü için belirlemiş olduğu stratejisini kararlılıkla takip etmelidir. Güneydoğu sorunu PKK'nın yapmış olduğu eylemlerden çok etkilense de çözümü sadece teröre yönelik önlemlerde görmek şu ana kadar olduğu gibi kısır döngünün devamına yol açacaktır.

Sonuç olarak sorunun çözümü için, geniş çaplı siyasi, ekonomik ve kültürel reformların ortaya konması gerekmektedir. Her ne kadar PKK Güneydoğu sorununu kullanarak kendine taraftar kazanıp destek sağlasa da, yapı itibariyle bir terör örgütüdür. Bu yüzden, tüm ülkelerin meşru hakkı olan terörizmle mücadele Türkiye için de kaçınılmazdır ve bu mücadelenin gereği olarak güvenlik güçleri her türlü önlemleri alarak gerekenleri yapmalıdır.

2.3.1. Özal Dönemi Güneydoğu Raporları

Turgut Özal Cumhurbaşkanı olduktan sonra da Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak ilerlemesinin önünde en büyük engel olarak duran Güneydoğu sorununun çözümü için çabalamıştır. Örneğin, Güneydoğu'ya yaptığı bir geziden dönen Cumhurbaşkanı Özal, 14 Ekim 1991 tarihinde yaptığı bir konuşmada; "Kürt meselesini mutlaka çözeceğim. Bu, benim milletime yapacağım son hizmetim olacaktır." demiştir (Övür, Sabah, 2012). Özal sorunun çözümü bağlamında yoğun çalışmalar yapmıştır. Sorunun çözümü için Özal döneminde üç tane rapor hazırlanmıştır.* Raporların birincisi 1992 yılının Ocak ayında hazırlanmıştır. "Kürt Sorunu-Güneydoğu Anadolu'daki Durum ve Çözüme Yardımcı Olabilecek Öneriler" adını taşıyan 10 sayfalık rapor, aynı zamanda kendisinin sözcülüğünü de yapan Büyükelçi Kaya Toperi ve başyaveri kurmay Albay Aslan Güner tarafından hazırlanmış ve Özal'a sunulmuştur. İkinci rapor yine 1992 yılında Özal'a sunulmuştur. Mayıs ayında hazırlanan bu rapor, Özal'ın en yakın çalışma arkadaşlarından olan, hükümette Maliye bakanlığı yapmış, Anavatan Partisi'nin kurucularından Adnan Kahveci tarafından hazırlanmıştır. Adnan Kahveci'nin

---

* Raporların asıllarının incelenmesi ile ilgili olarak Cumhurbaşkanlığına yapılan başvuruya Genel Sekreterlik tarafından arşivlerinde bahse konu raporlar yer almadığına dair resmi yazı ile cevap verilmiştir.

hazırladığı 13 sayfalık raporun ismi oldukça manidardır. "Kürt Sorunu Nasıl Çözülmez Bir Çözüm Paketi Önerisi" adlı bu rapor daha önce hazırlanan raporlardan çok farklı bir bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Özal için hazırlanan son rapor ise o yıllarda Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Orgeneral Kemal Yamak tarafından hazırlanmıştır.

Her üç raporda üzerinde durulan ortak konu devletin terör ile mücadelesine ciddi şekilde gitmesi gerektiğidir. Ancak terörle mücadelenin yanında raporlarda o güne kadar dile getirilmeyen çok farklı çözüm önerileri de yer almıştır.

Kaya Toperi ve Aslan Güner tarafından hazırlanan ilk raporda ezber bozan tespitler yapılmıştır. Örneğin, "Bu meseleye bir çözüm bulamazsak, büyük hatta orta devlet olma şansımızı kaybetme ihtimali mevcut olduğu gibi, zayıf ve perişan hale gelmemiz de muhtemeldir. Terörle mücadele ediyoruz derken, halkın ciddi şekilde rahatsız edildiği, hırpalandığı, hatta küstürüldüğü göz önünde bulundurulmalıdır" denilerek halkın sorunun çözümü için önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır (Mercan, 2006).

Ayrıca raporda sorun için "Güneydoğu ateşi" ifadesi kullanılmış ve devletin akılcı adımları ile 5-10 yıl içinde çözülebileceği belirtilmiştir. Adnan Kahveci'nin hazırladığı raporda, siyasi genel aftan, dil ve kültürel hakların tanınmasına, Bask modelinden Türkiye'nin ulus-devlet modelinin değiştirilmesine kadar pek çok öneri yer almıştır (Kapmaz, Gökçe, 2008)

Anavatan Partisi Muş eski milletvekili Alaattin Fırat, Adnan Kahveci ile raporun hazırlandığı dönemlerde görüşüğünü belirtmiştir. Fırat; "Kahveci, bölgede kanaat önderleri ile direk temas kurarak sorunun sosyal, ekonomik ve siyasi boyutu üzerinde yoğunlaşmıştır. Sayın Kahveci hazırlamaya başladığı rapor konusunda benimle de bilgi alışverişinde bulunmuştur. Kahveci, olayın çözülmesi için hiçbir karanlık nokta kalmamalı diyordu. Yaşanan olayları, canlı şahitlerinden dinliyordu (Yeni Akit, 2010) diyerek Adnan Kahveci'nin sorunun çözümü için kararlı olduğunu vurgulamıştır.

Üçüncü raporu hazırlayan Kemal Yamak Silahlı Kuvvetler'de görev yapmış emekli Orgeneraldir. Raporunda çeşitli sorular sorarak konuya dikkat çeken Yamak'ın soruları günümüzde geçerliliğini hala korumaktadır. Örneğin Kemal Yamak'ın sorduğu "İki yüzyıla yakın bir süredir fasılalarla meydana gelen bu olaylarda bölgeyle ilgili olarak takip edilen politika, yapılan planlama ve uygulama doğru ise neden bu sonuca ulaşılmıştır?" sorusu bugün herkes tarafından dile getirilmektedir. Ayrıca raporun yazarı Orgeneral Yamak'ın bu süreçte, 1987-89 yılları arasında Kara Kuvvetleri Komutanlığı yapmış olması hazırlamış olduğu metni daha da önemli kılmaktadır.

2.3.1.1. Kaya Toperi – Aslan Güner Raporu

Kürt Sorunu, “Güneydoğu Anadolu'daki Durum ve Çözümüne Yardımcı Olabilecek Öneriler” başlığını taşıyan rapor Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemde kendisi için hazırlanan ilk rapordur. 10 sayfa olarak hazırlanan raporda Kürt sorununa ilişkin tespit ve önerilere yer verilmiştir.

Uzun zamandır Türkiye'nin güneyinde, belki cumhuriyet tarihinin en önemli problemi ile karşı karşıyayız.

Bu meseleye bir çözüm bulamazsak , büyük hatta orta devlet olma şansımızı kaybetme ihtimali mevcut olduğu gibi, zayıf ve perişan hale gelmemiz de muhtemeldir.

Terörle mücadele ediyoruz derken, halkın ciddi şekilde rahatsız edildiği, hırpalandığı hatta küstürüldüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

Meselenin bu şekilde sürüp gitmesi, ister bölgede, ister batıda yaşayan, ülkemizde Kürt etnik kimliği olmakla beraber, kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin sadık ve sağlam vatandaşı addedenlerde de bir kırgınlık, endişe ve hassasiyeti yaratmaktadır.

Bugün ülkemizde bir Kürt Milliyetçiliği kavramının her geçen gün daha büyük bir kesimce benimsendiğini ve mevcudiyetini kabul etmek gerekir. Bunun planlı bir şekilde geliştiğini ve geliştirildiğini görmekteyiz. Gerek yurtiçinde, gerek yurtdışında mevcut bazı kurum ve kişilerin bu konuda yoğun çaba harcadıkları bilinmektedir.

Karşılaştığımız sorunun basit bir terör olgusunun çok ötesinde olduğu aşıkardır. Bu itibarla çözümleri kısa-orta vade ile orta-uzun vadeli çözümler olarak düşünmek, ayrıca terörle mücadele için yapılacaklarla, bölge halkıyla ilişkilerde hareket tarzını ayırmak gerekmektedir. Bu uygulamada, varsa yapılan hataların ve eksikliklerin, gerçekler hiç saklanmaksızın ortaya konularak tartışılması ve bunlara gerçekçi çözüm bulunması gerekmektedir.

Bu mesele ile ilgili her şey tarafsız, önyargısız bir şekilde açıkça ve serbestçe tartışılmalıdır. Tartışma ortamı doğruları ve yanlışları ortaya çıkaracak ve gerçekleri daha kolay öğrenmemize imkân sağlayacaktır.

Tartışmayı engellemek, gerçekleri saklamak, meseleyi azaltmayacak, aksine tedbirler yanlış olacağı için giderek daha da büyütecektir.

Gerek dünyadaki son oluşumlar sonucu ortaya çıkan etnik milliyetçilik anlayışının etkisi, gerekse Türkiye'nin yakaladığı tarihi büyüme fırsatını engellemek isteyen dış güçlerin teşvik ve desteği ile bugünkü ciddi boyutlarına ulaşan Güneydoğu ateşi, eğer bir yanlış yapılmazsa, acele ve fevri davranılmaz, soğukkanlılık kaybedilmez ise 5-10 yıl içinde milliyetçilik akımının şiddetini kaybetmesi ve dış desteğin azalması sonucu kendiliğinden hafifleyerek sönecektir. (Akçura, 2008: 214-215)

Hazırlanan raporda demokratik açılımlara yer verilmekle beraber, devletin teröre karşı taviz vermeden mücadelesine devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin, raporda Kürt halkının Türkiye'nin mozağini oluşturan unsurlardan olduğu belirtilmiş ancak sorunun çözümü için 50 bin kişiden oluşan ve bölgede en az beş yıl görev yapacak bir özel kuvvetin kurulması önerilmiştir.

2.3.1.2. Adnan Kahveci Raporu

Adnan Kahveci Amerika'da eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmüş ve Turgut Özal'ın bürokrat olduğu zamanlardan itibaren yakın çalışma arkadaşlarından birisi olmuştur. Özal'ın Anavatan Partisi'ni kurmasından sonra o da siyasete girmiş ve hükümette Maliye Bakanı olarak yer almıştır. 5 Şubat 1993 tarihinde geçirmiş olduğu bir trafik kazasında kızı, eşi ve kendisi hayatını kaybetmiştir.

Adnan Kahveci, Kaya Toperi Aslan Güner raporundan yaklaşık dört ay sonra Güneydoğu sorunu ile ilgili hazırlamış olduğu raporu Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a sunmuştur. Raporun ismi bile o güne kadar hazırlanan raporlardan farklı olduğunu göstermeye yeterlidir; "Kürt Sorunu Nasıl Çözülmez?". Kahveci diğer raporlarda yer alan tespit ve önerilerin yanında sorunun neden çözülmediğine odaklanmıştır.

Adnan Kahveci'nin hazırlayıp Özal'a sunduğu Kürt raporundan önemli bazı bölümler şöyledir.

Sorun şimdiye kadar niçin çözülememiştir? Çözülememesinde en önemli husus Türkiye'nin bunu çözecek demokratik olgunluğa erişememesidir Şimdi, Adnan Kahveci ne diye bu işe bulaştı diye sorulacaktır. Bazı arkadaşlarım, 'Aman bu konuları gündeme getirme, siyasi hayatın biter, yıpranırsın.' dediler...

Şırnak'ta, Cizre'de bir Nevruz bayramı bahanesiyle 80-90 kişi ölüyorsa, Türkiye çok büyük sorunlara gebedir Benim milletvekili olarak görev ve sorumluluğum, Türkiye'nin sorunlarına teşhis koymak ve çözüm üretmektir. Teşhislerim ve çözümlerim, toplumun büyük çoğunluğunun tepkisini çekse de, anlaşılmasam da, bu görevi yapmak mecburiyetindeyim. Çünkü herkes korkup sessiz kalırsa, Türkiye felakete doğru gidecektir... Onun için bu çözüm paketini üretmek zorunluluğunu hissettim

Türkiye'de Kürt sorunu son otuz yılda, 1920-30'lu yıllarından çok farklı bir mecraya girmiştir. Kürt meselesinde önemli olan tek şey, kendini Kürt kökenli olarak görenlerin aynı zamanda kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sınıf vatandaşı olarak hissetmeleridir Bugün yapılan en büyük yanlış, bölücü terör ile demokratikleşmeyi birbiriyle ilişkilendirmektir" Türkiye Kürt meselesine çözüm getirmek için saplantısız ve çağdaş düşünmek zorundadır. Hiçbir şekilde geçmişteki olaylardan dolayı şartlanmamalıdır. Bölücü terör var diye bazı sorunları çözmekte inatlaşmamalıyız. Bir sorunu çözebilmek için öncelikle onu iyi analiz etmek gerekir Kürt realitesi, Kürt kimliği ve dili hızla kabul edilerek Kürtlerin siyasal hakları verilmelidir. Bu durum Türkiye'de demokrasiye ufuklar açmakla kalmayıp, PKK gibi terör örgütlerine olan halk desteğinin de ortadan kalkmasına yol açacaktır. Demokratik bir ortamda hiçbir Kürdün ayrı bir devlet kurma fikri gerçekçi olamayacaktır.

Demokratikleşme konusunda demokrasisi bizden daha kıdemli ülkelerin tecrübelerini çok dikkatli inceleyip değerlendirmeliyiz. Tabii ki, onları kopya etmemeliyiz. Türkiye'ye özgü bir çözüm paketi üretmeliyiz... Demokratikleşme hızlandırılırsa, Doğu Batının gerçek değerini anlayacaktır. Bölünmenin önündeki en önemli engel, Batının Doğuyu sübvans

etmesi, desteklemesidir. Batı pazarı olmasa, Doğudaki hiçbir fabrika işleyemez. Bölünme endişesi taşıyanlar bu endişelerinde yersizdirler Ancak zengin bir Türkiye GAP'ı bitirebilir. Doğu ve Güneydoğu'ya GAP çok büyük bir zenginlik getirecektir. Bunu da ancak birlik içinde olan bir Türkiye gerçekleştirebilir "Bölücü terörü azaltmanın yolu anti terör yasalarını etkin bir şekilde, Almanya'nın ve İtalya'nın işlettiği şekilde işletmektir. Ama anti terör yasaları Avrupa ülkelerinin işlettiği şekilde çalıştırılırken; demokratikleşmede Avrupa düzeyine çıkmamız gerekir Çare daha fazla demokrasidir. ANAP bu yolda; 1989'a kadar çıkaracağı kanunlar, Kenan Evren tarafından peşinen veto edileceği için adım atamadı. Ama 1989'dan sonra 1990 ve 1991'de çok önemli adımlar atıldı. Bu hızlı demokratikleşmeye devam etmek mecburiyetindeyiz.

Adnan Kahveci'nin raporundaki en dikkat çekici kısımlardan biri ise şöyle: "Kürt meselesinde önemli olan tek şey, kendini Kürt kökenli olarak görenlerin aynı zamanda kendilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sınıf vatandaşı olarak hissetmeleridir." Kahveci, "Çözüm var mıdır?" sorusunu ortaya attıktan sonra şöyle devam ediyor: "Çözüm vardır. Ama uygulaması siyasi otoritenin tam olarak etkinliğini göstermesine bağlıdır. İlk iş olarak Türk toplumunun şunu kabul etmesi gerekir. Demokratikleşme ne kadar olursa olsun bölücü terör durmayacaktır. Bakın bu hakkı verdik ama terör durmadı tezi ile demokratikleşmeye bakmamamız gerekir. Kürtçe ile ilgili yasak kalkınca bölücü terörün duracağını zannedenler de aynı yanlış içinde idiler." Kahveci'ye göre, Kürt meselesine Türkiye'ye özgü bir çözüm paketi üretmenin ön şartı, geçmişteki olaylardan dolayı şartlanmamaktır. Ama Kahveci de tıpkı Turgut Özal gibi, anti-terör yasalarının da etkin bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtmekteydi. (Mercan, 2006)

Yıllar sonra bile önemini koruyan bu raporda yer alan tespitlerin doğru olduğu 90'lı yıllarda çok şiddetli yaşanan olaylardan ve bugün gelinen aşamada Güneydoğu sorununun çözülmesinin artık ertelenemeyeceği bir konu olmasından bellidir. Bugüne kadar güvenlik tedbirleri açısından değerlendirilen Güneydoğu sorunu, devletin yapmış olduğu bazı yanlış uygulamaların da etkisiyle PKK'yı, bazı iç ve dış kesimlerce desteklenen ve kabul gören bir yapıya ve o bölgede yaşayan vatandaşların devlete olan güveninin azalmasına yol açmış ve Kürt sorunu kangrenleşmiştir.

2.3.1.3. Kemal Yamak Raporu

Özal'a Cumhurbaşkanlığı sırasında sunulan son rapor Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli olduktan sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Kemal Yamak tarafından hazırlanan rapordur. Güneydoğu sorunu ile ilgili tespit ve önerilerin soru sorma yöntemi ile ele alındığı raporda çok önemli sorgulamalarda bulunulmuştur.

Özellikle 1800'lerden zamanımıza kadar Osmanlı İmparatorluğu döneminde 12; Türkiye Cumhuriyeti döneminde üçü ciddi olmak üzere 25 olayın vuku bulduğu bu bölgemizde asırlardır birlikte yaşadığımız, bu toprakları birlikte vatan yaptığımız, birlikte kurduğumuz cumhuriyetin eşit haklarla vatandaşı olduğumuz bölge halkımız içinde neden bu olaylar devam etmektedir?

Bugün yirmi senedir Kıbrıs'ta alınamayan eşitlik hakları; Bosna-Hersek'te aranan haklar ve benzer ülkelerde uğruna mücadele edilen bu değer ölçülerinden ve ülkemizdeki eşit vatandaşlık haklarından, birlikte ve iç içe yaşamının oluşturduğu ortak değerlerden hangisi bu bölgemizde yoktur?

Öyle ise aranan nedir, sadece söndürülmesi en zor olan milliyetçilik duyguları mıdır?

Bunları enine boyuna inceleyerek, açık-gizli, belli-belirsiz, doğru-yanlış, oluşmuş veya empoze edilmiş sebep ve saikler ne ise gerçek, acı ve üzücü de olsa, ortaya koymak ve tedbirler paketini bu sebepleri ele alarak oluşturmak, yapılabilecekleri yaparak, zamanla yapacakları bilgiye sunarak, yapılamayacakların nedenlerini açıkça ortaya koyarak, sebepleri ortadan kaldırmak veya tesirlerini zayıflatmak ve şikayetçi olduğumuz sonuçları olumlu yönde etkileyecek bir uygulamayı esas almak daha doğru ve etkili olamaz mı?

"Bu mücadelenin sadece asker ve güvenlik güçleriyle yapılması hem yetersiz, hem noksan, hem de yanlış bir uygulamadır. Zira askeri tedbirler başarılı olabilir, fakat hem bölgevi (bölgesel), hem de geçicilik vasfı taşır. Kalıcı, devamlı ve bölgenin bütününe kapsayan sonuçlarla boğuşmak yerine, sebepleri de yok ederek sonuca ulaşacak devlet çapındaki tedbirlere ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir. (Akçura, 2008: 218-219)

Raporun yazarının 1987-1989 yılları arasında Kara Kuvvetleri Komutanı olarak bizzat terörle mücadelenin içerisinde yer alan ve Güneydoğu bölgesi hakkında çok tecrübeye sahip olan emekli bir Orgeneral olması çok önemlidir.

2.4. Devlet Güneydoğu İlişkileri

Türkiye, Güneydoğu ve Kürt sorunu ile ilgili olarak ilk kez 1991 yılında ülke dışındaki Kürt liderlerle Dışişleri Bakanlığı elemanları vasıtasıyla görüşme yapmıştır. Talabani ve Barzani Türk devleti tarafından ilk defa resmen muhatap alınmıştır. Bu çok önemli bir gelişme olmuş ve Özal bunu o kendine özgü üslubuyla resmi bir ziyaret için Moskova'ya giderken uçakta ayaküstü açıklamıştır (Cemal, 2010: 135). Özal'ın Celal Talabani ile 12 Mart 1991'de Çankaya Köşkü'nde görüşmesi onun soruna farklı bir bakış açısıyla yaklaştığının bir göstergesi olmuştur. Bu görüşmeden sonra Özal'ın bu sorunu çözmek için geniş bir federasyon modeli konusunu dile getirdiği ve kapsamlı bir af çıkarılmasını istediği öne sürülmüştür. Mesut Barzani'nin MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) ile yaptığı çeşitli görüşmelerden sonra Irak Kürtlerinin, PKK ile mücadelede Türkiye ile ortak hareket etme kararı aldığı belirtilmiştir. Bunun altında yatan neden Özal'ın Kürtlere özerklik vereceğini Talabani'ye söylediği iddiasıdır. Çünkü Talabani konu ile ilgili olarak 26 Mart 1991'de Der Spiegel dergisine bir açıklama yaparak Özal'ın kendisine böyle bir söylemde bulunduğunu iddia etmiştir. Özal Güneydoğu bölgesine komşu İran, Irak, Suriye gibi devletlerle ekonomik işbirliğini geliştirerek sorunsuz bir dış politika izleme yoluna gitmiştir. Örneğin, güneydoğudaki komşumuz Suriye'yi otuz yıldır ziyaret eden ilk Başbakan sıfatını da Özal kazanmıştır. Özal'ın umudu, Suriye ile ekonomik ilişkileri geliştirerek arayı yumuşatmak ve Türkiye'ye yönelik PKK gibi bölücü hareketlerin bu ülkeden gördüğü desteği en aza indirmek, hatta sona erdirebilmektir (Cemal, 2004: 321).

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın askeri güç kullanımı dışındaki önerilerini belirtmesinden sonra bölgede birden olaylar patlak vermeye başlamış ve yapılan eylemler yeni gerginliklerin oluşmasına neden olmuştur. Fakat Özal hiçbir şekilde geri adım atmayarak konunun çözümü hakkında kararlı olduğunu yaptığı bir Güneydoğu gezisinden sonra şu sözlerle belirtmiştir. “Kürt meselesini mutlaka çözeceğim. Bu benim milletime yapacağım son hizmetim olacaktır.”

Ancak bu sözler de ortamın yatışmasına vesile olmamış hatta o sıralarda meclise DEP milletvekili olarak girenlerin yemin töreninde Kürtçe konuşmak

istemeleri ile gerilim daha da artmıştır. Tüm bunlara rağmen Özal çözümün şiddetle sağlanamayacağına inandığından sözcüsü Kaya Toperi ve başyaveri kurmay Albay Arslan Güner'e 10 sayfalık bir Kürt raporu hazırlatmıştır. Hazırlanan raporda, karşılaşılan sorunun, basit bir terör olgusunun çok ötesinde olduğu ifadeleri yer almıştır.

Turgut Özal, Mart 1992'de DEP milletvekilleri Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Orhan Doğan'ı köşkte kabul ederek onlarla bir görüşme yapmıştır. Sırrı Sakık, görüşmeden sonra Özal'ın kendilerine genel af çıkarıp sorunu kökünden çözeceğini belirttiğini söylemiştir. 13 Mart 1992 tarihinde yapılan MGK (Milli Güvenlik Kurulu) toplantısında Özal, hazırlanan raporu gündeme getirerek sorunun çözümü için genel affı da içeren siyasi ve sosyal adımlar atılmasını istemiştir.

Özal'ın çözüm için yoğun çaba gösterdiği bu zaman diliminde terör örgütü eylemlerini daha da artırmıştır. PKK, 1992 Nevruz kutlamalarında halkı provoke ederek bölgesel bir ayaklanma gerçekleştirmek istemiş ancak bu girişim, resmi kayıtlara göre 57, sivil toplum örgütlerinin açıklamalarına göre ise 113 kişinin ölümü ile neticelenmiştir.

Sorunu çözmekte kararlı olan Özal, Adnan Kahveci'den Güneydoğu ile ilgili yeni bir rapor hazırlamasını istemiştir. Kahveci, bu talep üzerine "Kürt Sorunu Nasıl Çözülmez?" başlıklı bir rapor hazırlayarak bu raporu Mayıs 1992'de Özal'a sunmuştur. Raporda Özal'ın düşünceleri net bir şekilde yer almaktadır. "Askerî çözümle hiçbir ülke çözüme ulaşamamıştır. Bugün Kürt sorunu siyasal bir kriz hâlini almıştır. Çözüm için cesur siyasal adımlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle Kürt realitesi, Kürt kimliği ve dili hızla kabul edilerek Kürtlerin siyasal hakları verilmelidir. Bu durum Türkiye'de demokrasiye ufuklar açmakla kalmayıp PKK gibi terör örgütlerine olan halk desteğini de ortadan kaldıracaktır." Raporun sunulmasından bir yıl sonra Kahveci, şüpheli bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir.

Hazırlanan yeni rapor, Özal tarafından MGK toplantısında tartışmaya açılmıştır. Özal, TRT GAP kanalından Kürtçe yayını yapılmasını, Kürtçe eğitimin serbest bırakılmasını isteyerek "Ben karşıyım ama federasyonu bile tartışmalıyız." demiştir.

Bu haberlerin medyada yer almasıyla birlikte terör eylemleri yeniden artış göstermiştir. Bölgede yol kesme, köy basma, karakollara saldırma ve suikastler gibi birçok provokatif olay gerçekleştirilmiştir. Olaylar devam ederken Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri emekli Orgeneral Kemal Yamak tarafından bir rapor daha hazırlanmıştır. Raporda, “Bu mücadelenin sadece asker ve güvenlik güçleri ile yapılması, hem yetersiz hem yanlış hem de noksan bir uygulamadır.” tespitine yer verilmiştir.

O sıralarda PKK ile Devlet ilişkisini irdeleyen bir kitap üzerinde çalışan Uğur Mumcu, bombalı bir saldırı sonucu öldürülmüş ve suikastın üzerinden bir ay bile geçmeden Suriye, İran ve Irak dışişleri bakanlarıyla PKK'nın bitirilmesi için görüşmeler yapan Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis de şüpheli bir uçak kazasında hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Anavatan Partisi, Şubat 1993'te Güneydoğu'daki faili meçhulleri araştırmak üzere Eyüp Aşık başkanlığında bir heyet oluşturmuştur. Heyet başkanı Eyüp Aşık, basına şu açıklamalarda bulunmuştur. “Son bir yılda bölgede 600 faili meçhul cinayet işlenmiştir. Vatandaş, PKK-Hizbullah ve güvenlik güçleri arasında ezilmektedir.”

Bu arada Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel'e Kürt sorununun çözümüne ilişkin siyasi ve sosyal önerilerini sunduğu bir mektup göndermiştir. Daha sonra örgüt 23 Mart 1993 tarihinde tek taraflı ateşkes yaptığını duyurmuştur. Ancak Özal, çabalarını sonuçlandıramadan 17 Nisan 1993'te geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat etmiştir.

Turgut Özal'ın vefat etmeden önce Demirel'e bıraktığı vasiyetname niteliğindeki mektup ile ilgili olarak Aziz Üstel'in yazısına bakmakta fayda vardır. Özal, terör örgütüne verilen desteğin arttığını belirttikten sonra, PKK'nın dağdan ovaya indiğini anlatarak, adını koymaksızın KCK yapılanmasının ne kadar tehlikeli olabileceğine dikkat çekmiştir.

Bölgede var olan karakol ve tesislerin zaman yitirmeksizin onarılması, güçlendirilmesi gerekmektedir. Terör örgütü dağlık kesimde olduğunca kırsalda da devletin yanında, hatta onun ötesinde, ikinci bir seçenek oluşturmaya başlamıştır. Nitekim bazı yerlerde teröristler vergi toplamaktan yargıya kadar devletin görevlerini üstlenmektedir. " Rahmetli Özal,

örgütün toplumsal tabanını genişletmek istemesiyle birlikte, gençleri yanına çekmek için büyük çaba harcadığını vurguladıktan sonra, bölge halkının güvenlik güçleriyle PKK arasında kaldığını, bunun da bezginliğe ve yılgınlığa neden olduğunu anlatmıştır. "Şırnak ve benzeri olaylardan" örnekler veren Özal, "Diğer endişe verici bir gelişme de, bu durumun Türk-Kürt çatışmasına, hatta kavgasına dönüşme ihtimalinin artmasıdır. Örneğin Güneydoğu'da mal sevkiyatının yavaşlatıldığı, kredili mal verilmediği, bazı illerimizdeki işyerlerinde Türk-Kürt ayrımcılığının başladığı gözlenmektedir." demiştir. Turgut Özal en büyük sorunun işsizlik olduğunu vurgulayıp; "İşsizlik çığ gibi büyümektedir. Bu da, ülkemizde Kürt etnik kimlikli olmakla birlikte, kendilerini T.C.'nin sadık ve sağlam yurttaşları sayanlarda kırgınlık, kaygı ve duyarlık yaratmaktadır." diye konuyu özetlemiştir.

Özal, Kürt milliyetçiliğinin yükselişte olduğunu, bu akıma desteğin yurt içinden çok yurt dışından geldiğini de anlatmıştır. "PKK'nın yurtdışındaki Kürt Enstütüleri, insan hakları dernekleri ve kendilerine sıcak bakan gazetecilerle yakın temas ve işbirliği içinde olduğu izlenimi elde edilmektedir." Saddam Hüseyin'in PKK'ya arka çıktığını uzun uzun anlattıktan sonra bu desteğin sonlandırılması için Irak'ta demokratikleşmenin zorunlu olduğunu söylemiştir. Talabani ve Barzani'yle çok yakın ilişkiler kurulduğunu, Irak'ta demokratikleşme gerçekleştiğinde bu ikiliyle çok yakın bir işbirliğine girmenin zorunlu olduğunu vurgulayan Özal; "Kürtlerle birlikte Türkmenlerin de çıkarlarının korunması ve haklarının sağlanması bizim için çok önemlidir." demiştir. Dolayısıyla meselenin Türkiye'nin yeniden bölge ve dünyada önemli bir aktör olması ile ilgili olduğunu belirterek, bunun Güneydoğu sorununun desteklenmesi ile engellenmeye çalışıldığını belirtmiştir. Özal bu konuda; "Gelişen Türkiye'nin özellikle son zamanlarda gerek Balkanlar, gerek Orta Asya'daki Müslüman ve Türk kökenli ülkelerle geliştirdiği yakın ilişkilerden ve dünya politikasında önemli bir yere kavuşmasından rahatsız olan çevrelerin, bu süreci durdurmak, en azından yavaşlatmak için gösterecekleri çabaları hiçbir zaman göz ardı etmememiz gerekmektedir!" demiştir. Turgut Özal'ın geride bıraktığı ve sorunun demokrasi içinde çözülebileceğini sık sık vurgulayan bu rapor, rahmetlinin Kürt sorununa yaklaşımının özetidir. Özal'ın vefatından sonra Demirel'e bıraktığı vasiyetin tam tersi olmuş, Demirel'in Cumhurbaşkanlığından sonra Başbakanlık katına çıkan Tansu Çiller, sorunu demokrasiyle değil güvenlik bürokrasisiyle çözmeyi tercih etmiş ve bu aymazlık 2002 yılına değin sürmüştür." (Üstel, Star, 2012)

Devletin Güneydoğu ile ilişkilerinin verimli bir şekilde devam edip etmediği ile ilgili olarak bölge halkının sorunun tarafları olarak hangi aktörleri gördüğünün bilinmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda çeşitli sosyolojik, ekonomik ve siyasi sebeplerin sonucu olarak etnik bilinç ön plana çıkmış ve sorun ayrılıkçı bir yapıya dönüşmüştür.

Konu ile ilgili olarak yapılan bir araştırmada göç ve terör olaylarının yaşandığı yerlerde bu ayrılıkçı düşünceye desteğın arttığı görülmüştür. PKK veya Öcalan'ın Kürt etnik bilincinin oluşumuna etkisine, göç ile oluşan mahallelerde (53,7), terörün fazla yaşandığı illere göre (34,8) daha fazla inanılmaktadır. Aynı görüşe destek terörün fazla yaşanmadığı illerde ise en düşük düzeyde (17,0) gerçekleşmiştir (Bilgesam, 2009: 56).

Tablo 8: PKK veya Öcalan'ın Kürt Etnik Bilincinin Oluşumuna Etkisi

	Terörün Yaşandığı iller (Bat-Bin-Bit-Diy-Mar-Muş-Siirt-Tun-Van)	Terörün Fazla Yaşanmadığı iller (Adı-Ela-Erz-Gant-Kmrş-Mal-Ürf)	Göç ile oluşan Mahalleler (İst-Mersin)	Toplam
Devlete Güven	56,65	69,66	50,58	60,99
Güvenlik Güçlerine Güven	50,09	67,65	49,23	56,61
PKK - Öcalan'a Güven	20,53	5,96	30,33	15,69
DTP Milletvekillerine Güven	39,74	19,92	54,24	33,80

Kaynak: (Bilgesam, 2009: 69)

Araştırmanın sonuçları şu şekilde değerlendirilebilir.

- Devlete Güven, terörün fazla yaşanmadığı illerde (69,6), terörün fazla yaşandığı illere göre (56,6), bu illerde de göç ile oluşan mahallelere göre (50,5) daha yüksektir.

- Güvenlik Güçlerine Güven, terörün fazla yaşanmadığı illerde (67,6), terörün fazla yaşandığı illere (50,0) ve göç ile oluşan mahallelere göre (49,2) daha yüksektir.
- PKK/Öcalan Güven, terörün fazla yaşanmadığı illerde en düşük düzeyde (5,9) iken bu oran terörün fazla yaşandığı illerde yükselmekte (20,5), göç ile oluşan mahallelerde ise il grupları arasında en yüksek düzeye (30,3) çıkmaktadır.
- DTP Milletvekillerine Güven, yukarıdaki eğilime benzer şekilde, terörün fazla yaşanmadığı illerde en düşük düzeyde (19,9) iken bu oran terörün fazla yaşandığı illerde yükselmekte (39,7), göç ile oluşan mahallelerde ise il grupları arasında en yüksek düzeye (54,2) çıkmaktadır.

Bu bulgular, bölgede yaşanan sorunun kendi içerisindeki alt bölgeler arasındaki farklılaşmayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Bilgesam, 2009: 69). Ancak son zamanlarda halkla bütünleşme adına ortaya konan çabalar, halkın devlet ile yaklaşmasına vesile olmuştur. Örneğin, Şırnak Valisinin köyleri ziyareti sırasında Türkçe bilmeyen köylü kadınlarla Kürtçe konuşması Şırnaklı kadınları duygulandırmış ve sevindirmiştir (Zaman Gazetesi, 2013).

2.5. Özal'ın Güneydoğu Politikaları

Turgut Özal Türkiye'nin yakın tarihine yaptığı farklı uygulamalara damgasını vurmuş birisidir. Başbakanlık yaptığı dönemlerde o dönemlere kadar denenmemiş birçok uygulamayı gerçekleştirmiştir. 21. Yüzyıl dünyasında bölgesinin lideri ve dünyaya yön veren ülkeler arasında yer alacak bir Türkiye için objektif şartların yer aldığını vurgulayan Özal, Türk toplumunun önüne koyduğu hedeflerle, Türkiye'nin geleceğinde de haklı bir yer kazanmıştır (Mercan, 2001: 37). Turgut Özal Türkiye'nin öncelikli olarak iktisadi kalkınmaya ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Başbakan olarak göreve başladığı zamanı anılarında şöyle anlatmaktadır.

1983'te karşılaştığımız mesele, yangın söndürmek değil, 1980'de nüfusu 42-43 milyonken, 2000 yılında 70 milyon olacak bir ülkenin, müstakbel yangınlarını önlemektir. 70 milyonluk Türkiye hep tarım ürünü ihraç eden bir ülke olarak kalsaydı, hep dışarıya el açmayı kader biçiminde kabul edecekti. Sanayi malı ihraç etmezsek, iflastan, avuç açmaktan kurtulamazdık. (Barlas, 2001: 71)

Dolayısıyla Turgut Özal'ın ilk icraatları ekonomi ile ilgili olmuştur. Özal ekonomik refahın Güneydoğu sorununun çözümünde önemli bir payı olduğunu düşünmüştür bu yüzden bölge ile ilgili geliştirdiği siyasal, sosyal, ve güvenlik politikalarında ekonomik tedbirler önemli yer tutmuştur. Turgut Özal tüm Türkiye için transformasyon diye adlandırdığı değişimi her alanda yapmak istemiştir. Özal'ın Güneydoğu sorunu ile ilgili düşüncelerini Özal'la birlikte siyasete başlayan ve 17. ve 18. Dönem Muş milletvekilliği yapan Alaattin Fırat şu şekilde belirtmiştir.

Terörle mücadelede birkaç basamaklı tedbirler uygulanmaya başlandı. Bu politikanın ilk ayağı, teröre bulaşmamış bölge insanını korumak, mümkün olduğunca Kürt kökenli vatandaşlarımızın terörden zarar görmemesini sayılabilmektir. Özal'ın hassasiyeti, bu mücadelede Türk – Kürt etnik çatışmasına yol açılmamasıydı. PKK ile mücadele sürdürülürken devlet bölgede etnik bir çatışmaya yol açmamalıydı. Türk – Kürt kardeşliğini bozmamalıydı. Dikkat ettiği önemli hususlardan biri de buydu. Diğer husus ise Türk – Kürt beraberliğini, uzun yıllardan beri devam eden bu kardeşliği ön plana çıkarabilmektir. Terörü besleyen alt yapının yok edilmesi ve bölge insanının kucaklanması gerekliliğini Özal'ın en temel politikaları içinde sayabiliriz. (Tümtürk, 2008: 120-121)

Türkiye'nin Kürtlerin varlığını inkar etme politikasını tersine çevirmede Turgut Özal'ın etkisinin olduğu hiç kuşkusuzdur. Mart 1991'de Özal, Kuzey Irak'taki Kürt liderlerle görüşerek yeni bir teamül başlatmıştır. Özal, Kürt sorununun açıkça tartışılmasını teşvik etmiştir. Nisan 1992'de Kürtçe televizyon ve radyo yayınına izin verilmesinin ve Kürtçenin okullarda ikinci dil olarak öğrenilmesinin, hükümetin Kürt sorunuyla daha etkili başa çıkmasına yardımcı olabileceğini bile öne sürmüştür (Kirschi, Gareth, 1997: 141).

Özal öncelikle Güneydoğu sorunu ile ilgili bakış açısının değiştirilmesi gerektiğini belirterek “Terör başkadır, Güneydoğu sorunu başka bir meseledir. Ama burada elverişsiz bir durum var. Bu iki mesele, birbirleri ile bağlantılı. Çünkü terörün

silahındaki parmağın sahibi, kendisini Güneydoğu sorununun bir parçası olarak görüyor” demiştir (Barlas, 2001: 151).

ANAP hükümetlerinde çeşitli Bakanlıklarda bulunmuş ve 4 dönem Manisa milletvekilliği yapmış Ekrem Pakdemirli, Özal’ın Güneydoğu sorununa çok farklı açıdan yaklaştığını belirtmiştir.

Bir gün rahmetli Özal yakın arkadaşlarının olduğu bir ortamda dedi ki “Arkadaşlar, bu Avrupalılar, Amerikalılar er geç bu Kürt devletini kurduracaklar. Birincisi, biz buradan yara almamak ve zarar görmemek için bu işi bizim güdümümüzde götürebilir miyiz? Yani bu Kürt devleti bizim güdümümüzde kurulursa, daha iyi değil mi? İkincisi, buna ‘Evet’ demiyorum ama tartışalım, kurulacak olan Kürt devleti gelir Türkiye’ye bağlanır ve federasyon olursa daha iyi olmaz mı? Yani Türkiye Cumhuriyeti kendi haritasında, onlar da Irak’ın kuzeyinde kendi haritasında ama bize bağlı bir Kürt federasyonu. Ne dersiniz?” dedi. Bana göre anormal bir durum yoktu ve çok makul bir öneriydi. Ama yer gök inledi. Süleyman Bey ve arkadaşları Turgut Bey’e vatan hainliğini bile yakıştırdılar. Halbuki şimdi düşünüldüğünde KKTC’den farklı bir şey olmayacaktı ki. Ve şimdi yaşanan bu sorunların hiç biri yaşanmamış olacaktı. (Tümtürk, 2008: 129-130)

Özal Güneydoğu’da çözümün özgürlük, serbest düşünce, konuşma ve diyalogla olacağını söyleyip, cesurca bir benzetme yaparak sopa ile çözülemeyeceğini, iyi muamele, insanca muamele gerektiğini söylemiştir.

Özal’ın yakın çalışma arkadaşlarından emekli Müsteşar Galip Demirel, kendisi ile yapılan görüşmede* Özal’ın sorunun halledilmesi için çok çaba gösterdiğini ancak kaderin buna müsaade etmediğini belirtmiştir.

2.5.1. Ekonomi Politikaları

Turgut Özal Güneydoğu’ya yapılacak olan yatırımlardan her hangi bir kar beklenmemesi gerektiğini, halkın refahının daha önemli olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla bölgede ekonomik alanda çalışmalar hemen başlatılmıştır. 1983 yılında Özal’la birlikte siyasete atılan ve yakın çalışma arkadaşlarından olan Alaattin Fırat bu konuda şunları söylemiştir.

* Özal döneminde Valilik ve Müsteşarlık görevlerinde bulunmuş ve hemşerilerinden olan Galip Demirel ile yapılan röportaj, Mayıs 2013, Çankaya, Ankara

Turgut Özal, bölgede yeni küçük sanayi sitelerinin kurulmasını, organize sanayi alanlarının kurulmasını sağladı. Devlet teşvikleri diğer bölgelerimizde kaldırılırken Özal, Doğu ve Güneydoğu teşviklerinin devam ettirilmesi kararını almıştı. Bölgede işsizliğin kısmi olarak giderilmesini, devlet yatırımlarının devamlı hale getirilmesinde görmüştü. Yatılı okullara ve eğitime ciddi manada ağırlık verdi. Bölgenin elektrik, su, yol, telefon, ulaşım gibi alt yapı sorunları hızla çözülmeye başlandı. (Tümtürk, 2008: 121-122)

Özal, 16 Ekim 1992 tarihinde Marmara Kulübü Toplantısında yaptığı konuşmada Güneydoğu'ya yapılacak yatırımların önemine şöyle değinmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Fırat'la Dicle arasında Yukarı Mezopotamya'dır. Mümbit topraklardır. Dümdüz topraklardır. İki üç ürün alınabilen topraklardır. Oraya büyük masraflarla sulama getirmemizin sebebi, o insanları biraz daha mutlu edebilmektir. Başka bir sebebi yok. Yoksa ben şunu çok iyi biliyorum. Doğu'ya veya Güneydoğu'ya yapacağınız yatırımı Batı'ya getirin, üç misli verim alırsınız. Size açık söyleyeyim. Hatta GAP Projesi de dahil. Bu hep yanlış biliniyor. Burada devlet bu yatırımı esas itibarıyla oradaki insanların mutluluğu için yapıyor. Yoksa o dağlara ne elektrik gider, ne telefon gider, ne yol gider, açık söyleyeyim. Çok pahalı yatırımlar olmuştur. (Barlas, 2001: 153)

Dolayısıyla ekonomik gelirin iyi olduğu durumlarda insanların mutlu olacağını düşünen Özal, bunun gerçekleştirilmesinin ise devletin bir görevi olduğunu vurgulamıştır. Hatta federasyon konusunda sorulan bir soruyu cevaplarırken bölgeye yapılan ekonomik yatırımların tamamen bölge halkının Türkiye Cumhuriyetinin bir vatandaşı olmasından kaynaklandığını net bir şekilde ifade etmiştir.

Çok açık söyleyeyim. Bugün Güneydoğu'ya yapılan yatırım, oradan elde edilen imkanın belki 20-30 mislidir. Bir federasyon olursa bu yatırım yapılır mı? Bir aklınızı toplayın bakalım. Yapılır mı? Oradaki insanın bunu düşünmesi lazım ilk önce. Ben niye yapayım? Gel kendi yağınla kavrul, derim. Ondan sonra oradan buraya gel, diyebilir miyim? Orada otur, derim. Bunlar hep yanlış şeylerdir. Biz eğer üniter bir devletsek, insanlarımız arasında hiçbir fark, ayırım yapmamamız lazım. Bu bakımdan federasyon olmaz, diyorum. Zaten olması da mümkün değildir. Ama bunlar münakaşa edilmezse, yanlış fikirlerin yanlış olduğunu anlamak kabil değildir. Çünkü bu propaganda el altından yapılıyor. Efendim, petrol oradan çıkıyormuş da, o petrolden dolayı, evet, biz oraya çok şey yapmaya mecburmuşuz. Açık söyleyeyim, petrolü bugün oradan çıkarmasam daha kârlıyım. Oradaki petrol astarı yüzünden pahalıya çıkıyor. Öyledir. Orada rafinerilerin çalışması dahi ekonomik değildir. Elektrik çekmişsiniz bütün mezralara, köylere, eğer kw saatini hakiki fiyatıyla satmaya kalksak, bugünkü fiyatının 100 misli olur, satamayız. Bütün bunları Türk devleti

yapmış, Türk devleti hiç ayırım yapmadan yapmış Ama bunu anlatmamız lazım. Şimdi öbür tarafta, efendim, işte petrol buradan çıkıyor, madenler buradan çıkıyor. Hiçbir maden falan çıktığı yok. Türkiye'de zaten çok ciddi madenler de yok. Çok büyük madenler de yok. Ama bunları söyleyemediğimiz, konuşmadığımız takdirde düşmanın propagandası devam edecek. Bu fikirler serbestçe tartışılmalı, ne verildiğini, ne alındığını açıkça ortaya koymalıyız ki, oradaki insanlarımız yanlış fikirlere saplanmasınlar. (Barlas, 2001: 337-338)

Yine aynı konu ile ilgili olarak Özal'ın Cumhurbaşkanlığı yaptığı sırada Özel Kalem Müdürü olan Engin Güner şunları söylemiştir.

Özal, “ Terör kendini ifade şekli değildir, kökeni ne olursa olsun terör yok edilmelidir” görüşündeydi. Ama diğer taraftan da “Güneydoğu'yla Türkiye'nin bir ayrılığı söz konusu değildir. Biz 4-5 evi olan mezraya bile elektrik, su, telefon götürüyoruz. Bunlar muazzam masraflı işlerdir. Biz o bölgeden alınan vergilerin 25-30 katı oraya yatırım yapıyoruz. Yani yatırdığımız paranın binde birini de vergi olarak geri almıyoruz. Dolayısıyla oraya neden o zaman yatırım yapıyoruz. Demek ki herhangi bir ayırım olmadığı için, pozitif anlamda bir şeyler yapabilmek için bunları göze alıyoruz” derdi. Kültürel konuların da çözülmesi gerektiğini ve arada bir de olsa Kürtçe yayın yapılabilceğini söylerdi. (Tümtürk, 2008: 121)

Ekonomik sıkıntılar yüzünden Güneydoğudan Batı'ya yönelik hızlı bir göç dalgası başlamış bunun sonucunda da nüfusun şehirlere doğru yoğunlaştığı gözlenmiştir. Anavatan Partisinin Parti Programında bu duruma dikkat çekilerek “Şehirleşme” başlığı altında konu şu şekilde değerlendirilmiştir.

İktisadi ve sosyal yapımızdaki gelişmeler nüfus artışı sebebiyle, köyden şehre akımın devam edeceği muhakkaktır. Ancak, şehirleşme politikamız, büyük şehirlerimizi daha da büyütme değil, yurt sathına dengeli bir şekilde yayılmış, kendi kendine yeterli, orta büyüklükteki şehirlerimizi geliştirmek hedefini esas alacaktır. İmar planlarının kısa sürede tamamlanması ve bunların müessir ve disiplinli bir şekilde uygulanmasını sağlayan bir sistemin kurulması zorunludur. Altyapı, belediye, asayiş ve güvenlik hizmetleri ile birlikte sosyal hizmetler, şehirleşme hızına paralel olarak süratle büyüyen ve verimli şekilde hizmet verebilmeleri için sorumluluklarına uygun imkan ve kaynakların sağlanması gereklidir. (Anavatan Partisi Programı, 1983)

Bu bağlamda Güneydoğu Bölgesi için geliştirilen en büyük projelerden biri GAP'tır. GAP sayesinde bölge halkının gelir düzeyinin artırılması, yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve gelişmişlik farkının kaldırılması amaçlanmıştır. Özal bu açıdan projeye özel önem göstermiştir. Çünkü Proje, gelecek kuşaklar için kendilerini

geliştirebilecekleri bir ortam yaratılmasını amaçlayan sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulmuştur; Kalkınmada adalet, katılımcılık, çevre korunması, istihdam, mekânsal planlama ve alt yapı geliştirilmesi GAP'ın temel stratejileridir (GAP, 2012).

Anavatan Partisi, Kalkınma Planlarında Güneydoğu Anadolu Projesine büyük önem vermiştir. Kalkınma planında bu konuyla ilgili olarak, GAP'ı entegre bir proje anlayışı içinde geliştirmek amacıyla ilgili kuruluşlar arasında etkin bir işbirliği sağlanması için bir koordinasyon ünitesi kurulacağı belirtilmiştir. Ayrıca kalkınma planında farklı başlıklar altında Güneydoğu Bölgesi için özel politikalara yer verilmiştir. Planın “Tütün ve Tütün Mamulleri başlığı altındaki İlkeler ve Politikalar” bölümünde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütününün, harmanlama ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yönlendirileceği belirtilmektedir. “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” başlığı altındaki “İlkeler ve Politikalar” bölümünde ise; başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelere kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının zaman içerisinde azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılmasının temel hedef olduğu belirtilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, özellikle Ortadoğu pazarına yönelik olarak, taşıma maliyetlerine duyarlı mal üreten işletmelerin (hafif yapı elemanları, hayvancılığa dayalı mamuller vb.) kurulmaları sağlanacağı ve teşvik edileceği belirtilmiştir. Aynı başlığın amaçlar bölümünde başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmak üzere, kalkınmada öncelikli yörelere gelişmesini hızlandırmak, refahı yaygınlaştırmak hedef olarak gösterilmiştir.

2.5.2. Eğitim Politikaları

Eğitimin terör ile bağlantısı çok yüksektir. Eğitimli insanların daha bilinçli olduğu ve devlete güven duyduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Eğitim seviyesi yüksek insanlar teröre destek vermemektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre, Kongra-Gel/Pkk terör örgütü mensuplarının; yüzde 47.2'si ilkököl,

yüzde 12.3'ü ortaokul, yüzde 14.4'ü lise, yüzde 4.6'sı üniversite, yüzde 7.4'ü okur-yazar durumda iken, yüzde 10.2'si okuma-yazma bilmemektedir (Göktaş, 2005: 11).

Turgut Özal, eğitimde de sanayi ve ticarete olduğu gibi köklü değişiklikler yapılması gerektiğini ve tek düze eğitimden vazgeçilmesi gerektiğini söylemiştir. Tüm kötülüklerle mücadele için eğitim sistemimizin sağlam olması gerektiğini belirten Özal, bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması için eğitim alanında da gerekenler yapılmalı demiştir.

Özal, 2-7 Kasım 1981 tarihlerinde İkinci İzmir İktisat Kongresi'nde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak yaptığı konuşmada bu hususa şu şekilde değinmiş idi.

Muhtelif gruplar arasında sevgi ve saygının, beşeri münasebetlerde medeni ve insani davranışların hâkim olduğu bir cemiyet yapısına kavuşmamız gerekir. Milli bütünlüğümüz tartışma konusu dahi yapılmamalıdır. Anarşi ve terörle, hiçbir noktaya varılamayacağını acı ve çok pahalı tecrübelerle öğrendik. Bu tecrübelerden ders alarak yakın tarihimizde geçirdiğimiz buhrana tekrar düşmemeliyiz. Önemli olan kendisini kontrol eden ölçülü ve seviyeli bir nesil yetiştirebilmektir. Bunun için milli eğitim sistemimizde cemiyet meselelerinin yanı sıra keyfiyet meselesini de ele almalıyız. Gençliğimizi düşman oyunlarını gelmeyecek kadar bilgili, sokakta hiçbir meselenin çözülemeyeceğini anlayacak kadar seviyeli, vatanın birlik ve bütünlüğünün önemini kavrayacak kadar kültürlü, örf ve adetlerimize saygılı, hepsinden önemlisi faydalı zararlıdan ayırt edecek kadar ölçülü, herkese karşı sevgi ve şefkat besleyen medeni bir insan olarak yetiştirmeliyiz. (Barlas, 2001: 257)

Daha sonra siyasete giren Özal'ın kurduğu Anavatan Partisinin Programında (1983); bu konu "Genel olarak fertlerin ve milletlerin sosyal ve iktisadi seviyeleri eğitim ile doğrudan doğruya ilgilidir. Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması esastır. Eğitim ve öğretim devletin başlıca görevleri arasında sayılmıştır" şeklinde yer almıştır.

Aslında Özal eğitimli insanların sorunları tartışabileceğini düşünmüş ve Güneydoğu sorunun altında yatan nedenlerden birinin de halkın çok kolay kandırılması olduğuna inanmıştır. Ancak bölge halkı geçim derdini eğitimin önünde görmüştür. Özal'ın Basın Sözcüsü Kaya Toperi Güneydoğu'da eğitime bakış açısı ile ilgili olarak yaşanan bir olayı şöyle aktarmıştır.

Bir gün Hakkari'ye gitmiştik. Sayın Özal, yaşlı bir vatandaşımızla konuşuyordu. Ona; “Amca size buraya üniversite kursam ve Kürtçe eğitim yapsa oğlunu okula gönderir misin?” diye sordu. “Göndermem” dedi ihtiyar. “Niye” dedi Özal. Adamcağız kararlı bir şekilde cevap verdi; “Burada ne iş bulacak, o yüzden göndermem” dedi. (Tümtürk, 2008: 128)

İkinci İktisat kongresinde Özal, “Yatırımların en verimlisi insan için ve onun eğitimine ait olan yatırımlardır. Ancak itiraf etmeye mecburuz ki, Cumhuriyet döneminde hemen hemen bütün bütçelerimizde milli savunma harcamalarından hemen sonra yer verdiğimiz ve kıt imkanlarımızla büyük yatırımlar yaptığımız milli eğitimden arzu ettiğimiz sonucu tam alamamış; bazen acı meyveleri de olan bir mahsul toplamışızdır.” demiştir.

ANAP Muş milletvekili Alaattin Fırat, Özal'ın Güneydoğu halkının eğitim alanında daha rahat imkanlara kavuşması ile ilgili daima girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir.

O dönemde GAP TV kuruldu. Fakat GAP TV'nin asli vazifesi bölgesel Kürtçe yayın yapabilmektir. Yani ilk kuruluş gayelerinden bir tanesi de buydu. Nitekim Özal arkadaşlarına, “Bakın Kürtlerin de kendi dillerinde basın, yayın, dergi, gazete vs. çıkarabilmeleri hatta istenirse eğitim de yapabilmeleri önemlidir. Ama bu Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğüne hanel vermeyecek bir şekilde olmalıdır ve T.C.'nin kontrolü altında olabilmelidir” diyordu. (Tümtürk, 2008, 123)

Nitekim Güneydoğu'da meydana gelen olaylarda eylemcilerin çoğu ilkokul mezunlarıdır. Ayrıca örgüte katılanların yüzde 60'ı eğitim almamış, yani cahil olup, kendilerini tatmin edecek bireysel kimlikten mahrumdur (Özel, 2005: 11).

Günümüzde sözde bölge halkının haklarının savunan siyasiler tarafından eğitimin devlet tarafından hak olarak sunulmadığı belirtilerek pazarlık konusu yapılmaktadır. Çözüm önerileri sıralanırken bu konu öne sürülmektedir. “Kürtleri çözüm sürecine dahil etmek”i de Öcalan'ın durumunu ve bunun yanında “dağdan iniş” ile “demokratik özerklik ve anadilde eğitim” gibi taleplere ilişkin müzakere aşamasına geçilmesi anlamında ele almak gerekmektedir (Çandar, 2011: 93). Turgut Özal belki de tüm bunları öngörerek bölge halkının eğitiminin önemine vurgu yapmıştır.

2.5.3. Siyasi Politikaları

Turgut Özal her konuda olduğu gibi Güneydoğu sorununun da çözümünde konuşarak, tartışarak çözüme gidilmesini savunuyordu. Özal bu konu ile ilgili olarak Mehmet Barlas ile yaptığı görüşmede şunları söylemiştir.

Bütün hayatımda ve son olarak siyasette de müşahede ettiğim bir şey var. Kavga ile hiçbir şey çözülüyor. İkna yoluyla çözüm şart. Demokratik siyasetin temelinde bu var yani. Bir konsensüse varmak. Bizim Batılı demokrasilerden en büyük farkımız, karşılıklı ikna yolu ile, işte bu konsensüse varamayışımız. Ama ben şunu da müşahede ettim. Son 8-9 senedir, bu işte de ilerledik. Yavaş yavaş, kavga etmeden münakaşa edebilmeye başladık. (Barlas, 2001: 150)

Turgut Özal 1979 yılının Nisan ayında kaleme aldığı “Kalkınmada Yeni Görüş'ün Esasları” yazısında siyaset olarak izlenmesi gereken yollara değinmiş ve kalkınmanın ve insan odaklı politikalar geliştirmenin önemine vurgu yapmıştır.

Kalkınmada fertlerin seviyelerinin yükseltilmesini esas alan ve devletin zenginliğini milletin zenginliğinde bulan bu yeni görüşte hedef insanın bizzat kendisidir. Tabiatıyla bu görüşte insana has ana hürriyetler:

- Din ve vicdan hürriyeti,
- Fikir ve düşünce hürriyeti,
- Teşebbüs hürriyeti, olacaktır.

Amme menfaati mülahazasıyla bu hürriyetlere dokunulması çok istisnai hallerde düşünülebilir. Bunlar da genel tarif olarak konulmuş olan kamu düzeni ve genel ahlakın bozulmasına ve iktisadi sahada monopollere mani olmak veya ciddi boyutlara varan iktisadi krizler, harp gibi hallerde düşünülebilir.

Bu hürriyetlerin özüne dokunulamaz. Amme menfaati ile yukarıdaki şartlar içindeki tehditler bile geçici olmalıdır.

Bunun dışında meşru Kürt siyasi partilerinin kapatılması ve Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında temsil edilemiyor oluşları da siyasî olarak Kürtlerin kendilerinin karar mekanizmaları dışına itildiklerini düşünmelerine yol açmakta, Türkler ve Kürtler arasındaki ayrışma ve ötekileşmeyi büyütmektedir. (Arakon, 2010: 184)

Özal'ın 1991 yılında yaşadıkları hürriyet ve sınırlamalar konusunda nasıl bir tavır takındığına bir örnek olarak değerlendirilebilir. O tarihte Özal erken genel seçim kararı alınması için ANAP'lıları ikna etmeye çalışmış bir yandan da tüm siyasi partilerin mecliste yer almalarını savunmuştur. Bu konuda yine Mehmet Barlas'ın

Özal'ın anılarını kaleme almak için gittiği ilk görüşme öncesinde şahit olduklarına bakmakta fayda vardır. Barlas o gün şahit olduklarını "... Bu arada, Ankara'daki hukukçuları arıyor ve o zamanki HEP'in de, seçimlere katılabilesinin şart olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Güneydoğu'yu siyaset yoluyla ve katılımcı biçimde ele almazsak, başımıza çok dert çıkar diye, saatler süren telefon konuşmaları yapıyordu" şeklinde aktarmıştır (Barlas, 2001: 48).

Özal, bu bağlamda siyasetin hiç kimse için engellenmemesi gerektiğini düşünmüştür. Nitekim bu konu ile ilgili olarak mecliste herkesin temsil edilmediğini, bunun çözümünün ise başkanlık sistemi ile sağlanabileceğinin tartışılması gerektiğini söylemiştir. 16 Ekim 1992 yılında gerçekleştirilen Marmara Kulübü Toplantısından sonra işadamlarının sorduğu sorulara Özal şöyle cevap vermiştir.

Efendim, Güneydoğu konusunda birçok konuşma yaptım, bunlar çıktı. Bazen de, gene belli çevrelerde hep saptırıldı. Belli kasıt saptırıldı. Ben en son konuşmamda da söyledim, sabredersek, insanca davranırsak, bu meselenin eninde sonunda Türkiye'nin çözeceği bir mesele olduğunda kararım var. Ama yılgınlığa düşmeye hiç lüzum yok. Mesele zor olabilir ama, aşılabilecektir. Çünkü ben bu meselenin Türkiye'nin entegre olmasıyla çözüleceği kanaatindeyim. Türkiye bu meselede entegrasyona doğru süratle gidiyor. Hele Cumhuriyet, demokrasi geldikten sonra bu entegrasyon hızlanmıştır. Bugün Güneydoğu veya Doğu insanının yüzde 60'ı Ankara'nın batısında yaşıyor. Belki, 15 sene sonra yüzde 80'i Ankara'nın batısında yaşayacak. Bu entegrasyonun en önemli delilidir. Göçe mani olmak yanlıştır. Göç neticede insanları bir araya getiriyor. Bu zaten entegrasyonun en büyük işaretidir. Bizim toplumumuza bakınca, her şeyden gelmiş insan var. Ama bugün hepimiz bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, hepimiz Türk'üz, diyoruz. Türk kelimesi de burada bütün etnik gruplara izafeten kullanılmış. Yoksa Orta Asya'dan gelenlere değil sadece. Veya sadece onlar bu şekilde tanınmıyor. Zaten Orta Asya'dan da tek başına gelen kalmamış. Hepsini karışmış. Saf olarak yok. Bugün onlar da kendileri, kimisi Özbek diyor, kimisi Kırgız diyor, kimisi Türkmen diyor, Kazak diyor. Ben "Türk'üm," diyene rastlamadım. Neticede hepsine biz "Türk" diyoruz. Böyle anlaşılması lazım. Ama farklı anlayanlar da var, bir şey demiyorum. Onun için bu mesele de, Güneydoğu meselesi de çözülecektir. (Barlas, 2001, 368-370)

Fakat Özal'ın tüm bu çabalarına rağmen gerek yurt içi gerekse yurt dışında Güneydoğu sorunu çok farklı açıdan değerlendirilmiştir. Yurt dışına öylesine yanlış

algılar oluşmuştur ki bunun bir örneğini Özal’la birlikte yurtdışı gezisine katılan işadamlarından Zeynel Abidin Erdem şu şekilde anlatmıştır.

Avustralya’ya gittik, oranın Parlamentosunda konuşması vardı. Meclis’teki yabancı parlamenterlerin hiç biri ayağa kalkmadı. Turgut Bey önlerinden geçerek kürsüye çıktı ve konuşmasına başladı. Sonra bir parlamenter ayağa kalktı ve Turgut Bey’e; “Sayın Özal, siz Milletvekillerini Meclis’te yakalattıyor ve dövdürüyorsunuz, sırtları kırbaç izleriyle doluymuş” dedi. Turgut Bey de “Kimlermiş bunlar?” diye sordu. “Doğu kökenli Parlamenterler” yanıtını alınca Özal, “Bu doğru olabilir mi sizce, aramızda Diyarbakırlı ve köylü olan bir Milletvekilimiz var” dedi. Salih Sümer’i işaret etti. Salih Bey ayağa kalktı ve “Ne istiyler” dedi. Turgut Bey Salih Bey’e durumu anlattı. Salih Bey de sırtını açıp gösterdi ve dalga geçerek “ Bakın, beni de çok dövdüler ama hiçbir şey yok” dedi. Salih Bey sinirlenmişti ve ağzına ne geldiyse söyledi, “Artık aramızda fitne fesat ve bu tür propaganda yapmaktan vazgeçin. Türkiye Parlamentosunun içinde bir tane dövülmüş adam yoktur” dedi. Böyle olunca Avustralyalı Parlamenterler adeta yerin dibine girmişlerdi. Turgut Bey mikrofonu yeniden aldı ve “Sanıyorum bundan çok büyük bir ders aldınız. Bu dersi hayatınız boyunca Kürt meselesinde de, Ermeni meselesinde de yaşayın. Bizim ne katliamımız var, ne de bahsettiğiniz türde bir olayımız. Bize artık iftira atmaya bırakın, gelin bizimle ticaret yapın” dedi. Özal, yaklaşık kırk beş dakika kadar konuşma yapmıştı. Turgut Bey kürsüden indiğinde Meclis Başkanı da dahil olmak üzere, o ayak ayak üstüne atmış, “Niye geldiniz” der gibi davranan, küstahça oturan Avustralya Meclisi’ndeki bütün Parlamenterler, yerlerinden kalkıp Özal’ı on dakika ayakta alkışladılar. (Tümtürk, 2008: 124)

Ancak yurtdışından terör örgütüne verilen destek hiçbir zaman kesilmemiş, bilerek veya bilmeyerek oluşturulan yanlış algı daima sürdürülmüştür. Özal’ın bunun farkında olduğunu söyleyen Alaattin Fırat, Güneydoğunun önde gelen insanlarından bunu görmelerini istediğini belirtmiştir.

Rahmetli Özal’ın aşiretlerden isteği şuydu; “Bu oyuna gelmeyin, PKK’nın arkasında bazı devletler var. Bunlar menfaatleri uğruna örgütü maşa olarak kullanıyorlar. Bu devletleri ikiye üçe ayırabiliriz. Bunlardan bazılarının su problemleri var. Kendilerine göre ilerde bunu bir pazarlık yapabilmek için PKK’yı örgütlendirdiler” diyordu. Daha sonra Avrupa ülkeleri de bu konuya el attılar. Onların da Türkiye’yle ilgili ilerde kullanmak üzere pazarlık konuları vardı. Yani PKK aynı zamanda Avrupa destekliydi. Örgüte büyük boyutta para ve lojistik gibi çeşitli destekleri oldu. (Tümtürk, 2008, 124-125)

Her şeye rağmen Özal’ın kurmuş olduğu Anavatan Partisi, Güneydoğu sorununa yönelik parti olarak benimsemiş olduğu politikadan çok uzaklaşmış ve

Özal'ın yapmış olduğu ezber bozan açıklamaları kabul etmemiş hatta eleştirmiştir. Bu eleştiriler karşısında Özal, yeniden siyasete atılmayı ve Kürtleri kucaklayacak yeni bir parti kurmayı bile düşünmüştür. (Hürriyet Gazetesi,1992)

2.5.4. Sosyal - Kültürel Politikaları

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından günümüze kadar milliyetçilik kavramı ile ilgili farklı bakış açıları oluşmuştur. Ülke içerisinde yaşayan halkın etnik kökenine göre tanımlanan milliyetçilik kavramı yerine aynı bayrak altında yaşayan ve aynı tarihi geçmişe sahip insanların oluşturduğu millet kavramı kullanılmıştır. Bu açıdan Özal’ın Türk kimliği hakkında görüşleri, sosyal ve kültürel politikalarının oluşumu açısından önemlidir. Konu ile ilgili olarak Turgut Özal ile ilgili yapılan bir çalışmada Özal hakkında şunlar yazılmıştır. Özal, Osmanlı mirası olarak, Türkiye’de var olan etnik çeşitliliğin farklı ulusal kimliklere dönüşmesinin manevi ve maddi olarak olanaklı olmadığını, bunun hiçbir gruba özellikle Kürtlere yarar getirmeyeceğini söylemiştir. Cumhuriyet döneminde Türk kavramının etnik değil, milli bir kimliği anlatmak için oluşturulduğunu da vurgulamıştır (Binark, 2008: 226).

Turgut Özal, Türkiye’nin bir çok etnik unsuru bünyesinde barındıran kültürler mozaiği olduğunu düşünmüştür. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü olan Kaya Toperi konu ile ilgili olarak yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştır.

Şu anda Talabani’nin özel kalemi olan Kamuran Karadağ, o dönemde El-Hayat’ın Londra muhabiriydi. Körfez krizi sırasında Turgut Özal’la mülakat yapmak için Türkiye’ye geldi. Röportaj bittikten sonra teyp kapandı. Özal bu arada konuşurken Irak’a Türkiye’yi örnek gösterdi ve “Türkiye mini bir Amerika gibidir, Türkiye bir etnik mozaiktir. Arnavutluk’taki kadar Arnavut vardır. Bulgaristan’daki kadar Bulgar vardır, Boşnak vardır, Çeçen vardır, Kürt vardır, Laz vardır, Arap vardır, Çerkez vardır, Gürcü vardır. Ve benim babaannem Pötürge’li, Pötürge’de Kürtler yaşardı. Benim babaannem de Kürt olabilir” dedi. Özal hiçbir zaman iddia ettikleri gibi “Babaannem Kürt” demedi. “Belki olabilir” dedi. Bu manada Iraklı Kürtler dahil Irak halkının ve herkesin kendi ülkesinde sınır bütünlüğünü korumasını ve etnik ayrımcılığa pirim vermeden huzur içinde yaşamasını savundu. (Tümtürk, 2008: 128)

Özal zamanında 18. dönem Malatya milletvekili olan Bülent Çaparoglu, manevi değerler konusunda bilhassa Türk Ceza Kanunu’nun 140, 141, 142, 163.

maddeleri gibi kanunların düzenlenmesi ve Kürtçe konuşmanın yasak olmadığını terör kanununa ekletmesi Turgut Bey'in çığır açtığı konulardır. İktidarda başarılı olmasının en büyük nedenlerinden biri de her konuda olağanüstü hazırlıklı olmasıydı demiştir (Tümtürk, 2008, 127).

Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal, babasının hayatını konu alan bir belgeselde şöyle konuşmuştur. “Babam bu konuda her zaman şunu söylerdi; ben terörle Kürtleri birbirinden ayırıyorum. Terör ayırıcıdır, Kürtlerin meselesi ayırıcıdır. Onların istediği nedir; kültürel haklarıdır. Kürtçe konuşabilmek, Kürtçe müzik yapabilmek, kaset çıkarabilmek, Kürtçe gazete kurabilmek. Bunların hepsine müsaade edildi zaten” (Tümtürk, 2008, 120).

Özal, her fırsatta Kürtlerin kültürel yapısını kabul ettiğini göstermek istemiştir. Özal zamanında 3 dönem Ağrı milletvekilliği yapan Fecri Alpaslan, Özal'ın bilinçli bir şekilde kamuoyu algısı oluşturmaya çalıştığını belirtmiştir.

Özal, inanç birlikteliği sayesinde çok önemli çözümlerin olacağına inanıyordu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki problemlerle yakından ilgileniyor ve buralardaki kalkınmaya öncelik veriyordu. Bölge insanının ayrı düşüncede olmadığını ancak kalkınmaya yönelik problemlerinin olduğunu düşünüyordu. Bu problemler çözüldüğünde ve inanç birliği korunduğunda Türkiye'de çok önemli bir çatışmanın olmayacağını dile getiriyordu. Nitekim, o dönemde ses getiren bir olay yaşandı. Turgut Bey, küçük oğlu Efe'nin İstanbul'daki düğününde, bütün yabancı misyon şeflerinin ve devlet erkanlarının bulunduğu o salonda İbrahim Tatlıses'e Kürtçe türkü söyledi. Bu İbrahim Tatlıses'in orada aklına gelip spontane olarak söylediği bir türkü değildi. Elbette ki Başbakanın oğlunun düğünüydü ve bilinçli yapılmıştı. Özal nereye ve nasıl mesaj vereceğini çok iyi bilirdi. (Tümtürk, 2008, 122)

Sonuç olarak terör örgütlerinin kendine taraftar bulmasında sosyolojik ve kültürel etmenlerin rolü büyüktür. Örneğin aile bireylerinden örgüte katılan birisinin olması kişinin örgüte destek vermesine yol açmaktadır. Konu ile ilgili olarak farklı algı ve eğilimlerin, aile içinden veya yakınlardan birisinin PKK'ya katılma durumuna göre farklılaşması bir tablo olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 9: Farklı Algı ve Eğilimlerin Aile İçinden veya Yakınlardan Birisinin PKK'ya Katılma Durumuna Göre Farklılaşma Tablosu

	Ailenizin içinden veya yakınlarınızdan örgüte (PKK) katılan var mı?		
	Hayır	Evet	Toplam
Aidiyet Hissi	80,83	48,94	77,70
Beraber Yaşama İsteği	81,08	63,91	79,26
Devlete Güven	64,74	40,56	61,93
Güvenlik Güçlerine Güven	61,04	30,96	57,64
PKK - Öcalan'a Güven	9,90	50,10	14,39
DTP Milletvekillerine Güven	27,96	60,95	31,91
Abdullah Öcalan Serbest Bırakılmalıdır	28,58	67,40	33,75
Roj Tv Kanalının Yayınları Doğru ve Faydalıdır	34,59	68,89	39,33
PKK/Öcalan'ın Kürt Etnik Bilincinin Oluşumuna Etkisi Vardır	22,49	63,83	27,75
Kuzey Irak'ta Bağımsız Bir Kürt Devleti Kurulmalıdır	32,03	63,46	35,99

Kaynak: (Bilgesam, 2009: 78)

Turgut Özal, siyaset sahnesinde yer almadan önce bürokrat olarak da sosyal politikaların çok önemli olduğunu vurgulamıştır. 15 Haziran 1973 tarihinde dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e yazdığı mektupta sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasının barışın tesisinde önemli rolü olacağını belirtmiş ve şunlara değinmiştir.

Sosyal politikaların başında, su, yol, elektrik gibi altyapı hizmetlerini şehir ve köylerimizde asgari standartlarda süratle temini gelmelidir. Şehirleşme politikası kısmında, izah edilen hususlar, şehirlerimizde sosyal şartların düzeltilmesinde büyük rol oynayacaktır.

Evvelce de görüldüğü gibi Türkiye'nin, görülen ve görülmeyen iç ve dış düşmanları, çok kere yarı okumuş aydın geçinenlerimizi kolayca heyecanlandırarak kandırmayı başarmışlardır. Bunun sonucunda, çok kere, gelişme yolunda önemli köşeleri dönmek üzere olan Türkiye'nin ileri hamleleri bazen durdurulmuş bazen yavaşlatılmış, bazen geriye bile

götürülmüştür. Eğer, önümüzdeki 10 yıl içinde bu iç ve dış düşmanların tesirlerini asgari hadde indirebilir ve özellikle yakın tarihimizde edindiğimiz tecrübelerden istifade edersek, memleket içinde sulh, sükun ve iç barışı iyi bir şekilde tutarsak, gelişme yolunda en büyük engelleri dahi kolayca aşmak mümkün olacaktır. (Barlas, 2001: 174)

Özal, siyasete girdikten sonra Anavatan Partisi'nin genel başkanı olarak 1983 yılında sunduğu parti programında sosyal ve kültürel politikalarla ilgili olarak şu hususları vurgulamıştır.

Bugün Türkiye'yi az gelişmiş bir ülke olarak görmek mümkün değildir. Bu neticenin alınmasında emeği geçen, milletimize fedakârca hizmet eden devlet adamı, idareci ve vatandaşlarımıza şükranlarımızı arz etmeyi vefa borcumuzun tabii bir ifadesi sayarız. Memlekete sahip, milletine hizmetkar, ancak yapabileceğini vaat eden ve vaadinde mutlaka duran, dostluğu, kardeşliği, sevgi ve barışı şiar edinmiş bir anlayışla, bu vatana en verimli bir şekilde hizmet edebileceğimize ve ülkemizi milletlerarası camiada mümtaz ve layık olduğu seviyeye çıkarabileceğimize inanıyoruz. (Taşar, 1994)

Özal'ın anlayışına göre millet, devletten önce gelmektedir. Özal devlet millet için vardır, devletin millet ile bütünleşmesi esastır, devlet hiçbir zaman vatandaşın karşısında veya vatandaşın rakibi değildir, devlet vatandaşın yardımcısıdır, asıl olan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olmasıdır demiş ve otoriter olmayan sivil bir devlet yönetimini savunmuştur. Bu alanda da geleneksel bürokratik yapıyı değiştirmiş, vatandaşa hizmet sunan bir devlet tanımıyla tabuları yıkmıştır. Tüm bu fikirlerinin ülkenin en batısından en doğusuna kadar herkes için geçerli olduğunu belirtmiştir.

Sosyal politikalar geliştirirken gençlerin çok önemli olduğunu düşünen Özal gençlerin iyi bir şekilde yetiştirilmesine yönelik tedbirler alınmasını istemiştir. Nitekim ANAP Hükümeti tarafından düzenlenen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da konuya şu şekilde değinilmiştir.

- Nüfusun gençlik kesimini oluşturan 12-24 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranının 1989 yılına kadar ufak bir oranda düşme eğilimi göstereceği tahmin edilmiştir. Gençlik kesimine bütün sosyal sektörler tarafından sunulan hizmetlerde niteliğe ağırlık verilmiştir.
- Geleceğin teminatı olan gençlerin, millî, manevî ve kültürel değerler ile teçhiz edilmiş olarak yetiştirilmesi ve eğitilmesi en önemli hedeflerden birisi olarak ele alınmıştır. Gençlik

kesimine eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik ve çalışma konularında verilen tüm hizmetlerde fırsat eşitliği sağlanması öncelikli olarak hedeflenmiştir.

- Toplumun çeşitli sosyal gruplarına mensup okul dışındaki gençliğin sorunları üzerinde önemle durulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Gençlere götürülecek hizmetlerin ve tesislerin yaygınlaştırılması için gerekli tedbirler alınmaya çalışılmış, bu konuda kalkınmada öncelikli yöreler ile ihtiyacın fazla olduğu şehirlere öncelik verilmiştir.
- Gençlerin ruh, fikir ve beden yönünden mükemmel şekilde gelişmesini sağlamak amacı ile okul içi eğitim ve öğretime ek olarak okul dışında fikir, kültür, sanat, spor ve folklor faaliyetleri teşvik edilmiştir.
- Gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu madde, suçluluk, kumar ve benzeri alışkanlıklardan ve müstehcen, açık – saçık yayınlardan koruyucu tedbirler bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Gençlerin katılma, gelişme ve hoşgörü ilkeleri çerçevesinde toplum hayatı ile bütünleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. (Beşinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, 1984)

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu dönemde ve ANAP iktidarı zamanında, Kürtçe'nin günlük hayatta konuşulmasını yasaklayan 2932 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca kişilerin serbestçe fikirlerini beyan etmelerini engelleyen 141., 143. ve 163. maddelerin yürürlükten kaldırılması sonucunda, yasal anlamda Kürt milliyetçiliği politikasını benimseyen partilerin kurulmasının önü açılmıştır. Fakat atılan tüm bu adımların yanında 1991 yılında çıkarılan Terörle Mücadele Yasası, bu dönemdeki demokratikleşme, sorununun tartışılması ve çözümü alanlarındaki çabaların sorgulanmasına yol açmıştır.

Özal, Cumhurbaşkanı olduktan sonra da kültürel hakların sağlanması konusunda bir çok girişimde bulunmuştur. Özal'ın kabinesinde Adalet Bakanlığı yapmış olan Oltan Sungurlu Özal'ın çabaları ile ilgili olarak bir hatırasında şunları paylaşmıştır.

Kürtçe'nin serbest bırakılması konusu Bakanlar Kurulu'nda münakaşa edildi ve kabul edilmedi. Böyle olunca, teklifin Meclis tarafından değerlendirilmesine ve önergeyle geçirilmesine karar verildi. Özal, Meclis'teki Cumhurbaşkanlığı makamına geldi, o zaman Meclis'te Cumhurbaşkanlığı makamı da vardı. Beni çağırdı ve “Sen bu değişikliği geçir” dedi. Ben de; “Efendim sizin koyduğunuz bir kaide var, grup kararı olması lazım, onun için siz Grup Başkanvekillerini ikna edin, önergeyi versinler” dedim. Baktım Grup Başkanvekilleri ateş püskürüyorlar; “Asla biz Kürtçe'yi serbest bırakmayız” diyorlar. Fakat

daha sonra üç Grup Başkanvekili'nin ve Başbakan Yıldırım Akbulut'un imzası ile önerge Meclis'e geldi ve kabul edildi. O zamanlar bize gelen bilgiler, on binlerce hatta yüz binlerce Kürtçe plağın kaçak olarak Türkiye'ye geldiği yönündeydi. Tabi yasak olduğu için bunların çok yüksek fiyatlarla satıldığını duyuyorduk. Serbest bıraktıktan sonra o sektör öldü. Yine bir yığın kaçak gazete ve dergiler çıkıyordu Kürtçe. Serbest bırakıldıktan sonra onların da hepsi yok oldu. (Tümtürk, 2008: 122-123)

Düşünce hürriyeti ile ilgili olarak gösterilen çabalarla ilgili olarak Oltan Sungurlu o zamanlarda bu konularda girişimde bulunmanın ne kadar zor olduğunu şöyle aktarmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 141. 142. Ve 163. Maddeleri Özal'ın çok ısrarla üzerinde durduğu maddelerdi. Özal'ın talimatıyla bu konudaki çalışmaları başlattım ve bütün uçların görüşlerini aldım. Anavatan Partisi grubunda müzakereler açtık. Tabi gruptaki arkadaşlar yapılmasını istediklerinden çok yapılmasını istemediklerinde ısrarlıydılar. Bazıları “ 141. ve 142. Maddeler kalsın, Türkiye'de komünizm tehlikesi var, komünistler gelirse ülkemiz mahvolur, ülke batır, Rus işgaline uğrarız” diyorlardı. Ve bu korkularında da samimiydiler. “141 ve 142 kalkarsa memleket mahvolur” nidaları ha keza. Fakat grupta aynı korkuyu 163'e karşı hisseden yoktu. Yani 141. ve 142. Maddeler kalkmasın diyenlerin 163. maddeyle bir problemleri yoktu. Ama onu müdafaa da etmiyorlardı, sadece 141. ve 142. maddeler kalkmasın diyorlardı. Aylarca sürdü bu iş, öyle iki günde bitmedi. Aynı münakaşalar Bakanlar Kurulu'nda da yaşandı. 141. 142. ve 163. maddelerle ilgili çalışmalar başlayınca kadar bazı meselelerin kanunla önlenebileceğini zannedirdim. Ama o zaman işin içine girince, kanunla bir yere varılamayacağını ve insanların düşüncelerinde hür olmaları gerektiğini gerçek manada hissettim. (Tümtürk, 2008, 126)

Yine aynı konu ile ilgili olarak Özal'ın yakın çalışma arkadaşlarından Cemil Çiçek hazırlanan belgesel için yapılan mülakatta şunları ifade etmiştir.

Aslında TCK'da 141. 142. ve 163. maddelerle ilgili değişiklikler yapılırken hepimiz tereddüt geçirdik. Çünkü çok ani bir karardı. Ama Özal için ani değildi, Turgut Bey konuyu önceden tartışmayı severdi. Bu konu da sanki Özal'ın kendi fikri gibi değil, filanca köşe yazarının veya falanca gazetenin gündeme getirdiği bir konu gibi sunulmuştu. Sonradan anlıyoruz ki bunlar rahmetli Özal'ın ortaya attığı konularmış. Aniden bir tedbir paketi olarak veya bir proje olarak önümüze geldi. Her şokun getirdiği bir tereddüt oldu ama Özal, konuyu kendi yöntemine göre izah ederek, ikna etmiştir. Özel çağırarak, genel çağırarak, guruplar halinde

çağırarak, bu projeleri anlatmaya çalışmıştır. Bence de o dönemde alınan kararlar doğru olmuştur. (Tümtürk, 2008, 126)

O dönemin en önemli siyasi figürlerinden olan Turgut Özal, kendisinin yarı Kürt olduğunu beyan ederken, izlediği politikalarla da devletin Kürt varlığını inkâr etme teamülünü tersine çevirmede önemli bir rol oynamıştır. Nisan 1992’de, Kürtçe radyo-televizyon yayınına izin verilmesinin ve Kürtçe’nin okullarda ikinci dil olarak öğretilmesinin, sorununun çözümünde etkili olabileceğini öne sürerek, Türkiye’de, Kürt Sorunu’nun açıkça tartışılmasını teşvik etmiştir (Winrow, Kirişçi, 2007: 160).

2.5.5. Güvenlik ve PKK Politikaları

Devletin artan teröre karşı, bütün bölge halkını hedef alan abartılı güvenlik tedbirleriyle mukabele etmesi, Kürtler’in devlete yabancılaşmasına yol açarak Kürt ulusal bilincinin gelişmesine önemli katkı yapmıştır (Hamdan, 2009: 36).

Turgut Özal’ın Güneydoğu sorununa yaklaşımı ne kadar insancıl olsa, terör ve PKK konusundaki tavrı ise o kadar net ve tavizsiz olmuştur. Birçok konuda olduğu gibi Özal’ın güvenlik ve PKK konusundaki görüşleri tam olarak anlaşılmamış hatta vermiş olduğu beyanlar kamuoyuna tam olarak yansıtılmamıştır. Özal’ın Özel Kalem Müdürü Engin Güner Özal’ın tutumunu şöyle tanımlamıştır.

Turgut Özal’ın bu konuda temel prensibi şuydu; “Ne pahasına olursa olsun en şiddetli şekilde terörle mücadele edilmesi gerekir” diyordu. Dikkat edileceği gibi terörle mücadele konusundaki bütün önemli adımlar o dönemde gerçekleşti. Gerek bu konuda yetişmiş özel birliklerin kurulup devreye sokulması, gerekse son sistem ekipman ve teçhizat alınması Özal zamanında olmuştur. (Tümtürk, 2008: 125)

Güneydoğu sorununun çözümü adına araçlar vasıtasıyla yaptığı tüm görüşmeler örgüt yandaşlarına destek olarak algılanmış ya da algılanmak istenmiştir. 18. ve 20. dönem Diyarbakır milletvekili olan Abdülkadir Aksu Özal’ın konu ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir.

Özal doğu insanını severdi, çünkü kendisi hayatının bir kısmını orada geçirmişti. Ortaokulu Mardin’de okumuştur. Onun için bölgeyi biliyordu, o insanları biliyordu, doğu insanına karşı büyük bir sevgisi vardı. Özal’ın doğu politikası hem ekonomik yatırımlara hem de ortak

değerler olan sevgi ve hoşgörüyü dayanıyordu. Ancak terör konusunda da asla taviz vermiyordu. Terörle mücadele için ne gerekiyorsa onu yapıyordu. (Tümtürk, 2008, 121)

Ancak Özal bir çok zaman konu ile ilgili görüşlerini net olarak ifade etmiştir. Güneydoğu sorununu, bölge halkını terörizm ve PKK ile aynı bağlamda değerlendirmemek gerektiğini belirtmiştir. Her ne kadar yaptığı bir konuşmada bunun oldukça zor olduğunu belirtse de çözüm için şart olduğunu söylemiştir. Konu ile ilgili olarak Özal şunları söylemiştir.

Terörle mücadelede bizden daha fazla şahin yoktur. Bununla sonuna kadar, ne kadar uzun olursa olsun, sonuna kadar mücadele ederiz. Hiç taviz de yoktur. Ama, sanki ben terörle pazarlık yapıyormuşum gibi laflar yazdılar. Kesin olarak böyle bir şey yok. Tam tersi, terörle sonuna kadar mücadele ederiz. Hatta şu kadarını söyleyeyim. Bu helikopterleri aldırın benim. Evet, hatta 10 tane daha aldırın, diyorum. Helikopter Projesi üzerinde ısrar eden benim. Buna ScorskyTer diyorlar şimdi. Bütün oradaki teröre karşı, özel harp düzeni alınmasında da ısrar eden benim. Özel timlerin kurulması, özel yetiştirilmiş insanların getirilmesi. Çünkü, terörle mücadeleyi yapacak olanların muhakkak profesyonel olması gerekir. Silahlı kuvvetlerimiz normalde, tıkama görevini, bir yeri koruma görevini yapabilirler, ama teröristleri takip edecek vuracak, onlarla mücadele edecek aktif insanların muhakkak profesyonel, bu maksatla yetiştirilmiş olması lazım. Terörle mücadelede de en yeni teknolojik silahları kullanmamız lazım. Tabi ki arazide onların şansı var. Çünkü araziye tanıyorlar. Oranın insanları çoğu. Ve saklanabiliyor. Mağaraya, taş, kovuğa girebiliyorlar. O vakit sizin üstünlüğünüz de, işte bu şekilde silahlı helikopter veya daha başka gece görüşlü olan vasıtalar, zırhlı araçlar gibi birtakım teknolojik üstünlükler gerek. Onların alamayacağı teknolojik üstünlüklere sahip olunmalıdır. Terörle mücadele yapanların, elemanlarımızın silahlarının da daha güçlü, daha hafif, daha kullanışlı silahlar olması lazım. Var bunlar dünyada. Benim esas itibariyle terörle mücadeledeki esas söylemek istediğim budur. Burada yılgınlığı kimsenin göstermemesi lazım. Zayıf da vereceğiz, öldüreceğiz de. Karşılıklı bu işler olacak. Ama, bundan hiç kimsenin yılmaması lazım. Teröre karşı yılgınlık gösterdiğiniz zaman, zaten meseleyi kaybetmişsiniz demektir. Burada herhangi bir taviz yok. Bunu ben çok açık söyledim. (Barlas, 2001: 336-337)

Özal, yukarıda belirtildiği şekilde terörle mücadelede tüm teknolojik silahların alınmasını, profesyonel güvenlik görevlilerinin görevlendirilmesini savunmuştur. Ayrıca yöre halkının arasına sızan teröristlerin tespit edilmesinin işi daha da zor hale getirdiğini belirtmiştir. Terör örgütünün Güneydoğu'ya zarar verdiğini her zaman dile getiren Özal, bunun halka anlatılması için herkesin

çalışmasını önemsemiştir. Muş Milletvekilliği yapmış olan Alaattin Fırat Özal'ın bu çabalarını şöyle anlatmıştır.

PKK bilindiği gibi bir kukla örgüt. Özal, bu örgütün arkasında hangi ülkeler olduğunu defaten kapalı kapılar ardında açık bir şekilde bölge insanına, bölgenin ileri gelenlerine anlattı. Özal'ın arzu ettiği 'devlet'i, öğretmenler anlattı, imamlar anlattı, irşad ekipleri anlattı, milletvekilleri anlattı, kendi anlattı; PKK'nın Marksist, Leninist bir örgüt olduğunu ve ilk önce yöre halkını ezeceğini söylediler, nitekim öyle de oldu. Çünkü PKK'nın tehditlerle haraç alması, kaçakçılık ve uyuşturucu ticareti yapması, bölge insanını rahatsız edici boyutlara ulaştı. Binlerce insan PKK'nın tehdidinden kaçmak zorunda kaldı. Bir kısmı koruculuk sistemine başvurarak kendi köyünü korumak zorunda kaldı. (Tümtürk, 2008: 123)

Özal, hiçbir zaman bölge halkına yönelik terörist muamelesi yapılamayacağını düşündüğünden terörist ile halk ayırımının sağlanmasına yönelik tedbirler alınmasını istemiştir. Hatta bu konuda adımlar da atmış ancak yine yanlış anlaşıldığından istenilen sonuç elde edilememiştir. Bu konuda Özal, işadamları ile yaptığı söyleşide şunları söylemiştir.

Maalesef, teröristle güneydoğu insanını tam ayırma yeteneği kimsede yok. Zor bir hadise. Çünkü terörist, gece silahlı, gündüz külahlı oluyor. Maalesef bu karışıklık var, bunu biliyoruz. Ama bunu mümkün olduğu kadar ayırmamız lazım. Ayırabilecek tedbirleri almaktan çekinmememiz lazım. 1990 senesinde, Cizre hadiseleri olduğu zaman, kanun kuvvetindeki kararnameleleri biz çıkardık. Basın "Sansür-Sürgün Kararnameleri" diye ad taktı. Ama doğrusu onlardı. Eğer onları uygulayabilseydik, işler bu kadar büyümezdi. Uygulayamadık. Çünkü, muhalefet de karşısına çıktı, basın da karşısına çıktı. Neticede, uygulayamadık. Onun için bu kadar hadiseler büyüdü. Ben detaya girmek istemiyorum. Bu kanun kuvvetindeki kararnameleler tatbik edilmiş değil. (Barlas, 2001: 336-337)

Turgut Özal'ın terörün çözümüne gösterdiği hassasiyet Mehmet Ağar'ın TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu'na verdiği beyanlardan da anlaşılmaktadır. Komisyon Başkanı Yaşar Karayel'in "Rahmetli Özal'ın ANAP zamanında özellikle polislerin güçlendirilmesi, özel timin güçlendirilmesi, alet edevat, silahlarının, onların eğitimleriyle ilgili çok büyük bir bütçe ayrıldı" demesine karşılık "İlk kuran zaten Özal'dır, 1984 yılında kurulmuştur özel timler. O dönemde Emniyet Genel Müdürlüğüyle Özel Harbin subayları yani bugün Özel Kuvvetler dediğimiz subaylar eğitmiştir. İlk kurulan bölge odur. İlk gönderilenler de Siirt bölgesindedir onlar. O dönemin de zaten Siirt'teki komutanları Hasan Kundakçı Paşa'ydı, daha sonradan

Olağanüstü Hâl Bölgesinde Asayiş Kuvvetleri Komutanlığı yapan kişidir. Özal yapmıştır, Özal bu işi, koruculuğu da, özel timleri de ortaya çıkaran Turgut Özal'dır tamamıyla” demiştir (TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Tutanağı, 2012: 40-41).

Aynı konuda oğlu Ahmet Özal da tespitlerde bulunmuş ve nitekim babasının mücadelesini örgüt elebaşı Öcalan'ın da kabul ettiğini söylemiştir.

Apo'nun bu konuda açıklamaları var. Mesela Abdullah Öcalan; “En zor mücadeleyi dağlarda Özal'ın döneminde verdim” diyor. Evet, Turgut Özal bu konuya çok ehemmiyet vermişti. Babam; “ 18 aylık asker o dağlarda çatışamaz” diyordu, çünkü sapır sapır dökülüyordu çocuklar. Dağlarda savaşacak profesyonel askerlere ihtiyaç vardı. Nitekim babamın döneminde Özel Timler kuruldu, Scorsky helikopterler alındı, bu konuya dair ciddi bütçeler ayrıldı, yani teröre karşı en büyük mücadeleyi yine Turgut Özal verdi. (Tümtürk, 2008: 125)

Özal ayrıca terörle mücadelede birlikte hareket edilmesi gerektiğini vurgulayarak, gerek muhalefetin gerekse basının bu konuda yeterli desteği göstermemesinden yakınmıştır.

Ama, söylemek istediğim şu: Terörle mücadelede topyekün bir mücadele vardır. Bu mücadele sadece, silahlı grupların mücadelesi değil, daha geniş kapsamlı mücadeledir. Burada basınımızın da bizim yanımızda olması lazım. Türkiye'nin yanında olması lazım. Teröristin yaptığı hadiseleri ikinci sayfada, bizim yaptıklarımızı birinci sayfada manşette göstermemelidir. Aynı zamanda bu bir psikolojik savaştır. Kabul etmek gerek. Bu psikolojik savaşta avantajı, teröriste katien vermemek lazım. Bu Türkiye'nin aleyhine olur.” (Barlas, 2001: 337)

Ortadoğu'yu şekillendirirken, bir Kürt devletine izin verilmesi Özal'a göre Türkiye'ye yönelebilecek en büyük tehditlerin en birincisidir (Altan, 2005: 119). Fakat buna rağmen Özal, Güneydoğu konusunda kendisinin sözlerine tam yer verilmediği hatta sözlerinin çarpıtıldığına vurgu yaparak, sorunun birileri tarafından kasıtlı olarak canlı tutulduğunu söylemiştir. Örneğin Özal'ın Güneydoğu bölgesi ile ilgili olarak federasyon yönetimine sıcak baktığı hatta bunu teklif ettiği medyada ve çeşitli insanların beyanlarında yer almıştır. Dahası günümüzde bile Özal'ın federasyon teklifi yapmasının teröristleri bu kadar cüretkar hale getirdiğini söyleyenler vardır. Oysa Özal, bu konuyu defalarca tekzip etmiş, kesinlikle

federasyona karşı olduğunu belirtmiştir. Konu ile ilgili Özal'ın 16 Ekim 1992 tarihinde Marmara Kulübü Toplantısı sonrası işadamları ile yaptığı konuşma ve Mehmet Barlas'a anılarını anlatırken verdiği beyanat bu hususta iki örnek olarak gösterilebilir.

Bunun yanında tabii hadise var: Meselelerimizi, bizim tartışmamız lazım. Bundan korkmamız lazım. "Ben federasyonun karşısındayım." Söyledim bunu. Bu fikri birisi attı ortaya. Sanki benim fikrimmiş gibi. Hayır, ben bunun karşısındayım. Ama, bu lafı söyleyenler var, el altından kaynatanlar var. Sanki bu oraya cenneti getirecekmiş gibi, propaganda yapanlar var. Ama çıkın da, bunun doğru olmadığını söyleyin. Bunun doğru olmadığı münakaşa edilemezse, tartışılmazsa, o vakit yalan fikirler olduğu gibi kafamızda kalır, başka bir şey kalmaz."

Mesela, birisi 'federasyon' diye bir laf çıkardı ortaya... Ben bunun karşısındayım... Federasyonun karşısındayım, dedim. Ama kimse buna bakmadı... Benim demek istediğim, kim ne fikir atarsa atsın, bu tartışılmalı... Federasyonun da bir çözüm olmadığı, tartışılarak bulunur... (Barlas, 2001, 152)

Aynı konu ile ilgili olarak ANAP'ın kurucularından olan ve Milli Savunma Bakanlığı yapan Hüseyin Barlas Doğu, Özal'ın hayatı ile ilgili hazırlanan belgeselde şunları ifade etmiştir.

Bir gün Turgut Bey'e, "Bu iş federasyonu gerektirirse teklifi masaya yatırırız dediniz, bu ne anlama geliyor" diye sordum. Bana, "Barlas bey o öyle değil, onu yanlış yorumladılar, bak sana anlatayım" dedi ve devam etti. "Ben Ege'de tatildeyken doğulu ve Güneydoğulu vatandaşlarımızla görüşürüm, konuşurum. Onlara, siz buraya geldiniz, burada çalışıyorsunuz, özellikle Göcek, Bodrum, Marmaris gibi tatil beldelerinde yaşıyorsunuz, burada hayatınızı kazanıyorsunuz, peki halinizden memnun musunuz diye sorarım. Cevap; memnunuz. Peki, bu kazancınızı memleketinize götürmez misiniz? Yani Lice'ye gitmez misiniz, Diyarbakır'a gitmez misiniz? Oraya bu yatırımlarınızdan bir nema götürmez misiniz? Cevap, olur mu efendim, çoluğumuz çocuğumuz her şeyimiz burada okuyor, biz buraya yerleşmişiz, ne fark eder, orası da burası da bizim memleketimiz, diyorlar. O zaman şimdi sana sorarım Barlas Bey, yav bu adamlar enayi mi. Burada çalışıyorlar, kazanıyorlar en iyi şartlarda yaşamak istiyorlar, niçin gitsinler memleketlerine? Gidecekler, sonra biz federasyon yapacağız, ondan sonra pasaportla buraya gelecekler. Var mı böyle bir şey, onlar da bu memleketin çocuğu, onlar da burada yaşıyorlar, bu memleketi savunuyorlar. Federasyon falan olmaz. Böyle bir şeye müsaade etmem" dedi. Yani Turgut Bey'in o konuşması çarpıtıldı. Şunu samimiyetle söyleyebilirim, Özal asla federasyon yanlısı değildi. (Tümtürk, 2008: 127-128)

Özel Kalem müdürü Engin Güner de Özal'ın federasyon yanlısı olmadığını net olarak ifade etmiştir.

Özal'ın asıl söylediği şeydi; "Ben federasyon fikrinin bile tartışılmasına taraftarım, tartışılın ki federasyonun niye gerçekleşmeyeceğini onlar da anlasın. Türkiye bir gün dünyadaki ilk on ekonomi içine de girecek, Türkiye gibi bir ülke varken niye buraya vizeyle girmek durumunda kalınsın. O zaman ben de vize koyarım, almam ülkeye. Türkiye'nin bir cazibe merkezi olacağı açıkken, niye adamlar federasyon istesin. Bunları onlara anlatmak lazım, eğer anlatmazsak bu konu akıllarının bir köşesinde kalabilir" derdi. Söylemek istediği konu buydu. (Tümtürk, 2008, 127)

Anavatan Partisi kurucularından ve çeşitli Bakanlık görevlerinde bulunmuş Hüsnü Doğan, konu ile ilgili kendisi ile yapılan görüşmede* Özal'ın federasyon konusunu sırf insanların olmayacağını anlamaları için tartışmaya açtığını ama kesinlikle federasyon gibi bir yapının Türkiye'ye fayda sağlamayacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Turgut Özal, Güneydoğu sorununun çözümünün mutlaka sağlanacağını çünkü sorunun diğer ülkelerdeki ayrılıkçı terör örgütlerinin taleplerinden çok farklı olduğunu belirtmiştir.

Ama şunu da düşünmek lazım. Tabii ki o insanlar da bizim insanlarımız. Bir kavganın, memleket içinde bir büyük mücadelenin hiçbirimize fayda getirmeyeceğini çok iyi bilelim. Kışkırtıcılara da kimse alet olmasın. Bazen böyle kışkırtıcılar çıkıyor: "Vuralım, kiralım, işi bitirelim." Hangi işi bitiriyorsunuz? Neyi vurup kırıyorsunuz, neyi götürüyorsunuz? Bugünkü modern devrede 21. asra gelirken böyle şey olur mu? Bu da çok önemlidir. Bu havaları da ben görüyorum. Zaten kızdığım noktalardan bir tanesi de bu. Bir an için düşünün. Bu mücadele devam ederse, zaten bizimle uğraşan çok kimse var dışarıda, bu iş daha kötü olmaz mı? Ama ben şunu iyi biliyorum; sabırla, kararlılıkla ve biraz da zamanla bu mesele, kendiliğinden demeyeceğim, aldığımız tedbirlerle, başka ülkenin problemine benzemeden çözülecektir. Kuzey İrlanda meselesi din meselesidir. Farklı mezhep meselesidir. Biri Katolik'tir, diğeri Protestan'dır veya Anglikan'dır. Oradan çıkıyor mesele. Sadece etnik farklılık değil. Ama bizde böyle şey yok, biz asırlardır beraber yaşamışız, kız alıp vermişiz. Kimin ne olduğu da belli olmuyor. Ama bir yanlımız var. Bir fobiye düşmüşüz. Açıkça söyleyeyim. Osmanlı'da bu fobi yokmuş. Bizim bir fobimiz var. "Şeyh Said isyanını İngiliz desteklemiştir" diye. Bunlar çok sarih değil. Bunlar incelenmemiş. Ben şöyle olduğunu tahmin

* ANAP kurucularından ve eski bakanlardan olan Hüsnü Doğan ile yapılan röportaj, Mayıs 2013, Çankaya, Ankara

ediyorum: İngiliz desteklemese bile, desteklediğini bize kabul ettirmiş. Neden? Çünkü bir Kürt devleti kurulması fobisi bizde var. O sırada da bütün dünya Türkiye'de İstiklal Harbi ile yapılan büyük mücadelenin, bilhassa Müslüman dünya bunun peşinde, bütün dünyaya yayılacak. Biraz dışarı çıksak, bu ateş, bir devrim ateşi yayılacak. Ondan da İngiliz de çok korkuyor. Bu sefer içeride çıkan bir isyanı, başka bir sebeple belki, onu da bilmiyoruz... Bunların aslında hepsinin tarihte incelenmesi lazım. Maalesef bu dokümanlarımız yok elimizde, hâlâ gizli bunlar. O vakit şunu tahmin ediyorum. İngiliz yardım etmiş gibi gözükmüş. Orada yardım etmesi mümkün değil. Dersim İsyanı'na Fransız nasıl yardım edecek? Kolay mı bu iş? Şu kadar katık, silah göndermekle mi olacak? Bu da mümkün değil. Ama Türkiye'nin yumuşak karnı Kürt devleti ise, biz onu biraz itmiş gözükelim diyorlar. Biz kendi yumuşak karnımızı gösteriyoruz. Diyoruz ki, gelin, buraya vurun. Yanlışımız burada. Halbuki İran bundan korksun, Irak korksun. Orada büyük ayrılık var. Onlar entegre olmaz, Kürtler sadece bir bölgede yaşıyor. Entegre olmuyorlar. İşte Irak da öyle, kaç senedir aynı şekilde. Ama bizde, olduğu gibi batıya geçiyor. Her gün ne kadar adam geliyor İstanbul'a düşünüyor musunuz? (Barlas, 2001: 154)

Bu bağlamda Özal hiçbir zaman bir Kürt devletinin kurulamayacağını düşünmüştür. Ancak bunun insanların kafasında bir korku olarak yer aldığını ve sorunun temelini bu konunun oluşturduğunu düşünenlerin çözüme odaklanamadığını belirtmiştir.

Netice itibarıyla bu mesele çözülecektir. Ama birtakım fobileri de üzerimizden atmak lazımdır. Ben şunu söylemek istemiyorum: "Bir Kürt devleti kurulsun, bir şey olmaz!" Yo, hayır. Biz istemedikten sonra kurulması mümkün değildir. Bu kadar da kendimizi küçük görmeyelim. 60 milyonluk bir Türkiye'yiz. Orada 3.5 milyonluk insan var. Ve fevkalade geri durumdalar. Sizin ekmeğinize muhtaç bunlar. Onlar devlet kuracak, Türkiye'den parça kopacaklar, bizim elimiz bağlı duracak. Yok böyle şey olmaz. Bunu düşünmek için komploteorilerini üreten merkezlerin olması lazım. Ama var bu düşünceler. Siz hayır dedikten sonra, orada mümkün değildir. Ama şunu da düşünün. Oradaki insanların da daha iyi yaşamaya hakları yok mu? İnsan olarak düşünün. Ezilmişler, Saddam'ın altında kalmışlar, daha evvelki Iraklılar'ın altında kalmışlar, zehirli gaz yemişler, adam yeni çıkmış Kuveyt harbinden, sonra buna rağmen iki tane tümenini yollamış. 600 bini bizim hudutlara gelmiş, 1 milyonu da İran'a kaçmış. Siz bugün gitseniz, kaçıramazsınız onları. Mücadele ederler, ama Saddam'dan korkmuşlar. Neden? Zehirli gaz kullanıyor da onun için. O korku zehirli gazdan geliyor. Bunu ben biliyorum. Bir üzerimize atarsa, çoluk çocuk Halepçe'deki hadise bir daha olacak demişler. Hakikaten çarpışmasını bilen, savaşmasını bilen insanlar kaçtılar. Şimdi bunların daha iyi bir hayat yaşamaya hakkı yok mu? Hatta bizim bir parça burada 'moral obligasyonumuz yok mu, diye düşünüyorum. Bunlar, hudut biraz daha aşağıdan gitseydi

hepsi içimizde olurdu... "Eskiden Musul bizim elimizdeydi" dedik, gürültü koptu. Musul vilayeti olsaydı, bunların hepsi Türkiye içerisinde olurdu. Ne farkı var? Hakkari'de oturanlar, Şırnak'ta oturanla, bunlar akraba. Aynen sizin Bulgaristan'daki soydaşlarınız gibi. Bunları da düşünmek lazım. İlk önce iğneyi kendimize, sonra çuvaldızı başkasına batıralım. Biraz da böyle düşünmekte fayda var. Ben meselenin çözüleceğine adım gibi inanıyorum. Ama hiç telaşa, heyecana lüzum yok. Büyük bir ülke olduğumuzu hiçbir zaman unutmayın. Kayıp vereceksek vereceğiz. Ama gördünüz işte, geçenlerde o aşağıda Derecik galiba, uçaklar, helikopterler gitti, temizledi. 200'den fazla zayıatları var, öyle geliyor haberler. Belki daha fazla. Çok büyük kayıp vermişler. Şimdi bir de kendi aralarında olan çarpışmalarda da büyük kayıpları var. Bu işin sonu yoktur. Oradan gözüktüyor zaten. Ama biz akıllı uslu siyaset götürelim. Oradaki insanları niye kendimize düşman edelim? 3.5 milyon insan, biz biraz daha dost davransak daha iyi değil mi? Ve şimdiye kadar da dost davrandığımız için bir netice alıyoruz, yoksa orası daha kötü bir yuva olur bizim için. (Barlas, 2001, 155-156)

Turgut Özal Güneydoğu sorununu gerçekten çözmeyi çok istemiştir. Aslında yaptığı tüm açıklamalar insanların çatışmadan fikirlerini tartışmalarını sağlamaya yöneliktir. Ancak Özal'ın bu düşünceleri belirli bir kesim tarafından hep şüphe ile karşılanmış ve eleştirilmiştir. Özal'ın samimiyetini terör elebaşı Abdullah Öcalan bile kabul etmiştir. Öcalan, tutuklu bulunduğu İmralı Cezaevinde 18 Mayıs 2011 tarihinde avukatları ile yaptığı görüşmede Özal'ın yaklaşımı ile ilgili dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur.

Özal bu sorunu çözmek istiyordu. Bana ilk haber gönderdiğinde "bu işi çözelim, çözmek istiyorum" diyordu. Ben buna fazla ihtimal vermiyordum. Özal'ın çözebileceğine fazla ihtimal vermiyordum. "Bu bir oyundur" diyordum. Sorunu çözmek için Özal, Talabani'yi yanıma göndermişti. Talabani'ye bu kuşkumu dile getirdim. "Özal bunu çözemez, çözebilir mi" dedim. Talabani bana "Özal bu işi çözmek istiyor" dedi. Özal Talabani'ye "Eşref Bitlis de benden yana, bu sorunu çözeceğim" demişti. Talabani "yeter ki ateşkes ilan edilsin" demişti. Ben başta buna kuşkulu bakıyordum ancak sonra ikna oldum, uzun bir tereddütten sonra ikna oldum. Özal silahlı birliklerin bir yerde toplanmasını, ateşkesin olmasını benden istedi. Çözüm için onları kırmadım. Onlar bu şekilde çözümün gelişeceğini söylüyorlardı. O dönem bu fırsata bir şans tanımak istedim. Barış, ateşkes ilan ettik. Fakat devlet o dönem çözüme hazır değildi. Özal devleti, askeri, partisini barışa hazırlamamıştı, barışa ikna edememişti. Ateşkestten sonra gladio devreye girdi. O dönem çözümü geliştirmeye çalışan Özal'a ve Eşref Bitlis'e karşı darbe yapıldı. Özal'ı götürdüler. Eşref Bitlis'i de götürdüler. (T24 İnternet Gazetesi, 2011)

Sonuç olarak Özal'ın soruna insancıl açıdan yaklaşmasının yanında terörle ve teröristle mücadele asla taviz vermediği söylenebilir. Çünkü Özal, şiddete başvuran, güvenlik güçleri ile silahlı mücadele içerisine giren kişilerin Güneydoğu'da devletin vatandaşı olan insanların talepleri ile ilişkilerinin bulunmadığını düşünmüştür. Hak arama ve bireysel özgürlük talepleri ancak demokratik yollardan gerçekleştirilebilir. Özal, bu bakış açısını kendisinin sorunun çözümü konusunda her türlü adımı atacağını ancak konu terörle mücadele olduğunda kendisinden daha şahin birisinin olamayacağını vurgulayarak ortaya koymuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Son Dönemde Çözüm Adına Yapılan Çalışmalar: Akil İnsanlar Projesi

61. hükümet Güneydoğu sorununu çözmek için Abdullah Öcalan ile görüşmeler yaparak PKK'nın silah bırakması ve sınır dışına çıkması şartı ile konunun karşılıklı konuşularak çözüleceğini belirtmiştir. Ancak, demokratikleşme çerçevesinde atılan adımlar ve terörist başı ve PKK ile yapılan görüşmeler özellikle milliyetçi duyguları fazla olan vatandaşlar tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu yüzden hükümet yaşananların anlatılması, halkın görüşlerinin dinlenmesi ve atılacak adımların izah edilmesi için bugüne kadar hiç denenmemiş bir proje geliştirmiş ve kamuoyunda “Akil Adamlar” ya da “Akil İnsanlar” diye adlandırılan Türkiye'nin yedi bölgesinde görüşmeler yapacak heyetler oluşturmuştur. Başbakan Tayyip Erdoğan, heyetteki insanların görüş ve önerilerini dinleyeceklerini, onlarla istişarelerde bulunacaklarını, hem de onların Türkiye'nin her bölgesinde bir kısım etkinlikler gerçekleştirerek halkla, kanaat önderleriyle buluşacaklarını beyan ederek grubun tanımlamasını yapmıştır. Başbakan Tayyip Erdoğan parti grubunda yaptığı konuşmada akil adamlarla ilgili olarak açıklamalarda bulunarak yapılan eleştirilerle ilgili şunları söylemiştir.

Kamuoyunun Akil İnsanlar adını verdiği heyetle Perşembe akşamı bir araya geldik. Katılımcılardan söz alanlar, soru soranlar oldu. Bu 63 arkadaşımız 9'arlı gruplar halinde Türkiye'nin 7 bölgesinde çalışmalar yapacaklar.

1 ay sonra bu arkadaşlarla bir araya gelerek süreci konuşacağız. Bazıları çıkıyor, Akil İnsanlar ifadesi yanlış diyor. Akil dediğin zaman bu yiyiciler olur. Türkçe'de oturmuş olan bir kelime var. Gramer imtihanına mı gireceğiz? Böyle bir gaflet olur mu? Şimdi bunu bir İmam Hatipli olarak böyle söylesem bu defa da onu eleştirmeye başlarlar. Gaflet, cehalet bu. Biz kervan yürüsün diyoruz.

Akil İnsanlar heyetinin sürece nasıl katkı sağlayacağı konusunda spekülasyon yapadursunlar. Bu 63 kişiyi yüzlerce kişinin arasından seçtik. Bunları bir masanın etrafında toplamak zor bir işti. Farklı inanç, iş ve etnik gruplardan arkadaşlarımız var. Ama o 63 kişinin bir ortak

noktası var. Ortadaki yangını söndürmek için can atan insanlar. Kendi hırslarını tatmin etmeye çalışanlar değil, meseleyi çözmek için yüreği heyecanla atan insanlar var. Sadece akan kanı durdurmaya odaklanmış samimi insanlar. O heyetin bir masa etrafında toplanması, aynı kare içinde fotoğraf vermesi bile son derece umut verici bir hadisedir.

Ne Devlet Bahçeli'nin ne de muavini Kemal Kılıçdaroğlu'nun o 63 kişiyi sorgulayacak kalitesi de birikimi de kalibresi de yoktur. O 63 kişide var olan yürek, ne Devlet Bahçeli de ne de Kemal Kılıçdaroğlu'nda mevcut değildir. Bahçeli ve Kılıçdaroğlu süreci kenardan izlemeyi tercih ederken, o insanlar taşın altına ellerini koymayı tercih ettiler.

CHP Genel Başkanı bu çözüm sürecinin nasıllını sorarak sürece engel olmanın mücadelesini veriyor. Herkesin kanın durmasına odaklandığı bir dönemde yöntemi sorgulamak art niyet demektir. Akil İnsanlar Başbakan'a seçim öncesinde zaman kazandıracak diyor. Merak etmesin, Kılıçdaroğlu CHP'nin başında olduğu sürece bizim seçim kazanmak gibi bir sıkıntımız yok.

Biz kırmızı çizgilerimizi defalarca söyledik. Sonuca ulaşmak için her yolun mubah olduğu anlayışında asla değiliz ancak kanı durdurmak, Türkiye'yi huzura kavuşturmak için çırpındığımız bir süreçte zihinleri bulandırmak insani değildir. (Kamudanhaber, 2013)

Süreci koordine etmekle görevli olan Başbakan yardımcısı Beşir Atalay da, akil adamların değişik kesimlerde kendisine güven duyulan kişilerin ve kurumların temsilcilerinden olduğunu, kendilerinin milleti rahatsız edecek hiçbir karara imza atmayacaklarını ve hiçbir şekilde pazarlık yapmadıklarını belirterek (Spathaber, 2013) hükümetin sorunun çözümü için her türlü riski almaya hazır olduğunu söylemiştir.

Gerek tecrübesi, gerek bilgisi, gerek de yaşı itibariyle belirli bir alanda sözü dinlenen, otorite durumunda olan, yaklaşım ve çözüm önerilerine değer verilen, sayılıp, sevilen, uzman ya da duayen kavramından farklı olarak içinde kamil insan kavramını da barındıran kişi anlamına gelen akil adamlar halkın yakından tanıdığı, soruna dair birikimi bulunan ve toplumun çeşitli kesimlerinin itibarını kazanmış olan gazeteci, sanatçı, işadamı, akademisyen ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşmaktadır. Heyette yer alacak kişilerin açıklanmasından önce BDP görevlendirilecek kişilerle ilgili beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir. “Belirlenecek kişiler; kapsayıcı olsun, toplumsal vicdan temsil edilsin, çatışmanın taraflarına eşit mesafede olsun, çatışmaları çözecek birikimi sahip olunsun, kadınlar çoğunlukta

olsun, bağımsız olsun, yasal dayanağı bulunsun, Öcalan'ın da onayı alınsın” (Dede, 2013).

Farklı meslek ve yaş gruplarından kişilerin yer aldığı heyette bayan sayısının 12 ile sınırlı kalması, Akil İnsanlar Heyeti'nin adının başlangıçta Akil Adamlar Komisyonu olarak adlandırılmasıyla çözümde erkek eli eleştirilerine yol açmıştır. Bölge heyetlerinden sadece Marmara için bayan başkan belirlenmiştir. Heyette yer alanların cinsiyet, doğum tarihi, doğum yeri ve meslek gruplarına göre dağılımı şu şekilde olmuştur.

Tablo 10: Heyette Yer Alan Kişilerin Cinsiyet, Doğum Tarihi, Doğum Yeri ve Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Cinsiyet	
Bay	51
Bayan	12

Doğum Tarihi	
1930 - 1939 arası	3
1940 - 1949 arası	15
1950 - 1959 arası	16
1960 - 1969 arası	18
1970 - 1979 arası	8
1980 - 1989 arası	1

Doğum Yeri	
Akdeniz Bölgesi	4
Doğu Anadolu Bölgesi	10
Ege Bölgesi	3
G. Doğu Anadolu Bölgesi	7
İç Anadolu Bölgesi	14
Marmara Bölgesi	16
Karadeniz Bölgesi	9

Meslek	
Akademisyen	17
Avukat	5
STK Temsilcisi	15
İşadamı / İşkadını	2
Sanatçı	5
Gazeteci	19

Başbakanlık tarafından 7 bölge için oluşturulan heyetlerde 1 başkan, 1 Bşk. Vekili ve 1 sekreterle beraber 9 kişi yer almıştır. Toplam 63 kişilik akil insanlar grubunun detaylı listesi ise şu şekildedir.

Tablo 11: Akil İnsanlar Heyetinin Detaylı Listesi

Akdeniz Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Rifat Hisarcıklıoğlu	1955	Ankara	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu Bşk.
2. Bşk. Vekili: Lale Mansur	1956	İstanbul	Sanatçı
3. Sekreter: Tarık Çelenk	1961	Erzurum	Ekopolitik Düşünce Kuruluşu İcra Kurulu Üyesi
4. Kadir İnanır	1949	Ordu	Sanatçı
5. Nihal Bengisu Karaca	1972	Ankara	Gazeteci - Yazar Habertürk Gazetesi
6. Şükrü Karatepe	1949	Kayseri	Akademisyen Prof.Dr.
7. Muhsin Kızılkaya	1966	Hakkari	Gazeteci - Yazar BKM
8. Öztürk Türkdoğan	1970	Kars	İHD Genel Başkanı Avukat
9. Hüseyin Yayman	1969	Hatay	Akademisyen Prof.Dr.

Doğu Anadolu Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Can Paker	1942	İstanbul	TESEV Bşk.
2. Bşk. Vekili: Sibel Eraslan	1967	İstanbul	Gazeteci - Yazar Star Gazetesi
3. Sekreter: Ayhan Ogan	1966	Kayseri	Sivil Dayanışma Platformu (SDP) Başkanı
4. Mahmut Arslan	1955	Karaman	HAK-İŞ
5. Abdurrahman Dilipak	1949	Osmaniye	Gazeteci - Yazar Akit Gazetesi
6. İzzettin Doğan	1940	Malatya	Cem Vakfı genel başkanı, Akademisyen Prof. Dr.
7. Abdurrahman Kurt	1968	Diyarbakır	AK Parti Diyarbakır eski MV Y. İnşaat Mühendisi
8. Zübeyde Teker		Diyarbakır	TUHAD-FED Genel Başkanı
9. Mehmet Uçum	1965	Kars	Avukat

Ege Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Tarhan Erdem	1933	Bartın	Gazeteci - Araştırmacı Radikal yazarı ve KONDA Kurucusu
2. Bşk. Vekili: M. Avni Özgürel	1948	Ankara	Gazeteci - Senarist Radikal Gazetesi
3. Sekreter: A. Doğan Yalçındağ	1964	İstanbul	İşkadını
4. Hasan Karakaya	1954	Konya	Gazeteci Yeni Akit Gazetesi Gn. Yayın Koord.
5. Erol Ekici	1953	Kırklareli	Genel - İş Sendikası Gn. Başkanı
6. Hilal Kaplan	1982	İstanbul	Gazeteci - Yazar Yeni Şafak Gazetesi
7. Fuat Keyman		Ankara	Akademisyen - Prof.Dr. Yazar Milliyet Gazetesi
8. Fehmi Kuru	1950	İzmir	Gazeteci - Yazar - Star Gazetesi
9. Baskın Oran	1945	İzmir	Akademisyen Prof. Dr. Yazar

Güneydoğu Anadolu Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Yılmaz Ensaroğlu	1959	Ağrı	MAZLUMDER üyesi - SETA İnsan Hukuk ve İnsan Hakları
2. Bşk. Vekili: Kezban Hatemi	1950	İstanbul	Avukat
3. Sekreter: Mehmet Emin Ekmen	1975	Batman	Avukat - AKP Batman Eski Milletvekili.
4. Murat Belge	1943	Ankara	Gazeteci - Taraf Gazetesi Akademisyen Prof.Dr.
5. Fazıl Hüsnü Erdem	1964	Elazığ	Hukukçu Akademisyen Prof.Dr.
6. Yılmaz Erdoğan	1968	Hakkari	Sanatçı
7. Etyen Mahçupyan	1950	İstanbul	Gazeteci - Yazar - Zaman Gazetesi
8. Lami Özgen	1963	Diyarbakır	Eğitimci - KESK Başkanı
9. Ahmet Faruk Ünsal	1963	Diyarbakır	MAZLUM DER Genel Bşk. AKP Adıyaman Eski MV.

İç Anadolu Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Ahmet Taşgetiren	1948	K. Maraş	Gazeteci - Yazar - Bugün Gazetesi
2. Bşk. Vekili: Beril Dedeoğlu	1961	İstanbul	Akademisyen - Prof. Dr.
3. Sekreter: Cemal Uşşak	1953	Bursa	Gazeteci - Yazar - GYV Bşk. Yrd.
4. Vahap Coşkun	1973	Diyarbakır	Akademisyen - Yrd. Doç. Dr.
5. Doğu Ergil	1940	İstanbul	Akademisyen - Prof. Dr.
6. Erol Göka	1959	Denizli	Psikiyatrist - Doç.Dr.
7. Mustafa Kumlu	1951	Kayseri	TÜRK-İŞ Gn. Bşk.
8. Fadime Özkan	1971	Eskişehir	Gazeteci Yazar
9. Celalettin Can	1954	Tunceli	Gazeteci - Özgür Gündem - 78'liler Vakfı başkanı

Marmara Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Deniz Ülke Arıboğan	1965	İstanbul	Akademisyen Prof.Dr.
2. Bşk. Vekili: Mithat Sancar	1963	Mardin	Akademisyen Prof.Dr.
3. Sekreter: Y. Levent Korkut	1962	Ankara	U.Arası Af Örgütü Türkiye Temsilcisi Yrd.Doç.Dr.
4. Mustafa Armağan	1961	Şırnak	Gazeteci - Tarihçi - Yazar
5. Ali Bayramoğlu	1956	Çanakkale	Gazeteci - Yazar - Yeni Şafak Gazetesi
6. Ahmet Gündoğdu	1961	Gümüşhane	Eğitim-Bir-Sen genel başkanı
7. Hayrettin Karaman	1934	Çorum	Akademisyen Prof. Dr. Yazar
8. Hülya Koçyiğit	1947	İstanbul	Sanatçı
9. Yücel Sayman	1939	Konya	Hukukçu - Akademisyen Prof.Dr.

Karadeniz Bölgesi	D. Tarihi	D. Yeri	Mesleği - Görevi
1. Başkan: Y. Şevki Hakyemez	1970	Trabzon	Akademisyen Prof.Dr. KTÜ Rektör Yrd.
2. Bşk. Vekili: Vedat Bilgin	1954	Bayburt	Akademisyen Prof. Dr.
3. Sekreter: Fatma Benli	1973	İstanbul	Avukat
4. Şemsi Bayraktar	1958	Sakarya	TZOB Gn. Bşk.
5. Kürşat Bumin	1947	Sivas	Gazeteci - Yazar Yeni Şafak Gazetesi
6. Oral Çalışlar	1946	Mersin	Gazeteci - Taraf Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni
7. Orhan Gencebay	1944	Samsun	Sanatçı
8. Yıldırım Oğur	1978	Rize	Gazeteci - Taraf Gazetesi
9. Bendeve Palandöken	1949	Malatya	TESK Gn. Bşk.

Heyet çalışmalarına başlamadan önce Başbakan işle bir araya gelerek yapılacaklarla ilgili bir yol haritası belirlemiştir. Daha sonra çalışma alanları olan bölgelere giden heyetler halktan aynı oranda kabul görmemiştir. Özellikle Karadeniz bölgesi ve Ege bölgesinde vatandaşlar heyetleri protesto etmişlerdir. Çalışmaların başlamasından bir süre sonra Xsights firması tarafından yaş ortalaması 28,5 olan 495 kişi ile yapılan bir araştırma insanların bu projeye bölgesel olarak farklı yaklaşımda bulunduğunu ortaya koymuştur.

Örneğin katılımcıların yüzde 42'si Akil İnsanlar Kurulu'nu doğru bulmazken, yüzde 33'ü uygundur demiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi yüzde 46,7 ile kurulu diğer bölgelerden daha fazla benimsediğini belirtmiştir.

Bu heyetin sürece katkı sağlamayacağını düşünenlerin yüzdesi 46 olurken, olumlu olacağını düşünenlerin yüzdesi ise 33 olmuştur. En karamsar düşünen bölge yüzde 58,7 ile Batı Karadeniz olmuştur (Ocakoglu, 2013).

Heyetler çalışmalarını ve edindiği izlenimlerini her ay hükümet ile paylaşmaktadır ancak şu ana kadar yaşananlar bu projenin destekleyicilerinin olduğu kadar karşısında yer alanların da bulunduğunu göstermiştir. Akil insanların çözüm sürecine ne kadar katkı yapacağı ise zamanla netleşecektir.

3.2. Sorunun Çözümüne Yönelik Özal'ın Perspektifinden Öneriler

Güneydoğu Sorununun varlığı Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır ancak konunun terör sorunu haline gelmesi ve ülkenin gündeminde en üst sıralara yerleşmesi son 30 yılı kapsamaktadır. Bugüne kadar devlet bu sorun için çok büyük paralar harcamış ama esas kayıp kaybedilen on binlerce can ile yaşanmıştır.

Sorunun bu aşamaya gelmesinde terör örgütü PKK'nın rolü olmakla beraber, devletin uygulamış olduğu yanlış tutum ve politikalar da etkili olmuştur. Bölge için yeterli yatırımın yapılmaması ekonomik olarak geri kalmışlığa yol açmış ve insanların kandırılması için bir unsur haline gelmiştir. Ayrıca Kürt kökenli vatandaşların aidiyet hissetmelerinin önünde birçok yasaklar yer almıştır. Kendi

dilinde eğitim yapılmaması, kamusal alanda ve idari makamlarla ilişkilerinde kendi dilinin sözlü ve yazılı kullanamayışı, kamusal işlere etkin katılamaması, bunun için uygun mekanizmaların geliştirilmemesi, sokak adı, yol işaret ve levhalarında iki dillilik imkânının bulunmayışı, tüm bunlara ilişkin kaynak tahsisi ve uygun şartların oluşturulmaması bu sebeplerden bazıları olarak sayılabilir.

Diğer taraftan bölge insanının eğitimi için yeterli kaynak ve imkanın sunulmaması insanların devletle arasında mesafe oluşmasına bunun sonucunda da terör örgütü tarafından kolayca kandırılmasına yol açmıştır. Tüm bu sebepler kişilerin yalnızlaşmasına ve kendilerine empoze edilen yanlışlara inanmaya itmiştir. Devletin uygulamaları ile bu duygusal kopuş daha da hızlanmış ve konunun güvenlik sorunu haline dönüşmesine yol açmıştır. Özal, sorunun çözümüne yönelik yapmak istediklerinin tümünü gerçekleştirememiştir. Turgut Özal yaşasaydı sorunun bu güne kadar devam etmeyeceğini belirten Alaattin Fırat, yapılan bir mülakatta şöyle demiştir.

Benim kanaatim şu; eğer Özal'ın ömrü vefa etseydi, bir yıl ya da iki yıl daha yaşayabilseydi kesin olarak söylüyorum PKK diye bir sorunumuz olmazdı. PKK dağdan inmişti ve kendiliğinden teslim olmuştu. Çünkü Özal'ın uyguladığı politikalar sayesinde durum öyle bir noktaya doğru gidiyordu. Çünkü PKK en güçlü görüldüğü dönemde Özal'ın sayesinde bütün eylemlerini durdurdu. (Tümtürk, 2008: 128)

Dolayısıyla Güneydoğu sorununa Özal'ın perspektifinden yaklaşmalıdır. Özal'ın bu konuda yaptığı konuşmaları dikkatle incelenmelidir. “Türkiye’de demokrasiyle beraber birçok mesele konuşulmaya başlanmıştır. Konuşmakta hiçbir zarar yoktur. Hatta konuşuluyor diye sinirlenmemek lazım, kızmamak lazım. Konuşulmasında fayda vardır. Çünkü açıkça konuşulmadığı takdirde, bu mesele yine konuşulur. O zaman da soruların hakiki cevabını bulma şansı ortadan kalkar” (Dicle Üniversitesi'nin 1992-1993 Eğitim-Öğretim Yılı'nın Açılış Töreni'nde Yaptıkları Konuşmaları, akt. Uzun, 2008: 148).

Bunların gerçekleştirilmesinde en büyük görev hükümetlere ve devlet kurumlarına düşmektedir. Toplumda söz sahibi olan kişilerin Özal gibi güven artırıcı konuşmalar yaparak daima devletin halkın yanında olduğunu vurgulamaları

gerekmektedir. Toplumun moralini bozacak, insanların hassasiyetlerini zedeleyecek yayın ve haber yapılmaması için medya hassas davranmalıdır. Siyasi partiler bölge ile kurdukları temaslarda sadece aşiret reislerini değil, tüm vatandaşları muhatap almalı ve feodal bir yapının devlet içerisinde yer alamayacağını vurgulamalıdır. Bölgenin kalkınması için yapılan yatırımlar ve teşvikler artırılarak, bölgede yaşayanların iş bulmak için başka yerlere göç etmeleri engellenerek yeterli istihdam olanakları sağlanmalıdır. Eğitim almayan kız veya erkek çocuğu kalmamalı, eğitim müfredatları planlanırken öğrencilerin ders dışı faaliyetleri sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılmaları sağlanarak başka arayış içerisine girmeleri önlenmelidir.

Bölgede yaşayan insanlarla yapılmış araştırmaların sonuçları detaylı bir şekilde değerlendirilerek halkın talepleri dikkate alınmalıdır. Örneğin Doğu Ergil'in bölgenin ileri gelenleri ile yaptığı görüşmelerde ortaya çıkan çözüm önerileri ve taleplerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Mülakat yapılan kanaat önderlerinin sorunun çözümü hususunda dile getirdikleri öneriler, şu şekilde özetlenebilir; ilk olarak, aynı devlet içerisinde beraber yaşayan insanların vatandaş olmanın dışındaki etnokültürel alt kimliklerini serbestçe ifade edebilmeleri ile kültürlerini korumak, yaşatmak ve geliştirmeleri noktasında özgür olmaları gereklidir. Bu özgürlüklere sahip oldukları müddetçe, yurttaşlık üst kimliği altında kendilerini daha özgür hissederek özgürlüğü sağlayan devlete daha fazla aidiyet hissedeceklerdir. Türkiyelilik üst kimliği ile kültürel ve siyasal alanın ayrılması, etnik aidiyetleri siyasal alanın dışına çıkararak yeni siyasal kriz alanları yaratmayacaktır. Kültürel anlamda var olan çeşitliliğe ve farklılıklara saygının, siyasal bütünleşmenin ön koşulu olduğu kabul edilmelidir. Ancak bu şekilde, farklılıkların ifade edilmesinin ülkeyi böleceği psikozundan kurtulunabilir. Aksi takdirde, farklılıkların ifade edilmesi bir tabu olarak görülmekte ve sorunun çözümü olarak şiddet benimsenmektedir. Bu şiddet politikası, karşı şiddeti besleyerek sorunu çözümsüz kılmaktadır.

İkinci olarak; birçok Avrupa devletinin izledikleri politikalardan görüldüğü üzere resmî dilin yanında diğer dillerin konuşulması, ülkeleri bölmekten ziyade sosyal birliği güçlendirmektedir. Kürtçe'nin kültür dili olarak konuşulması ve öğretilmesi, çok kültürlü bir toplum yapısının kurulmasına imkân vererek Kürt yurttaşların dışlanmışlık duygusunu azaltacak ve sorunun çözümüne önemli katkı sağlayacaktır.

Üçüncü olarak; devlet, eğitimi yaygınlaştırarak, ekonomik ve siyasal alanda girişimciliğin ve örgütlenmenin önündeki yasal ve geleneksel engelleri kaldırarak Doğu ve Güneydoğu

Bölgesinin geleneksel yapısını kırmalıdır. Bu kapsamda, bölgenin özel durumu ve ihtiyaçlarını dile getirebilecek aday ve kuruluşların güdümsüz olarak siyaset yapabilmeleri gereklidir. Kendilerini Kürt olarak ifade eden birey ya da örgütlerin kültürel kimliklerini serbestçe ifade ederek siyasete katılmaları siyaseti özgürleştirip şiddetten arındıracaktır. Bunun sonucunda, demokratik bir yarış içinde çok sayıda siyasetçi ortaya çıkacaktır. Bu siyasi rekabet, siyaset diline sağduyu, gerçekçilik ve günlük ihtiyaçlar damgasını vuracaktır. (Ergil, 2009: 86-103)

Bu bağlamda yeni anayasa yapımının hızlandırılması ve yeni anayasanın mutlaka çıkarılması gerekmektedir. Çözümün kalıcı olabilmesi için hep birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi ve her türlü talep ve değişikliklerin demokratik yollardan gerçekleşeceğinin herkesçe benimsenmesi gerekmektedir. Bunun için nasıl ki devlet silahların vesayetinden kurtularak demokratikleşme yönünde bir irade gösteriyorsa, Kürt siyasetinin de silahların vesayetinden kurtulması çözüm için zorunluluktur (Kurubaş, 2012: 62).

Herkesin karşısındakini anlamaya çaba göstermesi ve empati kurması sonucunda farklılıkları değil ortak değerleri ön plana çıkarmalıyız. Dolayısıyla çözüm adına temel prensiplerin belirlenmesi gerekmektedir. 2012 yılının sonunda yapılan bir çalışmada sorunun çözümü için gerekli olan temel ilkeler şu şekilde ifade edilmiştir.

- Devletin demokratikleştirilmesi ve toplumun özgürleştirilmesinin temel alınması,
- Devletin siyasal birlik ve ülkesel bütünlük açısından “güvenlik ihtiyacı”nın karşılanması,
- Asimilasyonist zihniyetten vazgeçilerek Kürtlerin ve kimliğini yaşamak isteyen herkesin “kimlik ihtiyacı”nın karşılanması,
- Kürt milliyetçiliğinin “statü arayışı”nı rasyonalize etmesi ve gerçekçi davranması,
- Ve nihayet terör ve şiddete son vererek her türlü talep, mücadele ve çözümün siyasal yollarla yürütülmesi. (Kurubaş, 2012, 62)

Son olarak Özal’ın yapmayı düşündüğü ama gerçekleştirmeye ömrünün yetmediği reformlar gerçekleştirilmelidir. Bu reformlar şunlardır:

- Tabuların ortadan kaldırılması.
- Üç büyük hürriyetin (düşünce, din ve vicdan, teşebbüs hürriyeti) anayasada etkin bir şekilde güvence altına alınması,

- Parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesi.
- Sistemin iyi kurulması.
- Devletin ve dolayısıyla yöneticilerin sahip olduğu güç ve yetkilerin sınırlandırılması; anayasada devletin güç ve yetkilerinin sınırlarının açık olarak tespit edilmesi,
- Mahalli İdareler Reformu.

Özal'ın yerel demokrasinin işlerliği için mahalli idarelere özel önem verdiğini yaptığı konuşmalardan hemen anlamak mümkündür. Özal'ın mahalli idareler ile ilgili görüşleri şu noktalarda toplanabilir:

Ona göre ilk olarak adem-i merkeziyetçi yönetimin (yerinden yönetimin) mutlaka tesis edilmesi gerekir. İkinci olarak “mahallileştirme” (yerelleştirme) önemlidir. Özal bu konuda şöyle demektedir: “Mahallileştirmek lazım. Mahalli insanları işin içine sokmak lazım. Onlara daha fazla yetki vermek lazım... Mümkün olduğu kadar halkı ilgilendirmek lazım.” Özal'a göre eğitim, sağlık, yol, su gibi bazı mahalli hizmetlerin güçlendirilmiş mahalli idarelere kaydırılması gereklidir

Özal ölümünden önceki bir kaç yıl içerisinde Türk kamuoyunda Başkanlık sisteminin tartışılmasında büyük katkıları olmuştur. Zaman zaman yaptığı konuşmalarda Türkiye için başkanlık sisteminin uygulanmasının daha yararlı olacağını ve konunun tartışılmasının faydalı olacağını belirtmiştir.

Özal gerçek anlamda kuvvetler ayrılığının oluşması ve siyasal istikrarın sağlanması için başkanlık sisteminin Türkiye'de uygulanmasının doğru olduğunu belirtmektedir. Özal'ın bu konudaki düşüncelerini kendi ifadeleri ile aktaralım: “İlk on, on beş ülke arasına girmek istiyorsak atılım yapmamız lazım. Bunun tek şansı da Başkanlık Sistemi'dir. (Genelbilge, 2013)

Sorunun ilelebet çözüme kavuşmasını isteyenlerin Özal'ın düşüncelerini tekrar tekrar irdeleyip geliştirecekleri politikalara ona göre yön vermeleri gerekmektedir. Şüphesiz ki, dünyanın hiçbir yerinde kavga ve gürültü ile kalıcı barış sağlanmamıştır. Dolayısıyla çözümün sağlanması ancak ve ancak farklılıklarımızda birleşerek birbirimize hoşgörü ile yaklaşma sayesinde olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'nin yakın tarihine damgasını vuran Turgut Özal'ın Güneydoğu sorununa yaklaşımı incelenmiştir. Özal'ın tüm alanlarda olduğu gibi terör ve Güneydoğu sorununda da düşüncelerinin farklı olduğu görülmektedir. Özal insanların konuşmaktan çekindikleri birçok konuda fikir ve görüşlerini açıkça ifade etmiştir. Özellikle son yıllarda Türkiye gündeminin önemli konularından olan Güneydoğu sorunu, laiklik ve resmi tarih gibi alanlarda insanların tartışarak fikirlerini beyan etmeleri için zemin hazırlamıştır. Özal'la birlikte konuşulması bile suç unsuru sayılan başlıklar tartışılmaya başlanmış ve onun girişimleri sonucunda tabuların yıkıldığı uygulamalar yürürlüğe konmuştur.

Turgut Özal, bürokrat olarak başladığı devlet hizmetinde hangi birimde ya da hangi kademedede çalışırsa çalışsın özveri ile çalışmış ve projeler üretmiştir. Bürokrat olarak göreve başladığı yıllarda Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik durumun öncelikli olarak ele alınması gerektiğine inanmıştır. Çünkü, Özal'a göre fertlerin kalkınması sonucu devlet kalkınacak, bunun sonucunda da birçok problem çözülmüş olacaktır. Özal, ilk olarak 1979 yılında hazırlamış olduğu "Kalkınmada Yeni Görüşün Esasları" isimli raporunda, o gün için uygulanan yöntemlerden çok farklı öneriler sunmuş ve ancak bu yeni stratejilerin takip edilmesiyle devletin ihtiyacı olan çağı yakalama hedefine ulaşılacağını söylemiştir. Özal, gerek bu raporunda gerek yaptığı konuşmalarda hep farklı öneriler ortaya koymuş ve farklı bakış açılarına değinmiştir.

Şüphesiz Özal'ın uygulamaya koyduğu veya planlarında yer alan politikalar herkes tarafından kabul görmemiştir. Günümüzde de onun yaptıklarının yanlış olduğunu düşünen hatta ülkeye zarar verdiğini düşünenler vardır. Özal, bir toplumbilimci veya sosyolog değildir ancak her zaman yeniliklere açık, diğerlerinin fikrini alan ve hepsinden önemlisi hedefleri doğrultusunda politikalar üreten bir düşünce adamıdır. Özal'ın geleceğe yönelik sahip olduğu misyon ve vizyonu, Türkiye'nin muasır medeniyetler seviyesine çıkmasına yönelik olmuştur.

Dolayısıyla bu hedefleri doğrultusunda gerek bürokrat gerek devlet adamı olarak alışılmışın dışında farklı uygulamalara imza atan bir devlet adamı olmuştur.

Çalışmamızın konusu olan Güneydoğu sorununda Özal'ın yaklaşımı, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilk defa resmi olarak dönemin İçişleri bakanı tarafından 1925 yılında hazırlanan raporda devlet tarafından geliştirilen ve on yıllarca uygulanan politikalardan farklı olmuştur. Diğer bir deyişle ezber bozan, tabuları yıkan uygulamalar devlet tarafından ilk defa Özal zamanında uygulamaya konmuştur. Çünkü Özal, her zaman Türkiye'nin Osmanlı'nın bakiyesi olduğunu düşünmekte ve aynı bayrak altında yaşayan tüm bireylerin milleti oluşturduğuna inanmaktadır. O, her zaman dili, dini veya rengi ne olursa olsun toplumu oluşturan farklılıkların Türkiye'nin mozaiğini oluşturan katmanlar olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden Güneydoğu'da yaşayan insanlara karşı daima empati ile yaklaşmış bunun sonucunda da gerek ailesinin memuriyeti nedeniyle Mardin'de yaşadığı yıllarda gerek devlet adamı olarak bölgeye yaptığı ziyaretlerde insanlarla hep sıcak ilişkiler kurmuş ve onların dertlerini dinlemiştir. Belki de bu yüzden bölge halkı da ilk defa bir Cumhurbaşkanı bu kadar fazla sahiplenmişlerdir. Günümüzde bile bölge halkının gözünde Özal farklı bir yere sahiptir.

Üç temel hak olarak adlandırdığı “düşünce, din ve teşebbüs” özgürlüğü kavramlarının savunucusu olan Özal küreselleşen dünyada görülmekte olan birey, özgürlük ve sivil toplum merkezli bakış açısını Türkiye'ye taşımış ve ülkenin sosyal açıdan rahatlamasını sağlamıştır.

Turgut Özal kurmuş olduğu Anavatan Partisi ile 1980'li yıllarda darbe sonrası yok olan demokrasinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Parti programlarında birey merkeze alınırken toplumsal farklılaşmalar göz ardı edilmemiş ve ekonomik ve siyasi alanlarda çağın gerisinde kalan Türkiye'nin yeniden canlanması sağlanmıştır.

Buradan hareketle, Özal'ın sorunun çözümü ile ilgili olarak geliştirdiği ekonomi, eğitim, sosyo-kültürel ve güvenlik politikaları olumlu sonuçlar vermiştir diyebiliriz. Ancak Özal'ın devletin en üst makamında yer alması bile geliştirilen bu politikaların nihai hedefe ulaşmasını sağlayamamıştır. Çünkü Özal, devletin tüm unsurlarına etki edememiş ve düşüncelerini kabul ettirememiştir. Bu yüzden sorunun kesin çözümü için kararlı ve istekli olan siyasilerin veya kamu görevlerinin mutlaka

kendilerini kabul ettirmeleri ve çözüme yönelik atılacak adımlarla ilgili herkesi ikna etmesi gerekmektedir. Sorunun çözümü adına Özal'ın ortaya koyduğu aşağıda yer alan bazı temel görüşlerinden yararlanılmalıdır.

- Güneydoğu'ya yapılacak olan yatırımlardan her hangi bir kar beklenmemeli, halkın refahı düşünülmelidir.
- Milli eğitim sistemimizde niceliğin yanı sıra keyfiyet niteliği de ele almalıyız.
- Tüm siyasi partilerin mecliste yer almaları sağlanmalı, demokrasinin gereği olarak karşılıklı ikna yolu ile ortak noktalarda buluşulmalıdır.
- Devletin millet ile bütünleşmesi esastır dolayısıyla devlet hiçbir zaman vatandaşın karşısında veya vatandaşın rakibi olmamalıdır, devlet vatandaşın yardımcısı olmalıdır. Hedef, devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zenginliği olmalıdır.
- Güneydoğu sorunu ile terör ve güvenlik sorunu birbirinden ayırt edilmeli ve soruna insancıl açıdan yaklaşılmalı. Ancak terörle ve teröristle mücadele gereken bütün tedbirler alınarak güvenlik konularında taviz verilmemelidir.

Özal aslında hem devletin hem de vatandaşların bakış açılarını değiştiren bir dönüşümün öncüsü olmuştur. Özal'dan sonra ülkede yaşayanlara özgüven gelmiş, bireysel ve kamusal teşebbüsler cesaretle gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla Özal'ın fikirlerinin, yapmak istediklerinin ve uyguladığı politikaların tekrar tekrar irdelenip, günümüz için hala geçerli olan vizyonundan yararlanılması gerekmektedir. Turgut Özal'ın uyguladığı veya uygulamayı düşündüğü politikaların günümüzde de devam ettirilmesi sorunun önemli ölçüde ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Öncelikle soruna güvenlik açısından yaklaşılmamalı ve bölgede yaşayan tüm vatandaşların Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bireyi olduğu kabul edilmelidir. Özal'ın tüm vatandaşları kucaklamanın formülü olarak sunduğu fikir ve düşünce hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti ve teşebbüs hürriyeti diye isimlendirdiği 3 temel hürriyet konusunda taviz verilmemelidir. Bunların gerçekleşmesi için ekonomi

ile ilgili, eğitimle ilgili ve siyasi, sosyo-kültürel açıdan yapılması gerekenler gerçekleştirilmelidir.

Turgut Özal, Türkiye'nin soruna bakış açısının değiştirilmesini sağlamış ve devletin yarım asırdan fazla süren yanlış politikalarının değişmesinde milat olmuştur. Ayrıca, bugün atılan adımlar ve oluşan bilinç Özal'ın geçmişte yaptıklarının karşılık bulması sonucunda olmuştur. Özal'ın sorunu çözmeye ömrü yetmemiştir ancak Özal sorunun çözümüne yaptığı katkılarla tarihte yerini almıştır. Gelecekte yapılacak araştırma ve değerlendirmelerde Özal'ın yapmaya çalıştıkları ve yaptıkları çok daha iyi anlaşılacak ve devrinin bazı insanları tarafından anlaşılmayan ya da yanlış anlaşılan Özal hak ettiği yere tam olarak kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- ADANA Emniyet Müdürlüğü, (2012), (<http://www.adana.pol.tr/tem/nedenleri1.htm>, Erişim Tarihi: 29.10.2012)
- AKÇURA, Belma, *Devletin Kürt Filmi: 1925-2007 Kürt Raporları*, Ankara, Ayraç Kitabevi Yayınları, 2008
- ALTAN, Mehmet, *II. Cumhuriyet Demokrasi ve Özgürlükler*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2005
- ARAKON, Maya, *Alternatif Politika, Cilt. 2, Sayı. 2, 175-194, October 2010 sf.184*
- BARLAS, Mehmet, *Turgut Özal'ın Anıları*, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2001
- BEŞİNCİ Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1984), Devlet Planlama Teşkilatı, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>, Erişim Tarihi: 26.04.2013)
- BİLGESAM, *Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2008
- BİLGESAM, *Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi*, İstanbul, Bilgesam Yayınları, 2009
- BİNARK, İsmet, *Bu Dünyadan Bir Turgut Özal Geçti*, Ankara, Turgut Özal Düşünce ve Hamle Derneği Yayınları, 2009
- BUSAM, *Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler Ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2009
- ÇANDAR, Cengiz, *Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması*, TESEV Yayınları, 2011
- ÇAY, Abdulhaluk M., *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, - , 2008
- ÇELEBİ, Işın, *Dağdan İniş – Türkiye'nin Dönüşüm Yılları: Yeniden Öğrenme Zamanı*, Alfa Yayınları, 2012
- ÇELİKTÜRK, Tanzer, *1989'dan 2009 Yılına Kürt Sorunu'na İlişkin Kamuoyuna Sunulan Rapor Ve Açılımların Çokkültürlülük Literatürü Kapsamında Değerlendirilmesi*, Pamukkale Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, 2011
- CEMAL, Hasan, *Özal Hikayesi*, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004
- CEMAL, Hasan, *Kürtler*, İstanbul, Doğan Egmont Yayıncılık, 2010

- DEDE, Orhan, (2013), “*Şu Akil Adamlar Meselesi*”,
(<http://www.yenimesaj.com.tr/?artikel,12005272/su-akil-adamlar-meselesi/orhan-dede>, Erişim Tarihi: 03.05.2013)
- DİYARBAKIR Emniyet Müdürlüğü, (2012),
(<http://www.diyarbakir.pol.tr/ver2.0/devami.asp?id=94>, Erişim Tarihi: 06.11.2012)
- ERDEM, Tarhan, *Kapana Sıkışanlara: Kürt Sorunu Sanıldığı ve Gösterildiği Kadar Zor mu?* İstanbul, Doğan Kitap, 2008
- ERGİL, Doğu, *Kürt Raporu: Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009
- GENELBİLGE, (2013), “*Turgut Özal Kimdir*”, (<http://www.genelbilge.com/turgut-ozal-kimdir.html/>, Erişim Tarihi: 07.03.2013)
- GÜNEYDOĞU Anadolu Kalkınma Projesi, (2012),
(<http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html>, Erişim Tarihi: 26.12.2012)
- GÖKTAS, Evin, “Terör Örgütleri’nin Hedefi 15-20 Yaş” *Yenişafak*, 25 Ağustos 2005
- HAMDAN, Zuhayr Ay, *The Governmental Policies and Military Methods Against P.K.K. in 1990's*, Yüksek Lisans Tezi, 2009
- HÜRRİYET, (2007), “*İsmet Paşanın Kürt Raporu*”
(<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/7890099.asp>, Erişim Tarihi: 16.03.2013)
- HÜRRİYET Gazetesi, 27 Eylül 1992
- KADEK Terör Örgütü, (2007), (<http://kriminoloji.wordpress.com/2007/07/19/kadek-teror-orgutu/>, Erişim Tarihi: 27.10.2012)
- KAMUDANHABER, (2013), “Başbakan Erdoğan'ın AK Parti grup toplantısı konuşması 9 Nisan”, (<http://www.kamudanhaber.com/guncel/basbakan-erdoganin-ak-parti-grup-toplantisi-konusmasi-9-nisan-h166176.html>, Erişim Tarihi: 02.05.2013)
- KAPMAZ, Cengiz, GÖKÇE, Dinçer, (2008), “*Tozlu Raflarda unutulmuş Kürt Raporları*”, (<http://dincergokce.blogcu.com/tozlu-raflarda-unutulan-kurt-raporlari/3138422>, Erişim Tarihi: 11.04.2013)

- KINDIRA, Zübeyir, (2008) “*İşte Erdoğan’ın o Kürt Raporu*”, (<http://www.internethaber.com/iste-erdoganin-o-kurt-raporu--162135h.htm>, Erişim Tarihi: 28.03.2013)
- KİRSCİ, Kemal & Gareth, M. Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, İstanbul, 1997
- KÖKER, Levent, “*Anavatan Partisi*”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken*, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 1996
- KURUBAŞ, Erol, *Kürt Sorununun Çözüm Mantığını Anlamak: Zorluklar, Zorunluluklar ve İdealler*, Ankara, Ankara Strateji Enstitüsü Yayınları, 2012
- MERCAN, Faruk, *Turgut Özal: Bir Dönemin Hikayesi*, İstanbul, Zaman Cep Kitapları, 2001
- MERCAN, Faruk, (2006), “*Devletin Kasasındaki Üç Kürt Raporu*”, (<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/detaylar.do?load=detay&link=12104>, Erişim Tarihi: 11.04.2013)
- MEVZUATI GELİŞTİRME VE YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2003), (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>, Erişim Tarihi: 09.10.2012)
- OCAKOĞLU, Günseli, (2013), “*Akil Adamlar Halkın Desteğini Alabildiler mi, Alamadılar mı?*”, Zaman, (http://www.zaman.com.tr/gunseli-ocakoglu/akil-adamlar-halkin-destegini-alabildiler-mi-alamadilar-mi_2084869.html, Erişim Tarihi: 06.05.2013)
- ÖVÜR, Mahmut, (2012), “*Siyasetçiler 20 yıl önce ne dediler?*”, Sabah, (<http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/ovur/2012/01/08/siyasetciler-20-yil-once-ne-dediler>, Erişim Tarihi: 07.04.2013)
- ÖZCAN, Nihat Ali, *Pkk Kürdistan İşçi Partisi : Tarihi, İdeolojisi Ve Yöntemleri*, ASAM, 1999
- ÖZHAN, Taha, ETE Hatem, *Kürt Meselesi: Problemler ve Çözüm Önerileri*, SETA Analiz, 2008
- ÖZEL, Soli, “*Teröre Akıllı Çözüm*”, Sabah, 21 Temmuz 2005, s.11
- ÖZKAZANÇ, Alev, *Türkiye`de Siyasi İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980`li Yıllarda Yeni Sağ*, Doktora Tezi, 1998
- PKK Faaliyetleri 2, (2012), (<http://www.birben.net/teror%206.htm> Erişim Tarihi: 28.10.2012)

PKK KADEK, (2009), (<http://www.bakterim.net/siyaset/182935-pkk-kadek.html>
Erişim Tarihi: 27.10.2012)

SÖYLEMEZ, Haşim, (2009), “*Darbeye Zemin Hazırlayan Terör İşçileri*”,
<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-24940-26-darbeye-zemin-hazirlayan-terror-iscileri.html>, (Erişim Tarihi: 18.11.2012).

SPOTHABER, (2013), “*Akil Adamlar Nedir?*”,
(<http://www.spothaber.com/haber/17588/akil-adamlar-nedir.html>, Erişim Tarihi:
02.05.2013)

T24 İnternet Gazetesi, (2011), “*Öcalan: Çillerleşen Erdoğan, ABD desteğine karşılık Kürtlerin kellesini istedi*”, (<http://t24.com.tr/haber/ocalan-cillerlesen-erdogan-abd-destegine-karsilik-kurtlerin-kellesini-istedi/146164>, Erişim Tarihi: 29.04.2013)

TAŞAR, Mustafa, (1994), “*Anavatan Partisi’nin Kuruluşu*”,
(http://www.mustafatasar.gen.tr/konusmalar/94-10-21_kurulus.htm, Erişim Tarihi:
19.03.2013)

T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2013),
(http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/turgut_ozal/, Erişim Tarihi:
13.02.2013)

UĞUR, Fatih, *Özlenen Demokrat Turgut Özal*, İstanbul, Zaman Kitap, 2011

UZUN, Emel, *Demokrasi Retoriği: VIII. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Konuşmalarında Demokrasi*, Yüksek lisans tezi, 2008

ÜSTEL, Aziz, (2012), “*Turgut Özal’ın Demirel’e Kürt Vasiyeti*”, Star,
(<http://haber.stargazete.com/yazar/turgut-ozalin-demirele-kurt-vasiyeti/yazi-710601>,
Erişim Tarihi: 19.04.2013)

TÜMTÜRK, Yusuf, *Yeni Türkiye’nin Mimarı: Turgut Özal*, Ankara, Turgut Özal
Düşünce ve Hamle Derneği, 2008

YAYMAN, Hüseyin, *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma: Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*, Ankara, Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)
Yayımları, 2011

YAZICI, Bahaddin, (2012), “*Arend Lijpart Bakışıyla Türk Demokrasisinin Haritası*”,
(http://www.bahaddinyazici.com/47_icerik-arend-lijpart-bakisiyla-turk-demokrasisinin-haritasi.aspx Erişim Tarihi: 05.11.2012)

- YENİ AKİT, (2010), “Ölümlerin Şifresi Kürt Raporunda Gizli”, (<http://www.ilkehaber.com/yazdir/haber/olumlerin-sifresi-kurt-raporunda-gizli--12594.htm>, Erişim Tarihi: 14.04.2013)
- WINROW G. ve KİRİŞÇİ K. *Kürt Sorunu*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2007
- Anavatan Partisi Programı, 1983
- Hürriyet Gazetesi, 27 Eylül 1992
- TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Tutanağı, 10.11.2012
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Cilt 1, Yasama Yılı 1. 12nci Birleşim
- Zaman Gazetesi, 30 Nisan 2013, Sayfa 1